

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuvar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 18 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський про зустріч у нормандському форматі.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Обмін полоненими між Україною та Росією в оцінках українських експертів.....4

Потіха А.

Новий склад Кабінету Міністрів в оцінках спостерігачів.....11

Дем'яненко М.

YES-2019: ключові тези і коментарі.....23

Ворошилов О.

Начало работы второй сессии Верховной Рады IX созыва в отзывах политиков и экспертов.....31

Рудь І. Українське питання в сучасних французько-російських відносинах і на полях YES-2019	39
Якименко Ю. Итоги выборов в аннексированном Крыму: реакция международного сообщества и оценки экспертов	43
Примітки на полях	
Аулін О. Прагматика, взаємна вигода і взаємна повага: основні тренди українсько-казахстанських відносин	52
До нових стандартів самоврядування	
Пальчук В. Енергоефективні рішення в громадах	54
Економічний ракурс	
Кулицький С. Туристично-рекреаційна галузь в Україні: стан, проблеми, оцінка перспектив (Закінчення, початок див. у № 17)	62
<u>Наука – суспільству</u>	
Основні напрями діяльності НАН України	74
Діяльність науково-дослідних установ	76
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	80
Наукові публікації	80
Інтерв'ю вчених НАН України	86
<u>Проблеми розвитку соціальних комунікацій</u>	
Пальчук В. Публічні бібліотеки громад у розвитку стратегічних комунікацій на регіональному рівні	92

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський про зустріч у нормандському форматі

«“Нормандська четвірка” має вирішити питання звільнення всіх утримуваних осіб і встановити чіткі терміни відведення військ», – наголосив В. Зеленський. На наступній зустрічі в нормандському форматі має бути вирішено питання остаточного звільнення утримуваних осіб у форматі «всіх на всіх» та встановлено чіткі терміни розведення військ уздовж лінії розмежування на Донбасі, заявив Президент України В. Зеленський.

«Які там повинні бути кроки? Головні кроки – це вирішення питання. Не підняття теми, а вирішення питання остаточного звільнення всіх наших полонених. Всіх на всіх – ми можемо так це називати. Другий крок – остаточне вирішення з чіткими термінами розведення військ: Золоте, Петрівське, а потім чіткі терміни, коли ми розводимо війська вздовж усієї контактної лінії. Третє, якщо ми обговорюємо місцеві вибори на тимчасово окупованих територіях, ми повинні з вами розуміти, що будуть чіткі терміни виведення всіх військ з окупованих територій до виборів», – сказав глава держави, відповідаючи на запитання журналістів після зустрічі з президентом Словацької Республіки З. Чапутовою в Києві.

В. Зеленський нагадав, що остання зустріч «нормандської четвірки» відбулася у жовтні 2016 р. «Тому я очікую, що ця зустріч нарешті відбудеться. Коли у нас війна в країні, у нас не може бути зустрічі один раз на три-чотири роки. Ми не можемо стільки чекати, тому що кожного дня гинуть наші хлопці», – наголосив Президент.

Він нагадав, що 2 вересня відбулася зустріч у нормандському форматі на рівні радників глав держав. «Вони все підготували і сказали, що ми хочемо на зустрічі не піднімати питання, а вирішувати їх», – підкреслив глава держави.

Президент України сподівається, що зустріч у нормандському форматі буде результативною. «Очікую, що європейські країни підтримуватимуть позицію України. Я дуже хочу в це вірити. І очікую, що зустрічі у нормандському форматі після цього будуть не через три роки, а дуже часто, поки ми не вирішимо всі питання, пов'язані з поверненням наших територій і припиненням війни», – наголосив В. Зеленський (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2019. – 16.09).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Обмін полоненими між Україною та Росією в оцінках українських експертів

Довгоочікуваний обмін полоненими між Україною та Росією, у результаті якого було звільнено 24 українські моряки та 11 політв'язнів, серед яких О. Сенцов, О. Кольченко, В. Балух, Р. Сущенко, М. Карп'юк, П. Гриб та ін., відбувся 7 вересня. Натомість українська сторона передала на вимогу Росії 35 осіб, серед яких є й громадяни України. Це, зокрема, В. Цемах, фігурант справи збитого Боїнга рейсу МН17, засуджені за зраду й дезертирство колишні кримські військові О. Баранов і М. Одінцов, а також головний редактор «РІА Новости-Украина» К. Вишинський, якого підозрюють у поширенні «недостовірної, необ'єктивної, упередженої інформації щодо України, підозрюваний у державній зраді колишній заступник керівника протоколу Прем'єр-міністра України В. Гройсмана С. Єжов та ін.» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30150065.html>).

Президент України В. Зеленський в аеропорту «Бориспіль», де він зустрічав звільнених українців, нагадав, що про обмін полоненими він домовився з президентом РФ В. Путіним під час телефонної розмови 7 серпня. В. Зеленський заявив, що обмін відбувся без зміни попередніх домовленостей. «Мені здається, ми всі зробили перший крок... Далі ми будемо наближатися до часу повернення всіх наших полонених і продовжувати вже в Мінському процесі розведення військ двома етапами: Золоте, Петровське – спочатку, а потім розведення по всій території і вже припинення вогню повною мірою і припинення війни», – наголосив Президент України В. Зеленський (URL: <https://www.dw.com/uk/зеленський-обмін-утримуваними-перший-крок-до-припинення-війни/a-50338148>).

Повернення на рідну землю захоплених Росією українців привернуло увагу всієї світової спільноти, та, попри, здавалося б, безумовний позитив цієї події, вона викликала чимало критичних відгуків і суперечок щодо того, чи вигідним був такий обмін, завдяки кому він відбувся, хто в результаті виграв від цього та програв.

Від обміну полоненими більше виграла Москва, ніж Київ. Україна заплатила високу ціну, вважає керівник української редакції DW Б. Йоганн (URL: <https://www.dw.com/uk/коментар-обмін-полоненими-дорого-обійшовся-україні/a-50339009>). Найбільш наочно, на його думку, це демонструє ситуація щодо В. Цемаха, який може бути причетним до справи авіакатастрофи МН-17.

Як відомо з інформації ЗМІ, наприкінці червня українські спецслужби провели спецоперацію на окупованій території Донбасу, у результаті якої

захопили і вивезли В. Цемаха. За даними джерел, від 26 червня 2014 р. до 27 червня 2019 р. в окупованому Сніжному він обіймав посаду «командира батальйону протиповітряної оборони в/ч 08801», який згодом став «1-ю окремою мотострілковою бригадою “Слов’янська” ДНР». Згодом «зенітник» був «заступником командира батальйону в/ч 08819». У день збиття МН17 В. Цемах, за висновком експертів, перебував у тому місці, звідки було запущено ракету та навіть міг бути учасником тієї операції. Тому він міг би стати важливим свідком на судовому процесі, який має відбутися в Нідерландах у справі про збитий над Сходом України малайзійський Боїнг. Зважаючи на це, головний прокурор Нідерландів звернувся з листом до ГПУ з проханням не видавати Росії підозрюваного в причетності до катастрофи МН17 В. Цемаха. Однак 5 вересня Апеляційний суд Києва ухвалив рішення про звільнення його з-під варті під особисте зобов’язання, а 7 вересня його доправили до Москви в рамках обміну полоненими (URL: <https://tsn.ua/politika/bez-cemaha-obmin-polonenimi-mig-zirvatisya-sbu-1407369.html>).

На думку Б. Йоганна, той факт, що В. Цемах опинився на волі, обтяжує відносини України з Нідерландами, а значить, і з усім Євросоюзом. Попри протест нідерландських слідчих і вимогу скасувати досягнені з В. Путіним домовленості щодо обміну у відкритому листі депутатів Європарламенту до Президента України В. Зеленського, глава Української держави діяв під девізом «Україна передусім».

Він вважає, що для України це може стати проблемою, адже збитий літак рейсу МН17 ознаменував собою початок санкцій ЄС проти Росії, які стали наслідком війни на Сході України, у якій Кремль підтримує сепаратистів. «У Європі можуть поставити собі питання: чому, власне, треба бути солідарними з Україною, якщо вона сама не демонструє солідарності? Для Кремля такий розвиток подій став би успіхом. А обтяжливий свідок, напевно, зможе уникнути міжнародного правосуддя», – припускає аналітик (URL: <https://www.dw.com/uk/коментар-обмін-полоненими-дорого-обійшовся-україні/a-50339009>).

Керівник Українського форуму в рамках програми Росія – Євразія в Chatham House О. Луцевич зазначила, що «звільнення В. Цемаха не надсилає доброго сигналу українським союзникам на Заході. Особливо тому, що Україна співпрацює з міжнародною слідчою групою щодо МН17». За її словами, «для Зеленського звільнення моряків було б особисто дуже важливим досягненням. Він хоче втілити це в життя, але він не бачить більшої, стратегічної картини, тому що вже за кілька років це рішення може підірвати довіру, яку Україна так старанно намагалася отримати від своїх західних союзників. Тому, безсумнівно, це може завдати шкоди. Я не говорю, що це вже сталося, але є ризик того, що це послабить довіру. І нічого доброго у цьому немає, бо Україна не може протистояти Росії самостійно» (URL: <https://www.dw.com/uk/експертка-chatham-house-видаючи-цемаха-зеленський-грає-у-небезпечну-гру/a-50331637>).

Разом з тим аналіз інформаційного поля свідчить, що обмін готувався ретельно та з урахуванням усіх ризиків і максимальною мінімізацією можливих негативних наслідків.

Так, за повідомленням української сторони, відсутність В. Цемаха в списку на обмін полонених могла б зірвати весь процес переговорів. «Рішення не було спонтанним, а добре виваженим з боку Президента, оскільки відсутність Цемаха в списку на обмін автоматично передбачала припинення переговорів з Росією», – пояснив голова Служби безпеки України І. Баканов (URL: <https://tsn.ua/politika/bez-cemaha-obmin-polonenimi-mig-zirvatisya-sbu-1407369.html>).

Також І. Баканов підтвердив інформацію про те, що перед обміном В. Цемаха допитали. «Правоохоронці мали можливість провести всі необхідні процедури. Матеріали долучено до справи. Іншу інформацію я не можу розголошувати. Можу лише погодитися з думкою експертів, що вимога Москви включити Цемаха у свої списки є черговим підтвердженням причетності РФ до катастрофи МН17. Можу запевнити, що ми докладемо надзусилля, щоб винні були покарані», – сказав він.

Президент України В. Зеленський також повідомив, що В. Цемаха допитали перед відправленням до Росії. «Допитали і не тільки перед поверненням. Я не називатиму прізвищ європейських лідерів, з якими ми проговорили час для всіх слідчих дій. Ми все це зробили. Усе, про що нас попросили. Це було складно. Я боявся, що через це може зірватися обмін», – сказав В. Зеленський (URL: <https://www.dw.com/uk/зеленський-обмін-утримуваними-перший-крок-до-припинення-війни/a-50338148>).

Політичний експерт В. Портников переконаний, що В. Путін вирішив погодитися на обмін полоненими з Україною саме через те, що в Києва «з'явився товар, який його зацікавив». «Кремль серйозно готується до процесу по Боїнгу, і поява такого важливого свідка на цьому процесі могла вдарити по російських інтересах. Саме тому спецоперація СБУ була сприйнята в Москві з такою нервозністю й була поставлена задача будь-яким шляхом запобігти можливому виїзду Цемаха в Нідерланди. Заради виконання цього завдання було не жалко віддати не тільки українських моряків, а й Сенцова, чия фігура традиційно викликала особливе неприйняття в російського керівництва. Усі інші російські звільнені – лише “гарнір” до Цемаха, ніякого значення для Москви вони не мають», – зазначає В. Портников.

Ще один мотив, який переслідує В. Путін, – показати В. Зеленському, що розв'язати проблему можна тільки за допомогою прямого діалогу між Росією та Україною. «Простіше кажучи, усе можна вирішити, якщо йти на виконання путінських вимог. Таким чином, Путін вміло залучає Зеленського на болотистий ґрунт пошуку компромісів, які можуть привести не тільки до завершення військового конфлікту та реінтеграції Донбасу, а й до повернення України до її звичної ролі російського сателіта», – заявляє В. Портников.

Також В. Путін пішов на обмін з метою полегшити західним «друзям Росії» створення міфу про те, що Кремль повертається до конструктивності. І, нарешті, на думку В. Портникова, це – «ефект Савченко». Цілком можливо, один або декілька колишніх бранців Кремля стануть аналогом «політичної бомби» та просуватимуть в українських медіа потрібні для В. Путіна меседжі, як це робила Н. Савченко після свого звільнення (URL: <https://novyny.online.ua/811592/chomu-putin-virishiv-pogoditis-na-obmin-polonenimi-dumka-eksperta>).

Отже, критично налаштовані експерти, аналізуючи причини, через які Президенту В. Зеленському вдалося зробити те, чого не домогся його попередник, П. Порошенко, вбачають у готовності В. Зеленського йти на поступки, а також у зміні зовнішньої кон'юнктури. Крім того, аналітики переконані, що обмін ув'язненими – лише частина домовленостей, яких досягли Київ і Москва (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49605857>).

Керівник Центру досліджень проблем громадянського суспільства В. Кулик вважає, що звільнення українців є лише одним з елементів набагато ширших домовленостей, які він називає «змовою». «Я не виключаю, що в кейсі, крім звільнення українців, наступним кроком передбачено внесення до Верховної Ради пакета проектів законів про амністію для бойовиків і конституційне закріплення особливого статусу окупованих територій», – припускає експерт.

Разом з тим треба підкреслити, що в експертному середовищі зазначають, що за часів П. Порошенка не було зовнішніх обставин, які б свідчили про готовність Заходу до поступок Росії. Тепер, як виглядає, ситуація змінюється. За словами політичного експерта, керівника Центру військово-правових досліджень О. Мусієнка, основні напрями, яких нині дотримується Європа в політиці щодо Росії, у певній мірі окреслив Е. Макрон, який заявив, що РФ потрібно інтегрувати у європейський простір, і висловив прихильність до ідеї «Європа від Лісабона до Владивостока» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/10/pogljad/polityka/heopolitychna-hra-chomu-putin-pishov-obmin-polonenymy>).

«Камінь спотикання на шляху реалізації цієї політики – російсько-українська війна й анексований Крим. Іншими словами, все те, за що проти РФ запровадили санкції», – констатував О. Мусієнко. На його думку, для того щоб прибрати цей камінь спотикання з дороги, було досягнуто домовленості про перший мирний крок з боку РФ – обмін полоненими. Він акцентував, що до списку звільнених недаремно включили тих українців, за свободу яких боровся весь цивілізований світ.

Експерт також звернув увагу, що після обміну полоненими вже заявлено про зустріч глав МЗС і Міноборони Франції з російським керівництвом у Москві. На його погляд, візит може бути пов'язаний з розробленням майбутнього плану щодо повернення РФ у європейський простір і підготовкою зустрічі в нормандському форматі. «Тому РФ пішла на

цей крок і намагається продемонструвати обмін як гуманітарний акт», – зауважив О. Мусієнко.

За його словами, Україна сама погодилася брати участь у цій грі. Експерт нагадав, що, будучи кандидатом на пост Президента, В. Зеленський літав у Париж на зустріч із Е. Макроном, а в статусі Президента одну з перших зустрічей В. Зеленський також провів з лідером Франції.

Директор Київського центру політичних досліджень і конфліктології М. Погребинський також вважає, що одним з факторів, який вплинув на обмін ув'язненими, стала зміна політичної кон'юнктури на Заході. «По-перше, це пов'язано з певною надією Путіна на те, що з новою владою в Україні можна буде просуватися в реалізації Мінських домовленостей. Перебуваючи в Парижі, він сказав, що в нього є обережний оптимізм щодо Президента Зеленського. Думаю, ці його слова були сигналом Президентові України. А те, що із-за ґрат вийшов журналіст К. Вишинський, могло бути сигналом української влади про готовність домовлятися з В. Путіним» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49605857>).

По-друге, за словами М. Погребинського, «ми є свідками зміни акцентів у європейській політиці стосовно Росії. З одного боку, Путін хоче зняття чи послаблення санкцій. З іншого – змінюється риторика західних лідерів. Президент Франції Е. Макрон говорить про доцільність якісно нових відносин між Європою та Росією. Також варто звернути увагу на заяви радника президента США Д. Болтона, який нещодавно був у Києві. Фактично, він підтримав Зеленського в доцільності переговорів з Путіним та активізації нормандського формату. Усе це разом підштовхує Москву до компромісів».

Професор політології Києво-Могилянської академії, науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» О. Гарань висловив припущення, що Кремль може використовувати обмін полоненими між Україною та Росією для скасування санкцій з Москви. Зокрема, він стверджує, що можна виділити принаймні три аспекти того, чому В. Путін пішов на цей обмін саме в цей час. «У першу чергу, на нього чинили міжнародний тиск, але він не хотів йти на звільнення, щоб не давати козирі Порошенку перед виборами. Він хотів дочекатися зміни влади в Україні. Друге, є рішення Міжнародного трибуналу з морського права, яке вимагало звільнення захоплених росіянами українських моряків ще в травні. Він повинен був їх відпустити, але він шукав для цього якусь прийнятну форму, щоб це не виглядало як його поразка», – пояснив О. Гарань (URL: <http://povin.com.ua/229514-07-09.html>).

На думку політолога К. Бондаренка, цим обміном В. Путін демонструє, що має бажання будувати нові відносини з новою владою в Україні. «Раніше обмін не був можливий через специфічні стосунки П. Порошенка і В. Путіна. Вони не довіряли один одному. До того ж Путін не хотів йти на поступки Порошенкові, не хотів, щоб він залишався при владі, а тому не робив йому такий подарунок. А з новим керівництвом України російський президент хоче почати стосунки з такого собі жесту “з барського плеча”: забирайте

своїх полонених, ми забираємо своїх – після цього починаємо працювати в новому режимі» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49605857>).

Крім того, Росія хоче продемонструвати світові, що насправді вона не є тим коренем зла, яким її виставляв Київ, вона готова до конструктивних дій. Але водночас керівництво Росії хотіло б «застовпити» свої інтереси. «Звісно, Росія не має намірів приєднувати ці території та не хотіла б і надалі витратити на Донбас значні кошти бюджету (За різними оцінками, близько 4 млрд дол. щороку). Але вона хоче повернути Донбас Україні на своїх умовах. А це автономні права, особливий статус. Тому обмін це лише прелюдія до основних торгів, і вони – попереду», – вважає К. Бондаренко.

Водночас експерт з міжнародних досліджень С. Толстов вважає, що обміну посприяв зовнішній чинник, а саме: рішення Міжнародного морського трибуналу ООН у Гамбурзі, яким Росію зобов'язали відпустити моряків. «Якби Росія не виконала рішення трибуналу і не звільнила моряків, то існував би ризик, що інші країни не пускали б російські кораблі, а це великі збитки», – вважає експерт (URL: https://zik.ua/news/2019/09/10/uspishni_peremovynu_chy_ultymatum_trybunalu_eksperty_postavyly_pid_sumniv_1643721).

Про вплив зовнішнього чинника на процес наголошує й політолог-міжнародник А. Кучухідзе. Він припускає, що звільнення моряків – це частина зобов'язань, які на себе взяла Росія в обмін на повернення делегації до Парламентської асамблеї Ради Європи.

Директор Агентства моделювання ситуацій В. Бала зауважує: «З гуманітарного погляду це, звісно, дуже велика перемога, що наші військові повернулися до своїх сімей, але тут не все так однозначно. Зараз треба порадіти за звільнених бранців Кремля і починати думати, як нам мінімізувати можливі негативні наслідки, адже Москва досі вимагає введення особливого статусу на Донбасі, намагається сприяти федералізації України та не планує повертати нам Крим» (URL: https://vgolos.com.ua/articles/obmin-polonenymu-zrada-chy-peremoga_1058619.html).

Чимало експертів акцентують увагу на скоординованості дій широкого кола державних інституцій і позитивних результатах обміну, що відбувся. Зокрема, політолог К. Сазонов констатує, що підготовка до обміну тривала дуже довго. Тому «можна подякувати всім, починаючи з працівників СБУ і групи воєнної розвідки, яка викрала В. Цемаха з окупованої території. Вклад дипломатів, президентів і усіх військових теж немалий, тобто це спільна перемога. Дуже багато зусиль було зроблено з усіх сторін, і ми також розуміємо, що в умовах обміну ключовою була згода Москви. РФ просто так на обмін не йшла вже понад два роки», – зауважив він.

Політтехнолог Т. Загородній зазначає, що в цьому обміні грали роль багато факторів. Досить болісні питання було порушено для Російської Федерації, оскільки О. Сенцова було засуджено як терориста і, навіть більше, було визнано як російського громадянина. Це означає, що де-факто Росія передала Україні свого громадянина. Отже, на відміну від позиції запеклих

критиків, які вбачають поступки виключно з української сторони, можна вести мову про розумний компроміс.

Що стосується моряків, то РФ мала вибір: або вони віддають їх Україні, або на них накладають нові санкції згідно з рішенням міжнародного суду. Це був головний фактор, який тиснув на Москву. Серед інших факторів можна зазначити бажання В. Зеленського показати власну спроможність бути на рівні з В. Путіним. Завдяки цьому обміну відбулася легітимізація В. Зеленського як Президента України, вважає Т. Загородній.

Голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко переконаний, що звільнення 35 українських полонених, серед яких моряки й режисер О. Сенцов, – це найбільший успіх з 2014 р. з гуманітарною точки зору. «Вдалося домовитися щодо моряків, щодо найвідомішого українського політв'язня. Так, це не все, але це предмет договорів на майбутнє. Це – успіх. Це великий прорив для української сторони. Це наймасштабніший обмін між Україною і Росією. Раніше це було точково та за допомогою міжнародного посередництва», – говорить В. Фесенко (URL: <https://ukr.segodaya.ua/politics/reverans-putina-rochemu-prezident-rossii-poshel-na-obmen-plennymi-1327750.html>).

За його словами, цей обмін можуть критикувати за те, що Україна віддала головного редактора «РИА Новости-Украина» К. Вишинського та одного з ватажків «ДНР» В. Цемаха, але було б перебільшенням вважати це значущими поступками з боку України, вважає експерт. «Може бути критика щодо Цемаха. Але якщо немає компромісів – немає поступу вперед. Ось чим ми поступилися? Є питання Цемаха, але його значення, по-моєму, перебільшено. Ніяких поступок не було. Так, повернули Вишинського. Але моряки і Сенцов – вдома», – наголошує політолог.

Як вважає експерт, такий обмін став можливий через зміну тактики В. Путіна, але не стосовно України, а стосовно Заходу. «Думаю, ми зловили вдалий момент. У Путіна зараз почалася активна гра із Заходом. Захід активно брав участь у переговорах. Це спростовує версію, що цей обмін зіпсує відносини із Заходом. З боку Заходу – Франції, Німеччини, США – не було жодного слова критики. Путін пішов на цей обмін, щоб зробити реверанс у бік Заходу. Він хоче показати, що він конструктивний. Він сподівається на поліпшення відносин із Заходом. Нам же важливий результат», – додає В. Фесенко.

За прогнозами політиків та експертів, повернення українських бранців може отримати продовження вже до кінця цього року. Омбудсмен Л. Денісова вже допустила новий обмін. «Ми не зупиняємося, ми проводимо особисті перемовини, Президент і керівник робочої групи ...Єрмак, проводять перемовини для того, щоб повернути всіх. Зараз наших, ті, які ідентифіковані, 113, з них 89 кримських татар. Перспективи обміну є, я вважаю, що цього року обмін відбудеться», – зауважила вона. Л. Денісова також заявила, що Київ, готуючись до нового обміну, уже передав Москві списки утримуваних у Росії та Криму громадян України. На XVI зустрічі

YES (Ялтинської європейської стратегії) у Києві Президент В. Зеленський також заявив про підготовку списків для подальшого звільнення українців з Росії та окупованих територій (URL: <https://www.5.ua/polityka/shche-odyn-obmin-polonenymy-mozhe-vidbutysia-do-kintsia-roku-denisova-198955.html>; <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/13/7226201>).

Крім того, від російської сторони пролунала ініціатива щодо розроблення процедури реалізації подібних заходів у майбутньому. Так, уповноважений з прав людини в Росії Т. Москалькова пропонує укласти угоду між РФ та Україною, яка б дала змогу на паритетних засадах припинити щодо громадян обох країн кримінальне переслідування. Відповідну заяву оприлюднено на сайті російського омбудсмена (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/v-moskve-predlagayut-kievu-zaklyuchit-soglashenie-dlya-dalneyshego-obmena-plennymi-1327930.html>). «Звісно ж доцільним у перспективі вийти на укладення міждержавної угоди про врегулювання правового становища осіб, які мають громадянство Росії та України й бажають повернутися додому, яка в тому числі могла б правовими засобами вирішити питання про припинення щодо них кримінального переслідування на паритетних засадах», – ідеться в заяві.

Вона додала, що, незважаючи на обмін утримуваними особами між Україною й Росією, який відбувся 7 вересня, «у місцях примусового утримання в Україні залишається ще чимало громадян Росії, які потребують допомоги, захисту їхніх прав, які бажають повернутися на Батьківщину, тому важливо продовжувати роботу».

За даними Служби безпеки України, на окупованій частині Донбасу бойовики зі складу російських гібридних сил утримують ще 227 українців.

Отже, обмін відбувся, а широка дискусія та полярні точки зору, що їх висловлюють учасники, свідчать про безумовну значущість самої події та перспектив, що відкриваються. І критики, і прихильники визнають важливе гуманітарне значення та значну роботу проведеною всіма учасниками процесу.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Новий склад Кабінету Міністрів в оцінках спостерігачів

Верховна Рада України дев'ятого скликання 29 серпня, у перший день засідань, затвердила кандидатуру Прем'єр-міністра України та новий склад Кабінету Міністрів. Новим Прем'єр-міністром став О. Гончарук. Як інформують ЗМІ, у нього цікава біографія, він має певний досвід роботи як у бізнесі, так і в системі державного управління. Закінчив Інститут права ім. Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом та отримав ступінь магістра права. Після цього О. Гончарук закінчив Академію державного управління при Президентові України та отримав ступінь доктора філософії права (кандидата наук). Є доцентом кафедри фінансового та банківського права Інституту права ім. Володимира Великого. Після

навчання працював у київській інвестиційній компанії PRIOR-Invest, де очолив інвестиційний відділ. Після активної діяльності в громадських організаціях «Асоціація допомоги постраждалим інвесторам» та «Незалежний арбітражний суд», до яких входив від 2009 р., розпочав політичну діяльність. Під час виборів до Верховної Ради у 2014 р. був першим номером у списку партії «Сила людей». Однак з результатом 0,11 % політсила не отримала жодного місця в парламенті. Після цього працював позаштатним радником колишнього міністра екології та природних ресурсів, а згодом радником міністра економічного розвитку й торгівлі С. Кубіва (URL: <https://tsn.ua/politika/ukrayina-otrimala-noviy-kabmin-golovne-prokozhnogo-z-ministriv-uryadu-goncharuka-1402713.html>. 2019. 29.08).

Політики, експерти, журналісти та інші зацікавлені особи спостерігають за процесом формування нового уряду. Крім усього, їх цікавить, хто ці люди, які зайняли керівні посади в уряді, та що вони планують робити? Як інформують ЗМІ, О. Гончарук запевнив, що уряд буде ефективним, і наголосив на пріоритетних завданнях: зростання ВВП у перший рік на 5 %, а протягом наступних чотирьох – мінімум на 7 %, що приведе до створення 1 млн робочих місць у наступні п'ять років; розвиток інфраструктури та зв'язку: відновлення 24 тис. км доріг, 15 аеропортів і п'яти морських портів, запуск внутрішніх водних шляхів, покриття території України швидкісним Інтернетом; забезпечення українців високим прожитковим мінімумом, який врахує витрати, у тому числі на комунальні послуги. «На те, що зараз називають прожитковим мінімумом, вижити неможливо. А якщо вижити на це неможливо, то це вже не прожитковий мінімум. Плюс ми будемо працювати над тим, щоб цифри у платіжках зменшилися», – заявив Прем'єр-міністр України (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/shcho-obicyaye-zrobiti-noviy-kabmin-novini-ukrajini-50041046.html>. 2019. 7.09).

Крім того, він пообіцяв істотно зменшити шкідливі викиди. «Екологічне питання в нас точно в пріоритеті. Потрібно підтримувати розвиток відновлюваної енергетики та скорочувати енерговитрати. Потрібні інвестиції в комплексну систему енергетичної та екологічної ефективності», – наголосив О. Гончарук.

Він запевнив, що 2020 р. буде роком цифровізації країни. З 1 жовтня 2019 р. уряд уже планує відмовитися від паперового документообміну між державними органами влади. «До кінця 2019 р. ми плануємо завершити повну інвентаризацію країни», – підкреслив Прем'єр.

Виступаючи на XVI щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії, він наголосив, що головним завданням нового українського уряду є можливість українців бути чесними перед собою. «Знайшов для себе відповідь, що щастя – це мати можливість не боятися і бути собою, а це значить, мати можливість вибирати. Українці в цьому плані – щасливий народ, у них є ця можливість. Я хочу, щоб українці отримали можливість бути чесними перед самими собою. Це і є головне завдання нового

українського уряду», – зазначив глава Кабміну (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/goncharuk-vistupiv-na-forumi-yes-shcho-skazav-prem-yer-novini-ukrajini-50042754.html>. 2019. 14.09).

Серед інших завдань новий глава уряду назвав повернення довіри щодо залучення інвестицій в Україну. «Маркером того, що довіра повертається, стане сигнал, коли великий український бізнес почне інвестувати в Україну, а не тільки іноземні інвестори», – наголосив О. Гончарук. За його словами, досвід східноєвропейських країн свідчить, що ті інвестори, які зайшли в ці країни найраніше, заробили найбільше. «Логіка дуже проста: хто зайде раніше, той заробить найбільше» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/14/7226271>. 2019. 14.09).

Прем'єр-міністр пообіцяв, що нова українська влада зробить усе, щоб зменшити ризики для тих інвесторів, «які не побоятися прийти в Україну». Він запевнив, що ризики зменшуватимуться дуже швидко, корупцію невдовзі буде подолано.

Серед найпривабливіших для інвесторів напрямів він назвав ринок землі, інфраструктурні проекти, енергетику, а також медицину. За його словами, новий уряд ставить собі за мету відкрити ринок землі, лібералізувати трудові відносини, навести порядок з монополіями, ввести механізми захисту навколишнього середовища, розв'язати проблему демографії.

Щодо відносин з Росією, то, за словами О. Гончарука, найкращою відповіддю агресору з боку України буде її власний успіх. «Ми маємо намір бути дуже прагматичними. Ми думаємо, що найкраща відповідь будь-якому агресору – це наш власний успіх. І нам потрібно продемонструвати, що ми успішні. Ми, як уряд, точно будемо концентруватися на тому, щоб максимально швидко зробити Україну успішною країною. І це наша асиметрична відповідь будь-якій агресії зараз», – зазначив глава уряду (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/14/7226279>. 2019. 14.09).

О. Гончарук повідомив, що разом з Президентом України багато приділяє уваги ситуації на Сході України, однак не робитиме жодних заяв, щоб не зашкодити процесам, які відбуваються. «Для мене особисто Росія як держава – це агресор, тут немає ніяких питань. Наші погляди з часів Майдану насправді в цьому плані ніяк не змінилися. Але це ніяк не відмінє того, що Росія – це наш найбільший сусід. І просто треба усвідомити, як співіснувати із цією великою країною надалі», – наголосив Прем'єр-міністр України. При цьому він запевнив, що Україна підготовлена до газових переговорів з РФ, хоча й усвідомлює, що Європа має свої інтереси (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/09/14/7226270>. 2019. 14.09).

Разом з тим він висловив занепокоєння щодо будівництва газопроводу «Північний потік-2», який може зашкодити Україні. «Звичайно, ми розуміємо, що інфраструктурні проекти – це частина гібридної боротьби проти України», – зазначив глава уряду. Проте, на його думку, Україна повинна без ілюзій сприймати підтримку Європи в цьому питанні та

концентруватися на захисті українського інтересу. «Нам потрібно реалістично дивитися на світ. Кожна країна захищатиме свій бізнес, свої кордони, свої інтереси. І нам потрібно робити так само», – заявив він.

Прем'єр-міністр України О. Гончарук пообіцяв, що програму дій Кабінету Міністрів буде представлено у Верховній Раді за декілька тижнів. У цій програмі буде докладно описано стратегію майбутніх дій уряду. «За кілька тижнів ми – як новий уряд – представимо нашу програму в парламенті для того, щоб вони її підтримали. За нею будемо працювати, там будуть цифри, плани, будуть деталі, і я думаю, що буде багато дискусій навколо того, що ми збираємося робити», – зазначив О. Гончарук (URL: <https://hromadske.ua/posts/goncharuk-poobicyav-predstaviti-programu-dij-uryadu-za-dekilka-tizhniv>. 2019. 14.09).

Щодо інших членів уряду, то, як інформують ЗМІ, це теж кваліфіковані фахівці із своїм баченням розвитку різних галузей економіки, культури та соціальної сфери. Зокрема, на посаду віце-прем'єр-міністра України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції обрано Д. Кулебу, українського дипломата та постійного представника при Раді Європи. Він кандидат юридичних наук, володіє іноземними мовами (англійською та російською). Тривалий час працював у Міністерстві закордонних справ і представляв Україну в міжнародних організаціях. У 2013 р. обіймав посаду радника віце-прем'єр-міністра України К. Грищенка з гуманітарних питань.

За його словами, найперше має ефективно запрацювати система координації європейської та євроатлантичної інтеграції. Ці питання пронизують практично всі органи і відомства. Вони повинні буквально жити цим, а не сприймати інтеграцію як додаткове навантаження, яким потрібно займатися за залишковим принципом. Така система забезпечить розроблення, ухвалення та впровадження тих часто згадуваних європейських стандартів практично в усіх сферах нашого життя. «Україна і ЄС повинні стати єдиним економічним простором. Умови доступу українських товарів і послуг на загальний ринок країн ЄС повинні відповідати амбітній динаміці торгівлі. Для цього потрібно зробити багато роботи не лише нам, а і Євросоюзу. Експортні квоти, митне співробітництво, доступ до державних закупівель у ЄС – це елементи полегшення доступу», – зазначив Д. Кулеба.

На його думку, потрібно зробити так, щоб українці почали забувати вислови на кшталт «поїхати у Європу», «як у Європі», тому що Європа буде тут, в Україні. «Ми будемо їздити в Німеччину, Францію і куди завгодно, відчуваючи себе частиною Європи. І вони також будуть їздити до нас, як в одну з країн великої Європи», – наголосив віце-прем'єр.

Віце-прем'єр-міністром цифрової трансформації став М. Федоров, український ІТ-підприємець і діджитал-стратег команди В. Зеленського, доцент економіки в Піттсбурзькому університеті, почесний президент Київської школи економіки.

Він ставить за мету, щоб не менше 50 % цільової аудиторії користувалося 50 найбільш пріоритетними послугами онлайн, 90 % з яких

було б задоволено. «Усього в Україні налічується понад 2 тис. послуг, але насправді кожного українця стосується не більше 50. Ми хочемо відібрати 50 найбільш пріоритетних, цільова аудиторія яких становить мільйони українців на рік, і зробити їх максимально простими й повністю електронними, навіть без втручання чиновника», – наголосив М. Федоров.

Він має наміри, щоб 50 % громадян почали користуватися цими послугами онлайн. Це не означає, що е-послуг буде 50, їх буде сотні й тисячі. «Але ми ставимо якість вище кількості. Щоб 100 % населених пунктів і їхні соціальні об'єкти мали доступ до високошвидкісного Інтернету та 95 % транспортної інфраструктури було покрито мобільним Інтернетом», – підкреслив міністр.

За його словами, збільшення проникнення швидкісного Інтернету на 10 % додає країні 2 % ВВП. «Щоб більше 6 млн українців було охоплено програмою розвитку цифрових навичок, при цьому 70 % населення у віці від 30 до 60 років мали б базові цифрові навички. Освітня програма включатиме і навчання новим цифровим професіям», – зазначив М. Федоров.

Міністром фінансів знову стала О. Маркарова, представниця уряду В. Гройсмана, український фінансист.

Вона планує вчасно подати збалансований бюджет на 2020 р., у якому, незважаючи на дуже обмежений час, буде підтримано головні пріоритети нового уряду; успішно провести переговори з МВФ про нову програму для України та забезпечити фінансову підтримку всіх головних міжнародних фінансових організацій; завершити створення Державної податкової служби та Державної митної служби, запустити орган фінансових розслідувань.

На тривалу перспективу планує зробити середньострокове бюджетне планування «нормою життя» для України, скоротити співвідношення боргу до ВВП у 2020 р. до 47 %, а у 2021 р. – до 44,9 % (на сьогодні – 59 %), завершити входження IFC (Міжнародної фінансової корпорації) у капітал (державного) Укргазбанку, а ЄБРР (Європейського банку реконструкції та розвитку) – у капітал (державного) Ощадбанку ([URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/shcho-obicyaye-zrobiti-noviy-kabmin-povini-ukrajini-50041046.html](https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/shcho-obicyaye-zrobiti-noviy-kabmin-povini-ukrajini-50041046.html). 2019. 7.09).

Міністром енергетики став О. Оржель, експерт у сфері паливно-енергетичного комплексу. Керівник сектору «Енергетика» Офісу ефективного регулювання (BRDO).

Міністром інфраструктури став В. Криклій, экс-начальник Головного сервісного центру МВС України.

Він до 2015 р. працював у приватній сфері, після чого обійняв посаду радника голови МВС України, а потім став керівником Головного сервісного центру МВС. Очолював робочу групу із впровадження автоматичної фото-відеофіксації порушень ПДР у МВС.

В. Криклій, відповідаючи на запитання політиків і журналістів, зазначив: «Зшиваємо країну дорогами. У планах на наступні чотири роки побудувати 24 тис. км доріг. І впровадити роботу з порятунку доріг, для чого

повинні запрацювати автоматичні комплекси зважування під час руху, габаритно-вантажного контролю, автоматизований контроль замінить присутність інспекторів».

Він пообіцяв, що створюватимуться великі концесії та проводитиметься приватизації. Його відомство сконцентрує увагу на розвитку стратегічної інфраструктури та буде надано бізнесу можливість більш ефективно управляти майном. Перші концесійні конкурси буде запущено вже в цьому році – порти Ольвія та Херсон. «Далі на нас чекають концесії доріг, залізничних вокзалів та аеропортів», – наголосив міністр.

Також він пообіцяв введення єдиного електронного квитка для пасажирських перевезень. «З одним квитком подорожуєте по Україні та за її межами, не витрачаючи зайвий час на організацію пересадок, а ваш багаж подорожує за вами до фінального пункту призначення», – зазначив В. Криклій.

Міністром розвитку громад і територій призначено О. Бабак, яка у 1996 р. закінчила Київський державний педагогічний інститут іноземних мов за спеціальністю «іноземні мови» з присвоєнням кваліфікації вчителя іноземних мов (англійської та французької) з відзнакою. Цього ж року стала переможцем конкурсу на отримання гранту на навчання в США за підтримки Фонду Е. Маскі та в 1998 р. отримала кваліфікацію магістра за спеціальністю «бізнес адміністрування» і спеціалізацію «фінанси» Олд Домініон університету (штат Вірджинія, США).

Від 27 листопада 2014 р. до серпня 2019 р. народний депутат України VIII скликання, була обрана до Верховної Ради за списком «Самопоміч».

Міністром освіти і науки стала Г. Новосад, 1990 р. народження, яка закінчила Український гуманітарний ліцей при КНУ ім. Т. Шевченка та Києво-Могилянську академію. Потім навчалася за кордоном, будучи стипендіаткою Фонду відкритого суспільства (Фонду Сороса) вступила до Університету Маастрихту в Нідерландах і через два роки отримала ступінь магістра з європейських студій, а вже після стажувалася в аналітичних центрах Іспанії та Чехії, учасник українсько-канадської парламентської програми. Вільно володіє англійською та німецькою мовами. Працювала в Міністерстві освіти та обіймала посаду радниці міністра С. Квіта до 2014 р., а в грудні 2017 р. очолила управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції МОН. З грудня 2017 р. – генеральний директор директорату стратегічного планування і європейської інтеграції.

Вона планує змінити систему управління та фінансування вищої освіти й науки: найкращі повинні отримати ресурси та автономію. Також у її планах прискорення реформи «Нова українська школа» та побудова престижної й сучасної професійної освіти.

Вона планує реформувати школу, адже, за її словами, українська школа перейняла на себе увесь радянський негатив. На її думку, відносини в шкільній системі побудовано на страху на всіх рівнях – від учня та вчителя до чиновників. «Страх пронизує абсолютно всі відносини: учитель – учень,

учитель – директор, батьки – директор, директор – міністерство. Якщо ми не приберемо цей страх, який сковає будь-який творчий потенціал, будь-яку можливість до діалогу, то ми не зможемо говорити про щасливих, успішних громадян», – наголосила Г. Новосад (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1824378-ukrayinska-shkola-zberegla-ves-radyanskiy-negativ-ministr>. 2019. 14.09).

Щоправда, вона поки що не поінформувала, як усі ці плани втілюватиме в життя. Натомість зазначила, що відомство продовжуватиме впроваджувати реформу, розпочату минулою командою, і враховуватиме досвід скандинавських країн.

Міністром охорони здоров'я призначено З. Скалецьку (Черненко), головного експерта медичної групи «Реанімаційний пакет реформ», експерта Центру підтримки реформ при Кабміні. Навчалася вона в Києво-Могилянській академії, згодом працювала заступником декана факультету правничих наук, навчалася в Університеті М. Кюрі-Склодовської в Польщі.

Новообрана міністер загалом підтримує медичну реформу та зміни, але при цьому критикує те, як ці зміни впроваджуються. За її словами, держава самоусунулася від розв'язання проблем щодо доступу до ліків і майже не контролює ринок медичних препаратів.

На посаду міністра соціальної політики було призначено Ю. Соколовську. Вона здобула освіту в Київському національному економічному університеті та Об'єднаному віденському інституті. У 2016 р. здобула другу вищу освіту в Національній академії державного управління при Президентові України за спеціальністю «державне управління». Упродовж 2015–2016 рр. обіймала посаду директора департаменту видатків бюджету соціальної сфери Міністерства фінансів України, після того до 2017 р. очолювала департамент з питань стратегічного планування та координації державної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Міністром у справах ветеранів обрано О. Коляду, яка у 2002 р. закінчила Львівський інститут внутрішніх справ за спеціальністю «правознавство», а у 2007 р. – отримала диплом магістра права у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Від 2003 до 2015 р. працювала в структурах МВС. У 2013 р. отримала сертифікат міжнародного тренінгового проекту «Жінка в поліції». Після цього до 2017 р. служила в ЗСУ та має звання полковника запасу. Працювала начальником комунікацій і преси Міноборони. У 2016–2017 рр. була творцем спеціалізованих курсів для журналістів, які працювали в зоні проведення АТО.

О. Коляда планує на перспективу створити єдиний реєстр ветеранів, на підставі якого працює електронна сервісна платформа Е-ветеран; створити нову методологію визначення функціональності ветеранів (ступінь медичних потреб ветерана визначатиметься відповідно до їх функціоналу й забезпечуватиметься в автоматичному режимі в усіх медичних закладах, у тому числі і військових госпіталях); створити регіональні хаби надання

повного комплексу послуг для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, поєднання державних та волонтерських програм.

Міністром Кабінету Міністрів став Д. Дубілет, український бізнесмен, IT-директор ПриватБанку, співзасновник мобільного банку monobank. У 2000 р. навчався в школі Roosevelt (Іллінойс, США), у 2004 р. почав навчання в Hochschule Merseburg (Мерзебург, Німеччина), у 2012 р. закінчив Лондонську бізнес-школу. Займався розвитком порталу iGov, що має боротися з корупцією та підвищувати ефективність роботи чиновників.

У його планах істотно знизити корупцію за допомогою IT; впровадити справжній електронний документообіг у всіх міністерствах і центральних органах виконавчої влади; провадити систему KPI (ключовий показник ефективності) та дашбордів (візуальне представлення даних, згрупованих за змістом, на одному екрані для більш легкого візуального сприйняття інформації) у всіх міністерствах і центральних органах виконавчої влади.

Міністром закордонних справ став В. Пристайко. Він раніше обіймав посаду заступника голови Офісу президента. У 1994 р. його призначено на посаду в Міністерстві зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі. За три роки перейшов на роботу до Азіатсько-Тихоокеанського відділу МЗС. У 2000 р. було його призначено на посаду консула в Сідней (Австралія), де займався переважно політичними й економічними питаннями. За два роки перейшов на роботу до управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента. У 2002 р. його було призначено на посаду радника з політичних питань Посольства України в Канаді. Два роки під час свого чотирирічного перебування в Канаді виконував обов'язки тимчасового повіреного у справах України в Канаді. У 2007 р. призначено заступником директора департаменту НАТО МЗС України (долучився до переговорного процесу щодо вступу України до Північноатлантичного альянсу). З 2009 р. працював радником посланника та заступником голови дипломатичної місії Посольства України в США. Три роки по тому В. Пристайка було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом України в Канаді. Після завершення трирічної каденції два роки представляв Україну при Міжнародній організації цивільної авіації (ІКАО).

У 2014–2017 рр. був першим заступником міністра закордонних справ України, керівником апарату. Згодом його звільнили у зв'язку з призначенням главою місії України при НАТО.

Міністр внутрішніх справ А. Аваков зберіг за собою міністерське крісло, попри акції протесту та вимоги активістів звільнити його з посади.

Міністром юстиції став Д. Малюська. Він навчався в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, який закінчив за спеціальністю «правознавство». У 2012–2016 рр. навчався в Лондонському університеті.

У 2010 р. Д. Малюська було призначено консультантом з розвитку приватного сектора групи Світового банку. На цій посаді він надавав технічну підтримку урядам України та країн Центральної Азії. Згодом його було обрано заступником голови правління BRDO / World Bank Group (Офіс

ефективного регулювання), незалежного неурядового експертно-аналітичного центру, створеного з ініціативи Міністерства економічного розвитку й торгівлі та західних партнерів (Світового банку та уряду Канади).

Новообраний міністр культури, молоді та спорту України В. Бородянський у 1997 р. закінчив фінансово-економічний факультет за фахом «фінанси та кредит» Київського національного економічного університету. З 1998 р. – комерційний директор газети «Московський комсомолец в Україні». З 2000 р. керівник відділу з управління медіа-активами «Альфа-банку». В. Бородянський 14 років працював у медіа-холдингу В. Пінчука StarLight Media (група об'єднує телеканали СТБ, ICTV, «Новий», М1, М2 й ОЦЕ). З 2012 р. очолював медіа-групу. У грудні 2018 р. В. Бородянський залишив телегрупу.

Президент В. Зеленський 29 липня 2019 р. призначив В. Бородянського своїм радником з гуманітарних питань (поза штатом).

Він планує збільшити залученість людей у життя суспільства з 6 % (на сьогодні) до 10–15 % у майбутньому; посилити почуття приналежності людей (сприйняття себе частиною єдиного культурного простору) до єдиного українського культурного простору; збільшити частку креативних індустрій в економіці; досягти інституціоналізації індустрій.

Міністр оборони А. Загороднюк, якого було обрано за квотою Президента України, був позаштатним радником Президента та членом Наглядової ради «Укроборонпрому».

З 2015 по 2017 р. він очолював проектний офіс реформ Міноборони. Від 26 червня 2018 р. був членом проектного офісу реформ Міноборони.

Загалом він має понад 16 років досвіду роботи на керівних посадах у гірничодобувній і виробничій галузях, а також дипломи Київського національного університету ім. Т. Шевченка та британських університетів Ворика й Оксфорда (фінанси).

На його думку, головним пріоритетом у його роботі має бути турбота про військовослужбовців, цінність їхнього життя та повага до кожного з них – як на передовій, так і у військових частинах. «На практиці це означає: поліпшення харчування, речового та медичного забезпечення, якісне житло, соціальна підтримка, освіта та розвиток. Це зміна відносин між командирами і підлеглими, офіцерами і сержантами. Цінність фахівців і повага до них – незалежно від звань і посад. Це також передбачає зміну системи освіти і приведення військових освітніх програм до стандартів НАТО», – наголосив глава оборонного відомства (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/shcho-obicyaye-zrobiti-noviy-kabmin-novini-ukrajini-50041046.html>. 2019. 7.09).

Він залишається прихильником стандартів НАТО і вважає, що за останні п'ять років дещо було зроблено, але тепер стандарти найкращих армій світу повинні стати реальністю. Ідеться про нові установки, нову структуру управління збройними силами, нові підходи до підготовки військ,

озброєння і військової техніки, речового забезпечення, комплектації особовим складом, військову інфраструктуру та оборонне планування.

А. Загороднюк обіцяє боротися з корупцією в Збройних силах України. «Моя мета – унеможливити корупцію в армії. Це не лише про “посадки”. Ідеться про припинення корупційних проявів або про швидке та ефективно розслідування корупційних справ, які виникають. Міністерство не може безпосередньо судити корупціонерів, але ми точно можемо зробити так, щоб ці процеси були прозорими», – зазначив А. Загороднюк.

За його словами, це дасть змогу максимально виключити будь-яку можливість для окремих посадових осіб вплинути на рішення. «Нам також необхідно налагодити систему контролю, моніторингу та аудиту. Це копітка робота, але без неї припинити корупцію буде неможливо», – наголосив новобраний міністр оборони.

Т. Милованов, який став міністром розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, закінчив фізико-математичну школу № 145. Навчався в КПІ та Києво-Могилянській академії, закінчивши які отримав два магістерські дипломи. У 1999 р. отримав ступінь магістра економіки в Київській школі економіки. У 2004 р. отримав ступінь PhD з економіки в Університеті Вісконсин-Медісон. Викладав в Університеті Бонна, Університеті штату Пенсильванія та Університеті Піттсбурга.

У пріоритетних планах запустити ринок землі; велика приватизація; покращити бізнес-клімат, що приведе до збільшення інвестицій. «Вони повинні зрости в рази. Це залежить від того, чи повірять світ та українці в те, що тепер буде інакше. Я повірив», – заявив Т. Милованов.

З перших заяв урядовців спостерігачам не просто зробити об'єктивні висновки й прогнози, тому їхні думки розходяться. Зокрема, як зазначив директор Центру економічної стратегії Г. Вишлінський, обіцянка Прем'єра щодо зростання економіки є реалістичною. Подібні темпи зростання демонстрували в новітній історії не лише «азійські економічні тигри», а й набагато більш близька до України Туреччина. Експерт зазначає, що за перших 10 років правління прем'єра, а пізніше президента країни Р. Ердогана реальний ВВП країни зріс на 75 %. Той факт, що українська економіка досі не пододала наслідки економічних криз 2008 та 2014 р., свідчить про значний потенціал для можливого зростання, додає експерт (URL: <https://www.dw.com/uk/a-50290882>. 2019. 5.09).

У свою чергу В. Рашкован, заступник виконавчого директора МВФ, високо оцінює потенціал новообраного Прем'єр-міністра України. «Я особисто добре знаю О. Гончарука. Це світлий, професійний, чесний чоловік, який, упевнений, стане сильним Прем'єр-міністром. Для реалізації його ідей в умовах обмеженого часу йому і його команді знадобиться допомога – і громадянського суспільства, і бізнесу, і міжнародних організацій», – наголосив В. Рашкован (URL: <https://www.business.ua/news/6272-shcho-dumae-biznes-pro-novij-uryad>. 2019. 30.08).

А. Амелін, директор економічних програм Українського інституту майбутнього, співінвестор БІЗНЕС100, також дає високу оцінку потенціалу нового уряду. «Головна відмінність нового Кабміну від всіх попередніх – вони перші без совка в голові. Це вселяє оптимізм», – вважає експерт.

В. Пекар, викладач KMBS, співзасновник платформи «Нова країна» переконаний, що новопризначений уряд, можливо, стане найкращим урядом України за всі часи незалежності. «З одного боку, переважна більшість членів нового уряду – це порядні, досвідчені, ціннісні, вмотивовані люди. З іншого боку, ми поки що не знаємо двох речей. Перше, наскільки міністри матимуть право формувати власні команди. У кращому варіанті з кожним з міністрів прийде команда таких самих чесних і фахових заступників. У гіршому варіанті їм призначать “смотрящих”, які за їхньою спиною робитимуть своє (ми вже бачили подекуди таких ізольованих міністрів-одинаків у попередніх урядах). Друге, наскільки уряд буде вільним у своїх рішеннях, тобто як реально складуться відносини між урядом та Офісом Президента й парламентом. Чи дозволять наступати на інтереси олігархів, монополістів, контрабандистів тощо?» – наголосив В. Пекар.

І. Гуменний, президент UBC Group упевнений в успіху нового уряду. За його словами, країна змінилася й нове покоління українців взяло владу. «У мене немає відчуття, що нові члени Кабміну прийшли у владу заробляти. За новими керівниками немає шлейфу», – упевнений І. Гуменний.

За його словами, судячи зі складу уряду й назви міністерств, ми можемо стати «державою в смартфоні». «У Дубілета, у всякому випадку, вийшло створити і впровадити технології в Приваті і Моно, повинно вийти і в рамках країни. Позитивний управлінський операційний і підприємницький досвід за нього. Т. Мілованов – блискучий український економіст. З цікавістю чекаю детальної програми реформ», – зазначив експерт.

Характеризуючи О. Гончарука, політичний експерт М. Чаплига вважає його порядною людиною. «Він не братиме хабарі й не вирішуватиме питання за гроші. Він прагматичний, раціональний і в чомусь цинічний. Це плюс. Він може прийняти рішення, з яким я особисто не погоджуватимусь і сваритимусь, але він його ухвалить не через гроші, а тому, що в його філософії саме так правильно», – підкреслив експерт (URL: https://24tv.ua/oleksiy_goncharuk_noviy_premyer_ministr_shho_pro_nogo_govor_yat_n1198419. 2019. 30.08).

Разом з тим він зазначає, що ідеологічно О. Гончарук більше ліберал. Він за те, щоб відкривати зовнішні шлюзи: максимально все приватизувати, запустити ринок землі тощо. «Якщо йдеться про залежність від зовнішніх власників наших боргів, ми ж усі розуміємо, що ми не є суб'єктами, бо у нас є вплив США, Європи, великого капіталу та інших, це ліберальний підхід і він є його частиною. Але Гончарук ухвалюватиме рішення, які диктуватимуться його переконаннями», – вважає М. Чаплига.

У свою чергу політолог, директор Інституту соціально-політичного проектування «Діалог» А. Миселюк обережніший в оптимістичних оцінках

уряду та його керівника, адже тут багато що залежатиме від Президента України. Від того, як Президент і його команда бачать свої завдання – залежно від цього діятиме й Кабмін. «Уже зараз можна говорити про вірогідний конфлікт між главою Офіса Президента та очільником уряду. Оскільки А. Богдан бачить себе основним гравцем, який прагне контролювати всі процеси», – наголосив А. Миселюк.

При цьому він зазначив, що за різних президентів та прем'єрів існували конфлікти між головою колишньої Адміністрації Президента та Прем'єром. Але на користь О. Гончарука свідчить той факт, що він не знайомий з тими, кого в Україні заведено називати олігархами. Тож маємо сподівання, що він відстоюватиме інтереси країни, а не конкретного олігархічного клану.

Аналізуючи заяви нового Прем'єр-міністра України, інвестиційний банкір компанії Dragon Capital С. Фурса вважає, що уряду буде складно, але реально виконати те, що запланували. «Обіцянка зростання ВВП на 40 % не виглядає фантастичною, якщо розбити її на окремі роки. Аби досягти визначеної Гончаруком мети, українська економіка щороку має збільшуватися на набагато більш “скромні” 7 %», – зазначив С. Фурса.

За його словами, нині ВВП збільшується приблизно в темпі 3–4 % на рік. Але якщо сприятливі умови зберігатимуться, близько половини від поставлених за мету темпів зростання буде забезпечено, «навіть якщо новий уряд узагалі нічого не робитиме».

Утім, на думку експерта, щоб виконати озвучений О. Гончаруком план, без рішучих кроків влади не обійтися.

Багато хто з експертів вказує на необхідність земельної реформи. Про це говорять і в уряді. Як зазначає С. Фурса, однієї цієї реформи буде достатньо для забезпечення прискорення темпів зростання української економіки до 5 % щорічно. Також важливим буде й той факт, що запровадження ринку землі, особливо в його ліберальному варіанті з можливістю володіння для іноземного капіталу, стане сигналом про те, що в Україні чекають на інвесторів.

Другим потенційним рушієм пришвидшення, який обговорюють у новому уряді, експерти називають збільшення ефективності використання державного майна і швидку приватизацію великих держпідприємств. Щоправда, менш оптимістично з цього приводу висловився С. Фурса, адже багато активів, на його думку, уже «перетримані», знайти на них покупців буде досить складно. Він вважає, що серед ініціатив нової влади драйверами економічного зростання зможуть стати подальша лібералізація валютного ринку, посилення системи державних електронних закупівель і легалізація азартних ігор та видобутку бурштину, створення служби фінансових розслідувань і завершення судової реформи.

Утім, навіть за сприятливих факторів для досягнення поставленої мети – економічного зростання на 40 % за п'ять років – новому уряду доведеться докласти всіх можливих зусиль і реалізувати максимальну кількість з озвучених вище реформ.

Разом з тим, на думку експерта, багато в чому успіх реформ залежатиме від того, чи не заважатимуть йому діяти. Та й чи всі урядовці працюватимуть як єдина команда, адже там різні люди, які себе ще мало проявили на керівних посадах. Як зазначив очільник фракції «Голос» С. Рахманін, в уряді є люди, до яких відчуваєш абсолютну довіру, яких хочеться підтримати і словом, і ділом, і плечем, і законопроектом, а є люди, щодо яких інформації набагато менше, ніж питань до них. «І натомість є люди, про яких інформації до біса, а тому питань ще більше», – зазначив політик (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2770442-urad-akij-mi-otrimali-pisla-elektoralnoi-revolucii.html>. 2019. 30.08).

Політичний експерт А. Малеев не виключає, що уряд не зможе справитися з поставленими завданнями і, можливо, нас через рік очікує заміна цього уряду. Це буде насправді негативним явищем, бо часта зміна уряду уповільнює економічний і політичний розвиток держави. «Ми застрягаємо на одному й тому ж місці, у нас не відбуваються реформи. У тих умовах, коли прогнозували всі, що парламент буде незалежним центром впливу і сам диктуватиме умови в багатьох моментах, а цього фізично не відбулося, у нас існує скепсис і відносно самого Гончарука. Цілком можливо, що Прем'єр-міністр не буде окремою фігурою з окремим своїм баченням», – підкреслив експерт.

За його словами, у технократів є своє бачення, але це суто технічні люди. Вони й без того знають, що, як і де треба поправляти і як влаштований механізм. Але політик знає, що треба змінювати радикально. І в цьому є проблема і відмінність технократів від політиків.

У цілому ж значна частина спостерігачів сподівається, що новий Прем'єр-міністр О. Гончарук проявлятиме більш самостійну політику і в керівництві урядом. Він зможе провести необхідні реформи, але якщо уряд виявиться неефективним – його відправлять у відставку. Можливості ж у «Слуги народу» великі. Вони мають 254 мандати та ще 20 з чимось мандатів зі сторони наближеної групи «За майбутнє». Загалом у них є 270 мандатів. У такому випадку Прем'єр-міністр просто апріорі не може бути неефективною фігурою. Якщо Прем'єр не демонструватиме ефективної роботи або прагнутиме стати самостійною фігурою, Верховна Рада України швидко замінить його на когось іншого.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

YES-2019: ключові тези і коментарі

У Мистецькому арсеналі 13–14 вересня в Києві відбувалася XVI щорічна зустріч у рамках Ялтинської європейської стратегії (YES). Тема цьогорічного форуму «Щастя зараз. Нові підходи для світу в кризі».

Нагадаємо, що внаслідок анексії Криму Російською Федерацією, починаючи з 2014 р., проведення заходу відбувається в столиці України. YES

є одним з майданчиків, де обговорюється європейське майбутнє України в глобальному контексті, налагоджуються зв'язки України з міжнародними партнерами. Форум виступає ініціатором діалогу між лідерами з України, ЄС, США, Російської Федерації та інших частин світу, а також об'єднує разом лідерів політики, бізнесу, представників ЗМІ, громадянського суспільства та експертної громади.

Цього року в конференції взяли участь понад 400 провідних політиків, дипломатів, бізнесменів, громадських активістів та експертів з 26 країн. Спікери обговорили глобальні виклики майбутнього, а також політичну ситуацію у світі і її значення для України та Європи. На дискусійному майданчику виступив і Президент України В. Зеленський (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/forum-yes-2019-pochinaye-robotu-de-stezhiti-i-divitisiya-onlayn-novini-ukrajini-50042388.html>).

Форум зазвичай відкриває Президент України. Але В. Зеленський традицію порушив. Перше слово він передав О. Сенцову, нещодавно звільненому з російської в'язниці в рамках обміну полоненими. Звільнений режисер продемонстрував присутнім банку з жовтою та синьою смугами, яку провозив із собою п'ять років у неволі, та заявив, що хотів би наповнити її бирками інших звільнених українців. Цю банку О. Сенцов передав В. Зеленському, який, зі свого боку, пообіцяв наповнити її якомога швидше (URL: <https://www.5.ua/polityka/u-kyievi-tryvaie-16-i-forum-yes-vystup-sentsova-ta-zaiavy-zelenskoho-vkliuchennia-199172.html>).

Президент розпочав свою промову в контексті тематики форуму. «Що ми маємо зробити, щоб Україна стала щасливою? Дуже багато думок, питань. Чи щасливий я бути Президентом? Не певен. Але я дуже щасливий бути Президентом саме України. Найперше, я хотів би запитати вас: що для вас щастя?» – зазначив В. Зеленський і пішов поміж рядами опитувати присутніх. Відповідаючи на запитання, гості майже однотайно зазначали, що щастя – це родина й Україна (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/09/16/7226378>).

«Зараз у мене та моєї команди є привід для щастя. Це – велика довіра громадян. Величезна довіра, але водночас і величезна відповідальність. Бо якщо у нас не вийде, це буде наступна всенародна депресія. Що може бути гірше від “нещастя”? Тільки приреченість», – пояснив він.

Загалом В. Зеленський під час свого виступу анонсував черговий етап обміну полоненими і свою зустріч з президентом США Д. Трампом, прокоментував своє бачення вирішення конфлікту на Донбасі та умови щастя українського суспільства, а також закликав країни Заходу зберегти антиросійські санкції та інвестувати в Україну. Він звернувся до міжнародних партнерів України та зазначив, що війна має закінчитися дипломатичним шляхом. Так само мають повернутися й українські території. Що ж стосується миротворців, то вони мають стояти на кордоні з Росією та Україною.

Президент України озвучив основні тези та чітко окреслив свою позицію з ключових для країни питань: «Вороги українського щастя – війна, бідність, корупція і заздрість. Ми повинні завершити війну і повернути свої території. Ті, хто відважно захищає Україну, мають повернутися переможцями. Але єдиний шлях до цього – дипломатія. Санкції – це потужна і дієва зброя. Якщо хочете, це податок заради миру. Ви втрачаєте гроші, серйозно? Вибачте, але ми втрачаємо людей. Я дуже обережно ставлюся до теми миротворців на Донбасі. Тому що не хочу, щоб був сценарій Абхазії або Придністров'я. На кордоні з Росією – із задоволенням. Саме там ми бачимо допомогу і миротворчу місію. Щодо обміну ув'язненими – ми готуємо інші списки та очікуємо наступного етапу. Економіка України вийде з тіні, якщо цьому не протидіятимуть економічні вампіри. Щастя – це бачити злодія на нарах, а не на Мальдівах. Під мої особисті гарантії захисту запрошуюю іноземний бізнес у ряд проектів. Це енергетика, інфраструктура, прозорий обіг земель. Що стосується олігархів – ми запропонували нормальні правила. В Україні більше не може бути монополістів. Якщо не почують – доведеться знайти інші способи, як з ними говорити. Повернення Криму – найскладніша ситуація, будемо боротися. Зустріч з Д. Трампом, впевнений, буде у вересні. У нас чудові відносини зі США» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/zelenskiy-na-yes-2019-golovne-z-vistupu-prezidenta-novini-ukrajini-50042576.html>).

Свої кроки назустріч миру В. Зеленський теж озвучив. За його словами, уже розведено війська в Станиці Луганській. «На черзі – Золоте і Петровське, як і передбачено Мінськими домовленостями. Чіткий план дій – ось чого зараз чекають від України західні партнери, впевнені українські політики. Мовляв, не може бути іншої мети, як повернення непідконтрольних територій Донецької, Луганської областей, а також Криму. Але тільки на українських умовах», – зазначив він (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/budushchee-ukrainy-stalo-glavnoy-temoy-foruma-yes-1330832.html>).

Причому окремі теми, як, наприклад, повернення Криму, Президент коментував досить обережно. «У нас є кілька форматів і ідей, але я не можу про це говорити. Це передчасно. Буде як з обміном. Не хочу, щоб хтось використовував наші ідеї. Чекаю зустрічі з президентом США. Ми будемо думати над тим, як повернути Крим», – сказав він (URL: <https://fakty.ua/317735-zavershenie-voyny-na-donbasse-i-sohranenie-sankcij-protiv-rossii-o-chem-govoril-zelenskij-na-forume-yes-video>).

Водночас у рамках YES-2019 свій рецепт повернення Криму озвучили й українські бізнесмени. Так, засновник форуму В. Пінчук заявив: «Політики нещодавно почали звертати увагу на щастя. І люди хочуть, щоб політики їм давали це відчуття. Україна стане двигуном цивілізації, за яким потягнуться всі регіони. І приверне, як магніт, Крим».

Що стосується обговорюваної ідеї про миротворців на Донбасі, Президент заявив, що в мінському форматі поява миротворців на лінії

розмежування не розглядається. Водночас Україна готова бачити миротворців на лінії кордону з Росією.

Зазначимо, що спецпредставник з питань України К. Волкер заявив, що США готові приєднатися до нормандського формату переговорів. «Якщо Україна, Німеччина, Франція так вирішать, Штати готові приєднатися», – сказав він під час прес-конференції на форумі YES-2019 (URL: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/20190914-shtaty-gotovi-volker-pro-normandskyj-format>). Разом із цим К. Волкер у рамках конференції «Ялтинська європейська стратегія» пояснив, як вирішити конфлікт на Донбасі та за яких умов можна застосовувати формулу Штайнмайера, яка досить часто згадувалася в рамках форуму. «Мені здається, що завдання – відновлення суверенітету, територіальної цілісності й безпеки українських громадян. Щодо цих речей не варто йти на компроміс. Формула Штайнмайера полягає в тому, що після того, як пройдуть вільні вибори, буде отримано спеціальний статус. Чесні вибори можуть відбутися лише в чесному й безпечному середовищі. Тому треба вирішити питання безпеки, а поки Росія не продемонструвала політичної волі завершити конфлікт», – вважає К. Волкер (URL: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/20190914-volker-poyasnyv-koly-budem-mozhlyva-formula-shtajnmayera>).

«Наш наступний виклик – це подолання бідності, повернення заробітчан. Для цього економіка України повинна вийти з тіні. Як би цьому не протидіяли, вибачте за таке порівняння, “економічні вампіри”, які бояться денного світла», – продовжив виступ В. Зеленський. За його словами, монополії, рейдерство й контрабанда повинні стати в Україні архаїзмами, а право приватної власності – священним правом.

Також у своєму виступі Президент укотре наголосив, що економічне зростання має стати інклюзивним, його повинні відчувати не «кілька сімей, а кожен громадянин України». Пізніше під час панельної дискусії Президент визнав, що в нього є складнощі в розмовах з великим бізнесом. «Але я впевнений, що він нас почує. А не почує – доведеться знайти інші способи, як з ними говорити», – сказав В. Зеленський.

У цьому контексті хотілося б звернути увагу на зустріч В. Зеленського з бізнесменом І. Коломойським, яка відбулася 10 вересня, за кілька днів до YES-2019. На зустрічі, зокрема, були присутні Прем'єр-міністр О. Гончарук, голова Офісу Президента А. Богдан і перший помічник Президента С. Шефір. Сторони обговорили питання ведення бізнесу в Україні та енергетичну сферу. І хоча ця зустріч цілком вкладається в анонсований у червні «Діалог бізнесу і влади», на якому В. Зеленський закликав підприємців інвестувати в Донбас та допомагати державі у розв'язанні соціальних проблем, її формат викликає певні питання в експертному середовищі, особливо з огляду на те, що, починаючи з президентської кампанії, В. Зеленському постійно приписували вплив олігарха І. Коломойського. Натомість у Президента запевняли, що мільярдер не має важелів впливу на В. Зеленського.

Також зазначимо, що І. Коломойський уперше став гостем цьогорічної Ялтинської європейської стратегії (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kolomoyskiy-vpershe-priyshov-na-forum-yes-povini-ukrajini-50042606.html>). Його поява викликала надзвичайний інтерес у журналістів і всіх, хто хотів з ним поспілкуватися.

На думку журналіста І. Верстюка, форум В. Пінчука завжди має секретного гостя. У символічному сенсі цього року ним став олігарх І. Коломойський (URL: https://24tv.ua/chomu_igor_kolomoyskiy_priyshov_na_forum_yes_royasnennya_eksperta_n1205275). «Тут важливо розуміти таку річ, що Коломойський – це людина з доволі скандальним статусом у світі. Тому для нього поява на конференції, де багато міжнародних дипломатів, це свого роду спосіб продемонструвати, що він є “рукопожатним”... І мовляв, якщо ви хочете розібратися в українській політиці, то повинні зрозуміти, що я тут надовго, я людина впливова. Я впливаю, зокрема, і на Президента, тому звикніться з думкою, що я тут керую багатьма процесами», – пояснив журналіст прихід І. Коломойського на форум.

І. Верстюк також поінформував, що питав думку багатьох дипломатів і впливових людей щодо появи на форумі олігарха І. Коломойського. «Вони надзвичайно стурбовані й кажуть таку річ: українці, він у вас вивів 5,5 млрд дол. ПриватБанку, а ви сприймаєте його появу, робите з ним селфі та жартуєте. Дипломати не зовсім розуміють, як можна так легко спілкуватися з Коломойським. Людиною, яка зробила з ПриватБанком те, що вона зробила», – додав журналіст.

Повертаючись до виступу В. Зеленського на форумі, зазначимо, що Президент також заявив, що повернення громадянам України почуття справедливості є настільки ж важливим завданням для влади, як і робота над економічним зростанням. Повернути почуття справедливості можна, за словами В. Зеленського, шляхом подолання корупції та покарання злочинців, незалежно від їхнього статусу. При цьому глава держави зазначив, що в цьому питанні його мотивують прогнози скептиків, які не вірять у можливість досягнення мети.

«Ми дуже сподіваємося на наших недругів і постійних скептиків. Вони кажуть, що в Україні це неможливо. І це чудово, що вони таке кажуть. Оскільки у нашої команди з'являється дуже хороша традиція: чим більше в нас не вірять, то краще у нас виходить. Так було з президентськими виборами, з парламентськими. Так було з розпуском Верховної Ради, зі зняттям депутатської недоторканності. Так буде і з подоланням корупції», – зазначив В. Зеленський.

Серед інших виступів першого дня форуму можемо відзначити промову президента Фінляндії С. Ніністо, оскільки його країна вже кілька років поспіль лідирує в рейтингах найщасливіших країн світу (URL: <https://yes-ukraine.org/ua/news/dovira-ye-zaporukoyu-shchaslivogo-suspilstva-prezident-finlyandiyi>).

«Навіть найкращої Конституції недостатньо, аби гарантувати належне функціонування суспільства. Конституція може лише виставляти рамки для існування суспільства, але такі рамки необхідно наповнювати змістом. Це має робити суспільство й люди, які беруть на себе відповідальність. Для мене є дві ключові характеристики фінського суспільства: по-перше, це – довіра та почуття належності або відчуття причетності», – сказав С. Ніністьо, підкреслюючи, що обидва ці елементи потребують усвідомлення громадянами не лише своїх прав, а й обов'язку завжди поважати права інших людей.

Проектуючи здобутки фінського суспільства на глобальний світ, президент Фінляндії зазначив, що міжнародне співробітництво також повинно будуватися на принципі довіри. «Найкращих міжнародних договорів та інституцій недостатньо для побудови стійкого глобального суспільства. Ці рамки й межі потрібно наповнювати змістом, і наш обов'язок – як держав, як глобальних громадян – робити це. На жаль, наразі ми не виконуємо наших обов'язків: бачимо дедалі більшу кількість глобальних викликів, які потребують спільних відповідей, але просто у нас на очах руйнується світовий лад – конфронтація перемагає співробітництво», – додав він.

Загалом же перший день форуму запам'ятався рядом панельних дискусій на різноманітну тематику, доповідачами на яких були досвідчені політики та експерти.

Протягом другого дня XVI зустрічі Ялтинської європейської стратегії серед її учасників було помічено чимало спікерів високого рівня, які обговорювали Верховної Раду нового скликання та амбіційні плани щодо реформ, відносини Великої Британії з Україною, а також зростання популізму, що проявляється в новому вигляді політичного життя. Зокрема, серед спікерів були Прем'єр-міністр О. Гончарук, экс-прем'єр-міністр Великої Британії Т. Блер, член парламенту та міністр зі справ Європи уряду Великої Британії К. Пінчер, а також філософ і письменник Б.-А. Леві.

Прем'єр-міністр О. Гончарук відкрив другий день форуму, оголосивши амбітні плани щодо України (URL: <https://yes-ukraine.org/ua/news/16-tashchorichna-zustrich-yaltinskoyi-yevropeyskoyi-strategiyi-yes-zagolovki-drugogodnya>). Він повідомив, що вже за кілька тижнів у парламенті буде оголошено про нові плани щодо реформ. Так, за його словами, у планах – відкрити ринок землі, навести лад з монополіями, лібералізувати трудові відносини, докласти зусиль до розв'язання проблеми безробіття та захисту довкілля. «Ми розуміємо, що задля проведення реформ потрібно зробити іноді непопулярні, але дуже важливі трансформаційні зміни», – сказав Прем'єр-міністр.

За його словами, новий уряд має план досягти зростання економіки на 40 % за наступні п'ять років. «План амбіційний, але я переконаний у досягненні поставлених задач. Україні, щоб стати багатою країною, потрібне економічне зростання – багато про це говорив і повторю це знову. Пов'язую

економічне зростання та підвищення рівня іноземних інвестицій з рівнем довіри. Нашій новій партії необхідно здобути довіру як на міжнародному рівні від міжнародних інвесторів, так і всередині країни», – зауважив О. Гончарук.

Прем'єр-міністр на форумі YES у Києві повідомив також про майбутнє поповнення команди уряду як мінімум удвічі. «Ця нова команда, яка зараз прийшла в уряд і яка ще насправді посилюватиметься... Я не хочу анонсувати гучні призначення, але наступного місяця, на мою думку, наша команда зросте як мінімум удвічі і посилиться такими ж молодими, чесними та професійними людьми», – заявив він.

Під час свого виступу Прем'єр підкреслив, що найкращою відповіддю на російську агресію є побудова успішної держави. «Ми збираємося бути дуже прагматичними. Ми думаємо, що найкраща відповідь будь-якому агресорові – це наш власний успіх. І нам треба продемонструвати, що ми успішні», – зазначив глава уряду.

Він також додав, що РФ – найбільший сусід України, і треба усвідомити, як співіснувати із цією країною надалі. Кабінет Міністрів концентруватиметься на тому, щоб максимально швидко зробити Україну успішною, заявив Прем'єр, зазначивши, що це буде «асиметрична відповідь будь-якій агресії зараз» (URL: https://dt.ua/POLITICS/goncharuk-anonsuvavropovnennya-komandi-uryadu-v-zhovtni-323566_.html).

Також гості форуму мали нагоду послухати виступи депутатів Верховної Ради нового скликання та урядовців. Зокрема, віце-прем'єр-міністра М. Федорова, міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України Т. Милованова, міністра освіти й науки Г. Новосад, міністра культури, молоді та спорту України В. Бородянського, які окреслили свої очікування від роботи парламенту нового складу.

Міністр зі справ Європи уряду Великої Британії К. Пінчер у своєму виступі говорив про сподівання щодо відносин між Україною та Великою Британією та цілком передбачувано торкнувся теми Брекзиту. Окремо він відзначив зростаючі успіхи у двосторонніх торговельних відносинах між Україною та Великою Британією, підкресливши, що країни «не стануть щасливими без успішних торговельних відносин».

Колишній прем'єр-міністр Великої Британії Т. Блер, філософ і письменник Б.-А. Леві та генеральний директор інформагентства «Інтерфакс Україна» О. Мартиненко обговорювали питання зростання популізму.

Водночас вітчизняні експерти не залишилися осторонь YES-2019 та активно обговорювали форум загалом й окремі його виступи.

Так, політолог М. Давидюк, коментуючи виступ Президента України В. Зеленського в частині про відносини з великим бізнесом, зауважив: «Динозаври ніколи не розуміли, що світ змінюється і що вони можуть вимерти. Їх насправді до цього треба підштовхувати і пояснювати. Але для цього повинна бути створена інфраструктура у податках, у боротьбі з

корупцією, у поводженні з цими коштами» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30163090.html>).

Водночас він переконаний, що речі, про які говорить В. Зеленський, дійсно потрібні. «Питання: чи за цим підуть конкретні кроки? Ми вже бачили випадок, що один олігарх починає боротися з трьома, то він тільки укрупнюється і створює олігархів-сателітів, які за гроші Росії починають грати у свої ігри. Якщо це дійсно умови для всіх, то це було б непогано», – вважає політолог.

М. Давидюк прокоментував також тезу В. Зеленського про те, що санкції – це «податок на мир». «У Росії ніколи не любили платити податки. Тому будь-яке згадування “податки і політика” їх завжди вводять у певний стан агресії. Санкції потрібно зберегти. Я не впевнений, чи можна це назвати “податком на мир” через те, що “податки” запроваджуються проти агресії. І це якраз обмеження і стимули того, щоб ця агресія не відбувалася і, навпаки, пішла у зворотний бік. Якщо Росія звикне, що це “податки”, вона може збільшити “податкове навантаження” і почати окупувати інші країни, наприклад, розуміючи, що ціна цієї агресії може бути не такою й великою... Порівнюючи збитки, які Європа отримала від потоку мігрантів, то вони в рази більші, ніж те, що Росія отримала від санкцій. Краще речі називати своїми іменами. Це спроба Росію зупинити. Друга спроба – це нав’язати їй мир і змусити повернути українські території», – підсумував він.

Шеф-редактор інтернет-видання LB.ua Соня Кошкіна переконана, що на Ялтинській європейській стратегії виступ Президента був доволі успішним. «До В. Зеленського сьогодні більше приглядалися. У багатьох наших західних партнерів ще немає остаточного розуміння, яким є він політиком, Президентом. Тобто сьогодні були такі оглядини. Його дуже уважно слухали», – говорить вона.

Разом із цим вона прокоментувала заяву міністра закордонних справ В. Пристайка про те, що українська влада хотіла б проведення місцевих виборів по всій території країни, включно з тими територіями, які сьогодні окупує Російська Федерація. «Я хочу сподіватися, що це якась помилка Пристайка, можливо, його особиста думка. Однак, я у це не вірю. Ця заява є фактично революційною. Ми розуміємо, які конкретні наслідки можуть мати вибори на окупованих територіях зараз. Ми очікуємо розведення військ, однак не впевнені, що це відбудеться. Не розуміємо, якою є та територія, вона наразі не під контролем українських військових, не зачищена від відверто сепаратистських елементів, там немає українських судів, поліції, ЗМІ. Говорити про демократичні вибори в таких умовах просто не доводиться. Це величезна загроза! Це дуже революційні меседжі, на жаль, з дуже негативним відтінком», – переконана шеф-редактор інтернет-видання LB.ua.

Таким чином можемо констатувати, що цьогорічна Ялтинська європейська стратегія стала свого роду знайомством нової української влади з міжнародними партнерами. Президент, Прем’єр-міністр, урядовці та

депутати мали можливість представити присутнім основні орієнтири внутрішньої та зовнішньої політики, розставити пріоритети в плані реалізації реформ, а також запросити інвестувати в Україну. З боку іноземних гостей лунали слова підтримки нової української влади, особливо в плані реалізації реформ, боротьби з корупцією та, що головне, у вирішенні питання російсько-українського конфлікту. Підсумовуючи результати YES-2019, хотілося б процитувати голову Наглядової ради YES, президента Польщі А. Кваснєвського (1995–2005). «Цьогоріч YES був повен несподіванок. Інколи вони були випадковими, а інколи – ні. Бо, насправді, у 2019 р. Україна – це місце найбільших несподіванок та сюрпризів у світі... За останні два дні ми зустрілися та познайомилися з абсолютно новими лідерами, з новою Україною. Побачили енергію, свідомість, почуття гумору, рішучість. Я гадаю, це гарна основа для змін. Нелегких змін, бо очікування – дуже високі. Але ця картина нової, енергійної, молоді країни обіцяє дуже багато!» – сказав він (URL: <https://yes-ukraine.org/ua/news/ukrayina-daruye-nespodivanki-ta-vselyaye-viru-v-shchaslivishe-maybutnye-aleksandr-vasnyevskiy>).

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Начало работы второй сессии Верховной Рады IX созыва в отзывах политиков и экспертов

Согласно утвержденной повестке дня второй сессии Верховной Рады IX созыва, за принятие которой проголосовали 312 народных депутатов, ВР планирует рассмотреть 260 законопроектов, из которых 26 внесены в парламент Президентом, а 16 – правительством.

В то же время профильные комитеты дали заключения, согласно которым не рекомендовали включать в повестку дня сессии 27 законопроектов, среди которых, в частности, подготовленный ко второму чтению законопроект «О военном капеланстве», законопроект об упорядочении выплат жертвам политических репрессий, а также оба законопроекта, касающихся реформирования парламента в контексте деятельности комитетов.

Вместе с тем на текущей сессии парламентарии планируют рассмотреть семь законопроектов о внесении изменений в Конституцию Украины, которые 3 сентября были направлены на получение заключения в Конституционный суд.

Кроме того, на текущей пленарной неделе ВР намерена рассмотреть законопроект «О Государственном бюджете Украины на 2020 год».

Среди уже рассмотренных парламентом в ходе второй сессии вопросов наибольший резонанс вызвало принятие Закона Украины «Об устраниении Президента Украины с поста в порядке импичмента», а также решение о роспуске Центризбиркома.

Так, 10 сентября Верховная Рада одобрила в целом закон об импичменте главы государства. Законопроект был подан Президентом В. Зеленским. Проект закона поддержали 337 голосов в первом чтении, а за документ в целом проголосовали 245 депутатов (244 члена фракции «Слуга народа» и один внефракционный).

На оба чтения ушло до 10 мин по упрощенной процедуре.

Теперь парламентарии могут «уволить» Президента в случае совершения им государственной измены или иного преступления – это своеобразное снятие с главы государства неприкосновенности. В частности, закон предусматривает, что парламент может отстранить Президента от должности, только если он совершил государственную измену или другое преступление.

В таком случае конституционное большинство, то есть более 300 депутатов, вносит на рассмотрение представление, где объясняет причины создания специальной временной следственной комиссии.

Следственная комиссия должна расследовать факт преступления Президента. В нее входят депутаты с учетом принципа пропорционального представительства фракций и групп (т. е. представители должны быть от каждой фракции), а также специальный прокурор и следователь.

После того как ВСК примет решение об обвинении, Верховная Рада тайно голосует с помощью бюллетеней за постановление об обвинении. Оно опять же должно набрать не менее 300 голосов.

После этого парламент должен обратиться в Конституционный и Верховный суды, которые предоставят выводы о законности решения ВР.

Далее инициативу ставят на тайное голосование, и она принимается, если ее поддерживают 3/4 депутатов, то есть не менее 337. Если же нет, спикер должен письменно извиниться перед Президентом от имени всего парламента.

Но если Президент объявит об отставке по собственному желанию, процедура импичмента останавливается, а производства в Верховном и Конституционном судах закрываются.

Председатель Верховной Рады Д. Разумков убежден, что закон о процедуре импичмента Президента парламент принял без нарушений Регламента. «С этим вопросом нельзя было затягивать. Именно поэтому мы его принимали в пределах Регламента и в пределах тех полномочий, которые нам делегирует народ Украины», – сказал Д. Разумков на заседании Верховной Рады.

Со своей стороны, во фракциях «Европейская солидарность» и «Голос» заявили, что большинство Верховной Рады при голосовании в целом за проект закона о процедуре импичмента пренебрегло нормами Регламента, которые запрещают принимать законопроект за основу и в целом, если есть возражения народных депутатов. (После голосования за принятие законопроекта о процедуре импичмента за основу Д. Разумков предложил проголосовать за документ в целом, однако несколько членов парламента

выкрикнули из зала, что имеют возражения. Тем не менее, законопроект был утвержден в целом). Заместитель главы фракции «Голос» Я. Железняк отметил, что хотел бы получить разъяснение Регламентного комитета Верховной Рады по этому поводу.

Глава профильного Комитета по вопросам организации государственной власти, местного самоуправления, регионального развития и градостроительства, член фракции «Слуга народа» А. Ключко проинформировал, что 6 сентября законопроект был рассмотрен и рекомендован к принятию в целом. Хотя в выводе Главного научно-экспертного управления ВР прозвучала рекомендация «доработать законопроект в силу ряда замечаний».

Во-первых, юристы Главного экспертного управления обращали внимание на то, что, по сути, новым законом депутаты еще больше защитят главу государства, сделав импичмент фактически невозможным. Если ранее по процедуре, прописанной в Регламенте, только на завершающем этапе нужно было 337 голосов нардепов для голосования за сам импичмент, то нынче предусмотрена новая норма.

Теперь нужно будет для инициирования только самой процедуры «на старте» собрать в письменном виде те самые 337 голосов без права отзыва. И повторно – уже после всех выводов комиссии и решений судов – еще одно голосование 337 голосами за само отстранение Президента. Простыми словами, теперь потребуется, чтобы большинство от конституционного состава (337) дважды, а не один раз в конце (как было в Регламенте) поддержали процедуру импичмента.

Далее эксперты управления пишут, что изложенные процедуры о создании специальной временной следственной комиссии (она и должна расследовать факты государственной измены или другого преступления Президента) уже и так прописаны в действующем Регламенте. Поэтому новые «телодвижения» просто излишни. Важно, что в законе В. Зеленского не прописан количественный состав этой самой специальной следственной комиссии, а это уже вопрос кворума принятия решений и их легитимности. Для еще большего усложнения вводится процедура «работы над ошибками» Верховной Рады после получения выводов той самой комиссии от Конституционного и Верховного судов. Проще: ВР, в случае замечания судов, должна будет проголосовать за новый вывод комиссии и вновь направить его в суды. При этом так и не обозначены какие-либо сроки или ограничения рассмотрения вывода судами и возможные «камбэки» опять в Верховную Раду. «Это может привести к бесконечности процедуры импичмента Президента», – написано в выводе юридического управления.

СМИ обращают внимание на то, что законопроект рассмотрели за считанные минуты. Причем его признали таким, что не требует доработки, вопреки замечаниям оппозиционных партий. Оппозиция возмутилась тем, что им не предоставили неделю на внесение возможных правок.

Также сначала оппозиционные партии жаловались на то, что, в отличие от закона о депутатской неприкосновенности, закон об импичменте, предложенный президентской партией, не предусматривает изменений в Конституцию.

Хотя представители «Слуги народа» объяснили: закон нацелен сделать саму процедуру импичмента возможной. В Конституции уже есть положение об импичменте, но оно никогда не применялось из-за некачественно прописанных дополнительных норм или вообще их отсутствия. Закон № 1012 как раз конкретизирует процедуру и не требует изменений в главный закон.

Народный депутат В. Новинский, который воздержался от голосования за законопроект «Об устранении Президента Украины с поста в порядке импичмента», делает упор на то, что документ принят с грубым нарушением процедуры, о чем и сообщил на своей странице в Facebook. По мнению В. Новинского, Украине нужен закон об импичменте Президента, поскольку такое право парламента предусмотрено Конституцией. В то же время он отметил, что голосование за законопроект № 1012 прошло в спешке, в результате чего процедура принятия закона об импичменте Президента была грубо нарушена, что может иметь последствия в будущем, вплоть до отмены закона.

«Депутаты неоднократно призывали партию большинства не торопиться и провести голосование в законный способ. Но в итоге закон об импичменте был принят с грубым нарушением Регламента ВРУ. И в итоге в первом чтении документ поддержали 337 народных депутатов, как раз практически то количество голосов, которые нужны для объявления импичмента Президенту. Во втором чтении за законопроект голосовали только в “Слуге народа”, все остальные фракции и внефракционные депутаты отказались поддержать такую процедуру, это будет иметь последствия в будущем», – считает нардеп.

Один из главных спикеров ОПЗЖ Н. Шуфрич напомнил далекий 1996 г., когда принималась Конституция и была закреплена та самая ст. 111 об импичменте Президента. «Тогда это был компромисс: прописать так саму процедуру отстранения Президента, чтобы сделать ее невозможной на практике. Сегодня же этот закон Зеленского точно так же повторяет эту процедуру, делая ее просто нереальной... Но, как говорят, маслом кашу не испортить... Именно так и действует новая власть», – заявил он.

По мнению заместителя председателя Украинского института анализа и менеджмента политики В. Дзивишинского, Президент В. Зеленский, опираясь на большую поддержку украинцев, восстанавливает баланс между государственными институтами. Если Президент имеет право распустить парламент, то такое право через закон об импичменте должно быть и у Верховной Рады.

Политолог подчеркивает, что во время каденции П. Порошенко тема закона об импичменте стала еще более актуальной, поскольку действиями

пятого Президента было много недовольных. Спрос общества вылился в соответствующие требования к кандидатам на пост Президента. И закон об импичменте был одним из обещаний В. Зеленского, ему нужно было его выполнить.

«Учитывая то, что у нас регулярно происходят политические кризисы, особенно между парламентом и Президентом, то вопрос закона об импичменте надо было решить. Новейшая история Украины показывает нежелание мириться с решениями Президента, что вылилось в оранжевую революцию и Революцию достоинства», – подчеркивает В. Дзивицзинский.

По его словам, закон об импичменте – предохранитель во многих демократических странах. И есть предохранители, которые позволяют не манипулировать этими вещами, создавая таким образом баланс между государственными институтами. «Если Президент будет иметь высокую поддержку украинцев, ему не грозит импичмент. Если нет – как в свое время потерял Янукович и фактически Порошенко, дается право другим государственным институтам его сместить. Без революций и потрясений для государства», – отмечает В. Дзивицзинский.

Со своей стороны политолог А. Антонюк отмечает, что «наличие любого инструмента – это уже что-то. В основе прописаны демократические процедуры. При каденции всех предыдущих президентов процедура импичмента не была урегулирована от слова совсем».

Впрочем, прописанная норма о государственной измене может стать преградой, считает А. Антонюк. Со стороны оппозиции каждый шаг политического оппонента будет расцениваться как измена или вред национальным интересам. «Причем на этом могут спекулировать обе стороны. Провластная – использовать как способ деклассирования или уничтожения политических оппонентов. Например, какая-то оппозиционная партия обвинила Президента в государственной измене. Большинство сказалось: давайте следственную комиссию и попробуем проголосовать. Если это была клевета, авторитет партии или политика, которые это инициировали, будет умножен на ноль».

Поэтому политолог объясняет: чтобы инструмент импичмента был применен, должны быть два ключевых условия:

– понятие «государственные интересы» должно быть понятным не только в экспертных кругах, но и для каждого слоя населения. «Мы должны понимать “красные линии”, чтобы минимизировать спекуляции»;

– правоохранительная система должна соответствовать и совершать процедуры, которые точно не будут вызывать сомнения.

Также значительный резонанс в украинском политикуме вызвало то, что 13 сентября Верховная Рада своим постановлением распустила ЦИК, поддержав соответствующее предложение Президента Украины В. Зеленского. Причиной своего желания распустить комиссию Президент назвал «политическую предвзятость и недостаточную взвешенность» ЦИК, а также судебные иски в отношении нее.

За постановление о роспуске ЦИК проголосовал 341 депутат из 300 необходимых. Против высказался 41 депутат (против роспуска ЦИК почти всем составом проголосовали фракции «Голос» и «Европейская солидарность»).

Как объяснил лидер партии «Голос» С. Вакарчук, фракция голосовала против досрочного прекращения полномочий Центральной избирательной комиссии, поскольку этот состав ЦИК был избран только год назад и его полномочия, по закону, должны завершиться через семь лет. Кроме того, в политике не видели целесообразности роспуска ЦИК. «Для нас правила и закон “один для всех” – важнее политической целесообразности. Скажите, пожалуйста, и спросите у всех украинских избирателей, столкнулись ли они с тем, что выборы Президента или выборы в парламент прошли неудовлетворительно или нечестно?» – сказал нардеп.

Он отметил, что этот состав ЦИК был избран только год назад и «эти люди могли иметь одну политическую принадлежность или аффилированность, но они избирались на семь лет специально для того, чтобы пережить каденцию последующих – тех, кого люди выбирают». Для этого создавались правила. И 300 голосов Верховной Рады нужны для того, чтобы их (состав ЦИК) снять в специальном экстраординарном случае, после каких-то очень грубых нарушений. «Почему это нужно было делать вчера (13 сентября)? Я так и не понял», – сказал С. Вакарчук.

Он отметил, что институты в Украине строят с таким большим трудом не для того, чтобы «любой, кто приходит к власти, разрушал их, неважно с какими благими намерениями». «Поэтому политическая позиция партии “Голос” очень проста: все экономические реформы, правильные изменения, которые соответствуют Конституции, призваны улучшать жизнь украинцев, усиливать экономику, делать процедуры ведения бизнеса проще, мы будем поддерживать. Но тем вещам, которые размывают институты, нарушают правила или меняют баланс политический, властный и создают угрозу для демократии, мы жестко будем оппонировать. Для партии “Голос” закон важнее политической целесообразности», – подчеркнул нардеп.

Как уже отмечалось выше, для роспуска всего состава ЦИК были нужны 300 депутатов в Верховной Раде. Фракция «Слуга народа» сама не имела достаточного количества голосов, но им помогли коллеги из ОПЗЖ. Именно представители этой фракции вместе с соратниками В. Зеленского более всего критиковали ЦИК.

Теперь для назначения нового состава ЦИК нужны голоса всего 226 депутатов, а потому монобольшинство «Слуги народа» способно сформировать комиссию самостоятельно.

Все депутатские фракции и группы должны предложить Президенту свои кандидатуры в ЦИК, а тот подаст нужных кандидатов на утверждение Верховной Раде.

В «Слуге народа» уже говорят, что новую Центральную избирательную комиссию надо формировать по квотам, в соответствии с количеством

депутатов в Верховной Раде. Прогнозируется, что с таким подходом монобольшинство получит свое большинство и в ЦИК.

Следует также отметить, что Председатель Верховной Рады Д. Разумков отрицает связь между роспуском Центральной избирательной комиссии и планами провести выборы в оккупированных Россией районах Донецкой и Луганской областей. Об этом он сказал в кулуарах XVI ежегодной встречи Ялтинской европейской стратегии.

Напомним, 13 сентября министр иностранных дел В. Пристайко заявил, что Украина хочет провести следующие местные выборы не только на контролируемой территории, но и на оккупированном Донбассе. Экспрезидент П. Порошенко в связи с этим заявил, что «неожиданная замена комиссии может быть связана именно с этим».

Эксперт по конституционному праву А. Москалюк считает, что желание Президента В. Зеленского распустить весь состав Центральной избирательной комиссии абсолютно законно и дает возможность сформировать новую ЦИК еще до начала местных выборов.

Несколько с другого ракурса рассматривает данный вопрос политолог Н. Спиридонов, который подчеркнул, что решение Президента В. Зеленского посредством Верховной Рады уволить весь состав ЦИК Украины вполне логично, поскольку нынешний состав комиссии изначально был сверстан под бывшего главу страны П. Порошенко и подконтролен ему примерно на 80 %.

Эксперт отмечает, что контроль над ЦИК на президентских выборах П. Порошенко не помог, потому что его отставание от В. Зеленского оказалась фантастически большим – «и тут уже никакая комиссия спасти ситуацию не могла». «А вот если бы отставание было в пределах 10 %, то ставка на ЦИК могла и сработать... Но зачем теперь “Слуге народа” терпеть людей Порошенко? Разумеется, раз есть возможность – их уволили и вскоре поставят своих людей», – заявил политолог.

Н. Спиридонов отмечает, что данное голосование в парламенте можно считать подготовкой к местным выборам и досрочным выборам парламента (на случай, если таковые будут). «В общем, продолжается концентрация власти в руках Зеленского и компании», – резюмировал политический эксперт.

Несколько меньший процент «подконтрольности» распущенного состава ЦИК фракции БПП – 70 % мест – называл и глава Офиса Президента Украины. «Я говорю о факте – это контроль теми, кто потерял доверие народа, одного из центральных пультов управления государством. И не может одна политическая партия, которая потеряла доверие общества, контролировать выборы по всей Украине», – отметил А. Богдан в интервью ВВС.

Со своей стороны экс-секретарь ЦИК Н. Бернацкая считает, что решение Верховной Рады досрочно распустить ЦИК является естественным желанием крупнейшей фракции «Слуга народа» перезагрузить все органы власти. Однако уже прежний состав ЦИК отнюдь не работал ни в чью

пользу. «Мы оцениваем это (ропуск ЦИК. – Прим. авт.) как новую политическую реальность. Впервые в Украине создана партия монобольшинства: когда появилась партия, которой не было вообще на политическом горизонте и получила такую большую поддержку народа. Это их естественное желание перезагрузить все органы власти», – сказала Н. Бернацкая.

Она также заверила, что за год работы последнего состава ЦИК уровень доверия к комиссии возрос до 80 %. Н. Бернацкая выразила надежду, что следующий состав комиссии сможет провести очередные выборы на таком же высоком уровне.

В свою очередь, основные организации по наблюдению за выборами в Украине – «ОПОРА» и Комитет избирателей Украины – резко осудили роспуск ЦИК и намекнули на политические мотивы этого решения. «Высший орган администрирования выборов в течение последних 15 лет, когда состоялись очередные и внеочередные ротации комиссии, превращается в заложника политической конъюнктуры», – заявила «ОПОРА».

Там предостерегли, что Президент или парламентское большинство не должны формировать состав комиссий «под текущую политическую конфигурацию». «Парад отставок и назначений нового состава ЦИК ...приведет к полному обесцениванию этого органа и поставит в перспективе под сомнение результаты любых более конфликтных выборов на любом уровне», – резюмировали в «ОПОРЕ».

Комитет избирателей Украины также четко заявил, что для отставки всего состава ЦИК нет оснований, а увольнение ее членов «должно зависеть от реальных результатов их работы, а не смены политической власти в государстве». Комитет избирателей заявил, что, несмотря на определенные проблемы на выборах, они имели технический характер и не были следствием предвзятых действий ЦИК.

В свою очередь директор Украинского института анализа и менеджмента политики Р. Бортник считает, что Офис Президента Украины хочет обеспечить себе более лояльный и контролируемый состав ЦИК еще до начала местных выборов. Эксперт не исключил, что международные партнеры расценят это как антидемократический шаг.

По мнению политолога, несмотря на то что перезагрузка ЦИК – право Президента и парламента, такие намерения могут привести к негативным последствиям. «Теперь каждый новый Президент будет делать то же: полностью формировать президентскую модель. Недаром полномочия членов ЦИК рассчитаны на семь лет, судей КСУ на девять лет. Это обеспечивает определенную независимость власти. Этот принцип нельзя разрушать даже в угоду политической целесообразности», – пояснил Р. Бортников.

Эксперт считает, что роспуск ЦИК говорит о том, что в партии СН всерьез рассматривают проведение не только местных выборов в 2020 г., но и досрочных парламентских выборов уже через год. Политолог не исключил,

что перезагрузка ЦИК также связана с возможностью проводить референдумы по ключевым вопросам, которые обещал В. Зеленский и его команда во время избирательной кампании. «Даже если решили перезагружать ЦИК, то необходимо, чтобы каждой из фракций и депутатских групп обеспечили представительство в ЦИК. Это было всегда, кроме последнего состава ЦИК, где нет представителя ОПЗЖ», – резюмировал Р. Бортник.

По мнению же докторанта факультета социологии КНУ им. Т. Шевченко, политолога А. Полторакова, сегодня в Верховной Раде наблюдается автократическая тенденция, начиная от распределения комитетов, и заканчивая перезагрузкой ЦИК. Однако она еще пока слабо выражена. И вряд ли она наберет обороты, потому что парламент ориентируется на популистские решения, прогнозирует эксперт.

В целом же за две недели работы второй сессии Верховной Рады IX созыва было проведено девять пленарных заседаний, на которых рассмотрено 110 законодательных инициатив. В частности, принято в общей сложности девять законов, а 44 законопроекта приняты в первом чтении.

Планируется, что Государственный бюджет Украины на 2020 год представят в парламенте в пятницу, 20 сентября. Большинство наблюдателей отмечают, что украинский парламент демонстрирует высокий темп работы, что в свою очередь дает надежду на не менее высокую эффективность принимаемых решений.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українське питання в сучасних французько-російських відносинах і на полях YES-2019

Протягом останніх п'яти років тема України так чи інакше стоїть на порядку денному всіх держав ЄС і РФ. Дилема доволі проста: якщо визнати РФ агресором, тоді країни ЄС втратять ринки збуту та експорт сировини з РФ.

Із цієї когорти не стає винятком і позиція Франції (яка, з одного боку, декларує негативну оцінку військовим діям та окупації Криму, а з іншого – шукає можливості збереження економічних і політичних контактів з РФ).

Вагомий вплив на ситуацію мала перемога В. Зеленського на президентських виборах в Україні. У цій перемозі керівництво Франції та РФ побачило можливість закінчити конфлікт і повернутися до «повнокровних» економічних та політичних відносин. На сьогодні молодий президент Е. Макрон всіляко подає сигнали В. Путіну до зближення позицій щодо України. Новим кроком на шляху такого «зближення» став візит глави МЗС Франції до Москви.

Президент Франції Е. Макрон 19 серпня приймав у своїй заміській резиденції В. Путіна. Як пишуть французькі медіа, їхня теперішня зустріч у

форті Брегансон на Лазурному узбережжі відбувалася на тлі потепління відносин Франції та Росії.

Як і очікувалося, однією з топ-тем під час зустрічі було українське питання. Зокрема, ішлося про поновлення нормандського формату, учасниками якого є як Франція, так і Росія. Після зустрічі та заяв В. Путіна й Е. Макрона для преси стало зрозуміло: Франція намагається всіляко зблизитися з Росією. Президент Франції певен, що Європі варто порозумітися з Росією попри розбіжності в поглядах. Головне питання, яке поки що стоїть на заваді повноцінній дружбі Москви й Парижа, – ситуація в Україні. Е. Макрон стверджує, що це – той фактор, який «відкриє Росії двері до “великої сімки”, яка в такому разі зможе стати “великою вісімкою”».

Врегулювати ситуацію в Україні обидва лідери не проти за допомогою нормандського формату. На його необхідності в телефонних розмовах з Е. Макроном і В. Путіним на початку серпня наполягав і Президент України В. Зеленський.

Напередодні зустрічі французькі медіа зазначали, що Е. Макрону «доведеться переконувати Росію пристати на цю ініціативу під час зустрічі з Путіним». Водночас сам російський президент сказав, що він не бачить альтернативи нормандському формату та його підтримуватиме. «Я завжди вважав і зараз вважаю, що будь-яка зустріч, зокрема й у нормандському форматі, повинна приводити до конкретних результатів, нам треба добиватися того, про що ми домовлялися раніше», – сказав В. Путін (URL: <https://hromadske.ua/posts/druzhba-yakij-zavazhaye-ukrayinske-pitannya-yak-minula-i-sho-oznachaye-zustrich-putina-i-makrona>. 2019. 19.08).

Треба нагадати, що українське питання впливає на ситуацію з безпекою в цілому регіоні. Так, Е. Макрон вважає, що відсутність діалогу ЄС і РФ сприятиме подальшому зближенню Москви з Пекіном. Крім того, Е. Макрон висловив переконання, що навіть за наявності розбіжностей «потрібно шукати точки дотику й перезапустити наші відносини – відносини РФ і Євросоюзу». «Якби ми в Раді Європи продовжували лаятися, Росія грюкнула б дверима. У росіян не було б, наприклад, можливості звертатися до Європейського суду з прав людини», – наголосив французький лідер.

Він зазначив також, що відмова від діалогу з РФ призвела би до того, що «ми відштовхнули б велику державу – Російську Федерацію, вона відвернулася б від Європи та повернулася б повністю до Китаю, а це не в інтересах Франції, Євросоюзу» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/608010.html>. 2019. 19.08).

Столицю РФ 9 вересня відвідав глава МЗС Франції Ж.-І. Ле Дріан. Разом з російським колегою С. Лавровим він узяв участь у засіданні російсько-французької Ради співробітництва з безпеки. Під час візиту глави МЗС зустрілися разом з військовими міністрами обох країн.

Треба нагадати, що Рада співробітництва з безпеки Франції та РФ не проводила своїх засідань уже дуже давно і її роботу домовилися розблокувати ще в серпні В. Путін та Е. Макрон.

Для України це важлива подія: останнім часом Париж активно включився в процес виконання Мінських домовленостей – «у рамках стратегії Е. Макрона по альянсу з Москвою» (слова безпосередньо президента Франції).

У Франції кажуть, що без вирішення питання України домовитися з РФ про такий альянс і зняття санкцій не вийде – хоча здається, що ця умова більше Кремля, ніж Єлисейського палацу.

На сьогодні Париж активно лобіює ідею якомога швидше провести зустріч «нормандської четвірки» на рівні глав держав. Варто зазначити, що Кремль згоден, проте виставляє ряд умов. Головна з яких – ратифікація «формули Штайнмайера», яка дає змогу провести вибори в «республіках» Донбасу та дати їм особливий статус. Однак Київ поки не декларує готовності йти цим шляхом.

Під час візиту в Москву глава МЗС Франції знову порушив українське питання та продемонстрував загальну зацікавленість французів порозумітися з Москвою.

Під час візиту в Москву глава МЗС Франції Ж.-І. Ле Дріан заявив, що зустріч у нормандському форматі повинна відбутися не в найближчі тижні, як говорилося нещодавно в Парижі, а в найближчі дні. Тобто позиція змінилася буквально за одну ніч. «Ми б хотіли, аби в найближчі дні в Парижі була організована нова зустріч на вищому рівні в рамках нормандського формату, – зазначив Ж.-І. Ле Дріан. – Звичайно ж, не може йтися про довгострокову, довговічну взаємодію з Росією, якщо ситуація в Україні не зміниться на краще. І ми констатували за останні місяці значний прогрес, значні зрушення. Звільнення (7 вересня. – Прим. авт.) 70 полонених, у тому числі 24 моряків, я вважаю, є конкретним результатом, який так заохочувала Франція. І я вважаю, що необхідно скористатися цією ситуацією для повного виконання Мінських домовленостей», – зазначив Ж.-І. Ле Дріан ([URL: https://strana.ua/news/221343-hlava-mid-frantsii-zhan-iv-le-drian-v-moskve-9-sentjabrja.html](https://strana.ua/news/221343-hlava-mid-frantsii-zhan-iv-le-drian-v-moskve-9-sentjabrja.html). 2014. 9.09).

Аналітики, коментуючи роль українського питання в сучасних французько-російських відносинах, вважають, що «Макрон є символом ширшої тенденції у французьких політичних і бізнесових колах – шукати способів будувати мости з Кремлем незалежно від того, наскільки широкою є прірва між ними». «Переконання французького президента, що він може знайти спосіб повернути Росію до кола однодумців (або повернути з вигнання), є помилковим, бо Росія не хоче повертатися, навіть якщо вона каже, що бажає цього. І точно – не на умовах ЄС. Коли лідери “великої сімки”, такі як Д. Трамп, радісно закликають до повернення Росії, то не дивляться на ширшу стратегічну мету Росії», – зазначають аналітики, застерігаючи Е. Макрона, що за правилами світу, у якому «наддержави намагаються розділити світ на сфери впливу, Франція програє».

Українська журналістка в Парижі А. Лазарева та французький журналіст А. Гіймоль вважають, що Е. Макрон на запланованому незабаром

саміті «нормандської четвірки» може піддатися спокусі змусити Україну піти на мирний план, який фактично означатиме повне втілення бажань Росії щодо України. «Ідеться про встановлення конституційної автономії для окупованих територій за умови відведення українських військ. Донбас, по факту, ніби відновлює державну належність до України, по суті ж, залишається ресурсом російського впливу та механізмом для дестабілізації Києва. Західним лідерам це допомогло б розповісти своїм виборцям історію успіху, а також відновити повнокровну співпрацю з Москвою, адже “зрушення” відбулися. Те, що Донбас за такою формулою відіграє роль троянського коня, який загальмує розвиток цілої України та паралізує її рух на Захід, розуміють у Києві, але не факт, що беруть до уваги на Заході. І не візьмуть, якщо Україна чітко не оголосить свою позицію», – підкреслює А. Лазарева.

А. Шандра, головний редактор порталу «Євромайдан прес», яка разом з британським депутатом Р. Сілі виклала методи російської гібридної війни проти України в публікації The Surkov Leaks, підкреслює, що мета Росії на міжнародній арені, коли йдеться про Україну, не змінилася. «Росія, використовуючи різні методи, переслідує головну мету – повернути Україну у свою сферу контролю. Абсолютно нераціонально очікувати, що раптом Росія може мати якісь добрі наміри, чи йти на поступки. Це абсолютно суперечить усім діям Москви за останні шість років», – підкреслила А. Шандра в інтерв'ю «Голосу Америки».

На її думку, Україна може під тиском вимог фактично «програти цю війну, припинивши її негайно на умовах Росії і зрадити усіх тих, хто загинув за незалежність за останні шість років. Або ми вирішимо вистояти в цій нерівній битві», – переконана А. Шандра (URL: https://zik.ua/news/2019/09/09/frantsuzka_strategiya_shchodo_rosii_ta_ukrainy_nabyraie_obertiv_i_vyklykaie_1642937. 2019. 9.09).

У 2019 р. відбувся уже XVI форум Ялтинської європейської стратегії. Поряд з іншими питаннями учасники обговорювали й проблеми урегулювання на Сході України. Зокрема, цікаву думку про вибори на Донбасі в кулуарах YES висловив тимчасовий повірений у справах США в Україні В. Тейлор. Зокрема, він заявив, що для проведення виборів на окупованих територіях Донбасу Росія повинна спочатку вивести звідти свої війська. Він підкреслив, що для проведення виборів необхідна безпека. «Для того щоб проводити вибори, потрібна безпека. Для того щоб провести вибори, потрібна реєстрація громадян, створення виборчих комісій, кандидати повинні мати можливість зареєструватися і вести кампанію, ЗМІ повинні мати можливість приїхати. Для цього всього потрібна безпека», – зазначив В. Тейлор.

Повірений у справах США підкреслив, що забезпечення безпеки на виборах є пріоритетом. «Під час так званого “референдуму” в Криму ми бачили, як виглядає “безпека” під російською окупацією. Це небезпечність. Тому, на нашу думку, має бути забезпечено безпеку, щоб проводити вибори.

Це пріоритет, таким повинен бути порядок, – наголосив він. – Російських військ там (в ОРДЛО) бути не повинно».

Нагадаємо, раніше міністр закордонних справ України В. Пристайко заявив, що українська влада опрацює можливість проведення місцевих виборів по всій країні, включаючи окремі райони Донецької та Луганської областей. В. Пристайко зазначив, що п'ять років тому Україна погодилася на Мінські домовленості, які передбачають вибори на непідконтрольному Донбасі.

Він також підкреслив, що так звану «формулу Штайнмайера» п'ятий Президент П. Порошенко погодив ще в 2016 р. Пізніше В. Пристайко підкреслив, що вибори в ОРДЛО повинні відбутися після того, як окупанти покинуть територію України.

Підкреслимо також, що Президент України В. Зеленський назвав головну умову для проведення місцевих виборів на окупованих територіях Донбасу. Він вважає, що вибори в ОРДЛО можливі тільки після повного відведення військ. Це питання також обговорюватиметься на саміті в нормандському форматі, наголосив В. Зеленський (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-nazvali-uslovie-provedeniya-vyborov-1568452167.html>. 2019. 14.09).

Отже, питання України в російсько-французьких відносинах наразі стає одним з ключових. Сторони підкреслюють готовність до діалогу як між собою, так і в межах нормандського формату за участі керівництва України та представників ОРДЛО. Французьке та російське керівництво хоче повернути своє партнерство на «довоєнний рівень», однак цьому явно «заважають» санкції, питання незавершеного конфлікту на Донбасі та окупація Криму.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Итоги выборов в аннексированном Крыму: реакция международного сообщества и оценки экспертов

В российских регионах, а также в аннексированном Крыму и Севастополе 8 сентября прошли первые после завершения переходного периода выборы в региональные законодательные органы власти. По их итогам в парламент Крыма по партийным спискам были избраны 50 кандидатов и 25 – по мажоритарным округам. В целом наблюдатели называют итоги выборов прогнозируемыми, подчеркивая, что Крым достиг высокой степени интеграции во внутрироссийское политическое пространство.

Также абсолютно прогнозируемо победителями на всех мажоритарных округах стали кандидаты от российской партии власти «Единая Россия». В результате выборов по партийным спискам правящая партия получила 35 депутатских мандатов. Кроме того, 10 мандатов получила партия ЛДПР и

пять – КПРФ. Кандидаты от «Единой России» получили также большинство мест в сельских советах: из 2624 мандатов они получили 2049, что превышает аналогичный показатель 2014 г. на 95 мандатов. Таким образом, несмотря на низкую явку избирателей и рост протестных настроений в РФ, связанных с влиянием отрицательных тенденций в экономике и непопулярных шагов российских властей в социальной сфере, «Единая Россия» обеспечила себе практически монопольное представительство в российских советах муниципальных районов Крыма. Победа правящей партии на таком фоне является ярким подтверждением высокой эффективности работы пропагандистской машины.

В то же время объективные показатели результатов подтверждают рост разочарования населения Крыма. Так, средняя явка на избирательных участках в Крыму составила около 33 %. Это, отмечают наблюдатели, самая низкая явка за всю постсоветскую историю выборов в Крыму.

Тенденция к снижению уровня поддержки «Единой России» проявилась и в ходе выборов в Законодательное собрание Севастополя, который стал вторым по масштабу снижения поддержки этой партии (после Хабаровского края, где единороссы потеряли по спискам 44,63 % голосов). Если в 2014 г., на первых после присоединения Крыма и Севастополя к России выборах, партия власти получила 76,67 %, то в ходе последних выборов – 38,13 %.

Как считает крымский политолог и социолог Н. Киселева, низкая явка на выборах крымского парламента является свидетельством как общих, так и местных процессов и тенденций. «К общим следует отнести кризис представительной демократии в целом и тенденцию снижения уровня явки при снижении уровня выборов (от общенациональных к местным). Также на явку в Крыму повлияли пассивные протестные настроения, запрос на перемены и при этом слабость партийных отделений в регионе, в которых избиратель не увидел реализацию данного запроса», – говорит эксперт ([URL: https://regnum.ru/news/polit/2716187.html](https://regnum.ru/news/polit/2716187.html)).

По мнению политолога А. Бедрицкого, низкая явка избирателей объясняется снижением социальной активности и ожиданий граждан, которые после воссоединения с Россией были очень высоки, а также тем, что крымская партия власти перестала ассоциироваться с «партией Крымской весны». «Это стало следствием нескольких причин. При Украине явка была относительно высока из-за продолжавшегося в тот период идеологического и политического противостояния западного украинства и условных сторонников сближения с Россией, соответственно, выборы рассматривались как хоть мизерная, но все же возможность защитить свои права», – отмечает эксперт, напоминая, что выборы 2014 г. проходили на волне крымского референдума, когда социальная активность и ожидания были очень высоки. «В 2019 г. ни второго, ни тем более первого факторов уже не осталось. Фактор воссоединения Крыма с Россией перестал играть роль дополнительного политического драйвера, повышающего электоральную

активность. С одной стороны, это свидетельство того, что Крым стал одним из регионов России, с другой – крымская ЕР мало кем воспринимается как “партия Крымской весны”. И из этого еще предстоит сделать соответствующие выводы», – заявляет эксперт (URL: <https://regnum.ru/news/polit/2715986.html>).

Заместитель председателя Общественной палаты РК А. Форманчук, комментируя итоги голосования, отметил: «Явка по сравнению с украинскими временами в Крыму снизилась. В составе Украины у нас был высокий уровень протестных настроений в связи с вопросами автономных прав республики, русского языка и других проблем. Крымчане активно голосовали для того, чтобы защититься от украинизации. После воссоединения Крыма с Россией уровень протестных настроений ушел – просто пропал существовавший ранее повод. Исчезли старые раздражители».

В целом, по словам А. Форманчука, явка на местных выборах в Крыму соответствует общероссийским трендам. «Некоторые избиратели шли на участки для того, чтобы выразить свое отношение к существующим проблемам – к высокому уровню цен, логистическим сложностям. Свое раздражение часть населения переносит на местные органы власти – сельские, поселковые, районные, городские. При этом в Крыму существует высокий уровень доверия к президенту. А также к главе республики С. Аксенову. Но трансформировать личный рейтинг Аксенова в поддержку “Единой России” не всегда удастся. Ему доверяют, но это не значит, что доверяют чиновникам из его окружения», – констатировал он (URL: <https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole>).

На то, что результаты выборов в Крыму были ожидаемы, указывает и крымский политолог И. Мезюхо. По его мнению, низкая явка на выборах объясняется отсутствием оппозиции правящей партии, а также положительными изменениями на полуострове.

«Избирательная кампания прошла без серьезных скандалов и эксцессов. Данные выборы характерны низкой активностью региональных отделений партий думской оппозиции, что, среди прочих факторов, повлияло на явку. Уже сейчас можно говорить о том, что крымские отделения «Справедливой России», ЛДПР и КПРФ не смогли в полной мере сгруппировать вокруг своих кандидатов потенциально протестно настроенных избирателей», – подчеркнул эксперт (URL: <https://www.crimea.kp.ru/online/news/3599703>).

Политолог отметил, что «Единая Россия» ожидаемо провела масштабную предвыборную кампанию в регионе, и отсутствие серьезных оппонентов партии власти привело к снижению числа граждан, принявших участие в голосовании.

«В РК альтернативы у ЕР вообще не было, так как только она проводила работу на уровне первичных организаций. А КПРФ и ЛДПР делали ставку на использование партийного бренда. Кстати, я думаю, что

значительная часть людей, не пришедших на избирательные участки, – это умеренные сторонники “Единой России”, которые верили в то, что партия и так победит», – заявил эксперт ([URL: https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole](https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole)). В то же время, по его оценкам, ситуация в Севастополе оказалась принципиально иной – результаты выборов здесь отличались от крымских и уровнем явки, и итоговыми показателями, которые продемонстрировали различные партии. Явка на выборах в Севастополе составила около 29 %. Победила на них «Единая Россия», но уровень поддержки партии при голосовании в многомандатном округе оказался не слишком высоким – 38,5 %. Почти по 19 % набрали КПРФ и ЛДПР, 9 % – СР, 7 % – Российская партия пенсионеров за социальную справедливость. В шести одномандатных округах одержали победу представители «Единой России», в одном – «Зеленых» и еще в одном – самовыдвиженец. Таким образом, «ЕР» получила 14 мандатов, КПРФ и ЛДПР – по 3, СР, «Пенсионеры» и «Зеленые» – по одному.

При этом пять партий («Партия Великое Отечество», «Партия дела», «Родина», партия «Зеленые» и «Ветераны России») были выведены из предвыборной гонки избиркомом, и смогли выдвинуть на выборы только одномандатников. Претензии к большинству снятых партий и политиков были связаны с оформлением подписных листов.

«Жаль, что от участия в выборах был отстранен ряд политических сил и кандидатов. Возможно, если бы они остались, то явка была бы выше, повысился бы и уровень „представленности“ населения во власти», – прокомментировал ситуацию доцент кафедры управления филиала МГУ в Севастополе Е. Балашов. По его мнению, низкая явка избирателей свидетельствует о том, что уровень общественного внимания к выборам сократился. «Причем сократилась не только явка, но и поддержка местной “Единой России”. И это в комплексе свидетельствует о том, что севастопольской власти нужно что-то менять. Время покажет, к чему приведут эти выборы. Но есть гипотеза, что новый состав ЗАКСа будет еще более фрагментарным, чем прежний, и это может породить конфликтность», – считает Е. Балашов ([URL: https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole](https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole)).

«Результат, который показала “Единая Россия” в Севастополе, – это показатель той работы, которая проводилась в последнее время севастопольским отделением партии. Технологии, которые использовались в ходе выборов, настолько напоминали технологии “Партии регионов”, что вызвали у многих разочарование», – отметил представитель партии «Родина» И. Комелов. «Законодательное собрание в сложившейся ситуации может превратиться в подобие мелкофеодального государства. Не факт, что для принятия ключевых решений будет хватать голосов. Важный вопрос, на который пока что нет ответа, – удастся ли “Единой России” создать устойчивое большинство. Договариваться о сотрудничестве с другими

партиями будет очень тяжело. Их голоса могут превратиться в “золотую акцию”», – считает политик (URL: <https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole>).

На сложность для российской партии власти ситуации в Севастополе указывает и А. Форманчук. «На ситуации в городе сказалась недостаточно эффективная местная кадровая политика, – говорит он. – Севастополь в итоге превратился в город, в котором у части населения существуют протестные настроения, направленные против “Единой России”. А новое руководство пока что не успело до конца вникнуть в местные реалии» (URL: <https://eadaily.com/ru/news/2019/09/13/ischezli-starye-razdrazhiteli-chto-pokazali-vybory-v-krymu-i-sevastopole>). При этом, по мнению замглавы Общественной палаты РК, позитивное влияние на политическую ситуацию в Крыму оказывает отсутствие противостояния между законодательной и исполнительной властью, слаженность в работе Госсовета и правительства.

Крымский политолог С. Киселев, считает, что результаты прошедших выборов, показавшие, что уровень доверия к представителям «Единой России» в Крыму заметно снизился, являются предвестниками изменений, на которые власть вряд ли пойдет. «Это такие изменения, которые бы показали, что власть откликается на реакцию крымчан на избирательной кампании. Явка, результат голосования показывают, что избиратель хочет чего-то другого, поэтому по большому счету, та власть, которая получила большинство, она получила большинство, но от меньшинства» (URL: <https://primechaniya.ru/home/news/sentyabr-2019/ekspert-krymskij-elektorat-zhdal-izmenenij-no-ih-ne-budet>).

В МИД Украины назвали «юридически ничтожными» российские выборы и призвали международное сообщество дать «принципиальную оценку» проведению этих «выборов».

В МИД подчеркнули, что так называемые «местные выборы» являются грубым нарушением Конституции и законодательства Украины, а также основополагающих норм и принципов международного права, в том числе Устава ООН, Женевской Конвенции от 12 августа 1949 г. о защите гражданского населения во время войны, Хельсинкского заключительного акта Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 г., Меморандума о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия от 5 декабря 1994 г., резолюций Генеральной Ассамблеи ООН «Территориальная целостность Украины» от 27 марта 2014 г., «Состояние с правами человека в Автономной Республике Крым и г. Севастополь (Украина)» 2016–2018, а также ряда международных договоров, участниками которых являются Украина и РФ.

«Результаты этого незаконного голосования являются юридически ничтожными, не будут иметь никаких правовых последствий и не будут признаны ни Украиной, ни международным сообществом. Все причастные к

организации и проведению незаконного голосования во временно оккупированном Крыму лица будут нести ответственность согласно законодательству Украины», – заявили в министерстве.

В украинском МИД отметили, что новые нарушения международного права со стороны РФ свидетельствуют о необходимости не только продолжения, но и усиления международного политического и экономического давления на РФ с целью восстановления территориальной целостности Украины, в том числе в виде ограничительных мер, связанных с оккупацией Крыма. «Любые шаги, направленные на ослабление санкционного давления, так называемая “нормализация и налаживание диалога” вроде безусловного восстановления работы РФ в ПАСЕ, только утверждает государство-оккупант в его безнаказанности и поощряет к новым правонарушениям», – подчеркнули в ведомстве.

МИД Украины призвал международных партнеров дать оценку действиям России по организации и проведению «местных выборов» в Крыму, не допускать контактов на национальном и региональном уровнях с незаконными институтами российской администрации и ее представителями, а также приумножить усилия с целью прекращения оккупации Крыма (URL: <https://for-ua.com/article/1182620>).

Отреагировал на проведение выборов в Крыму и украинский парламент. В частности, Верховная Рада приняла заявление «О непризнании легитимности так называемых местных выборов на временно оккупированных территориях Украины – Автономная республика Крым и город Севастополь». «ВР осудила незаконные выборы в Крыму и обратилась к парламентам других стран и международным организациям с призывом осудить нарушение РФ международного права, системное невыполнение страной-агрессором решений международных судов, осудить насильственную паспортизацию и принуждение к выборам жителей оккупированного полуострова. Крым должен оставаться на повестке дня мира», – прокомментировала это решение народный депутат И. Геращенко (URL: <https://www.5.ua/ru/polytyka/rada-pryznala-nelehytymnimy-mestnie-vibori-v-okkupyrovannom-krimu-vkliuchenye-199060.html>).

В своем обращении к депутатам ПАСЕ украинские парламентарии призвали воздержаться от поддержки полномочий членов делегации Российской Федерации, избранных 8 сентября.

«Призываем членов Парламентской ассамблеи Совета Европы осудить во время очередной октябрьской сессии ПАСЕ 2019 г. проведение незаконных выборов на территории временно оккупированной Автономной Республики Крым и г. Севастополь (Украина), удержаться в рамках январской сессии ПАСЕ 2020 г. от поддержки полномочий членов парламентской делегации РФ, которые были избраны голосами жителей временно оккупированного Крыма в ходе незаконных выборов, и находятся под санкциями Европейского Союза», – отмечается в документе (URL: <https://www.5.ua/ru/polytyka/rada-pryzvala-pase-yhnoryrovat-chlenov-rossyiskoi->

delehatsyy-prynymavshykh-uchastye-v-mestnikh-viborakh-v-krimu-zaiavlenye-199069.html).

С точки зрения некоторых наблюдателей, эффективность введения санкций, как показывает практика, не всегда оказывается достаточно высокой.

По мнению украинского эксперта Г. Перепелицы, Запад вряд ли пойдет на практические меры такого рода. «Юридически, конечно, Крым не признают российским, но в реальности мы видим, как депутаты стран ЕС ездят в Крым, сотрудничают с РФ», – отмечает он. Международные конвенции, в частности Римский статут, по его словам, также не достаточно эффективный инструмент воздействия. «Может ли международное сообщество признать Путина преступником? Нет. Ратифицируем мы Римский статут или нет – на ситуацию это не повлияет, на ситуацию в Крыму в том числе», – считает Г. Перепелица.

При этом эксперт высказывается в пользу закрепления в украинской Конституции статуса национальной автономии Крыма. Несмотря на то, что практически реализовать автономию можно только после возвращения полуострова в состав Украины, это важное символическое решение, от которого Украина ничего не теряет, полагает Г. Перепелица. «Более того, у Зеленского есть шанс показать, что он не враг для крымчан, что ему под силу возобновить их права, культуру. Это сильный политический жест, учитывая, что крымчане его не поддерживали на выборах», – заключает эксперт (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/09/09/mnenie/politika/vybory-krymu-nakazhut-li-rf-i-pomozhet-li-rimskij-statut>).

По мнению главы совета Всеукраинского объединения «Союз участников миротворческих операций» С. Грабского, в практическом смысле крымская автономия усилит юридические позиции Украины в судах и на международных площадках. Кроме того, считает эксперт, после такого шага Украине будет легче поднять вопрос о том, что «РФ ведет борьбу по уничтожению крымскотатарской идентичности». «К тому же, в таком случае включается и мусульманский вопрос. Турция приютила очень много крымчан. Мусульманские страны могут экономическими и политическими шагами повлиять на агрессора. Поэтому автономия – шаг вперед в вопросе Крыма», – заключает С. Грабский (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/09/09/mnenie/politika/vybory-krymu-nakazhut-li-rf-i-pomozhet-li-rimskij-statut>).

На проведение выборов в Крыму отреагировали также во внешнеполитических ведомствах Германии, Эстонии, Грузии, Латвии и Литвы.

«Местные выборы, организованные Россией в Крыму и Севастополе, не являются действительными», – говорится в заявлении МИД Германии.

О том, что «Грузия поддерживает суверенитет и территориальную целостность Украины и не признает так называемые местные выборы в

Крыму и Севастополе, незаконно оккупированных Россией», – говорится в сообщении МИД Грузии.

Кроме того, о непризнании выборов в аннексированном Крыму заявил министр иностранных дел Эстонии У. Рейнсалу.

Министерства иностранных дел Литвы и Латвии также заявили о непризнании результатов местных выборов в Крыму и Севастополе. Соответствующие заявления руководители ведомств Л. Линкявичюс и Э. Ринкевич сделали на своих страницах в Twitter.

«Литва не признает сегодняшние “выборы” в Крыму и Севастополе, незаконно аннексированных Россией. Мы подтверждаем нашу поддержку суверенитета и территориальной целостности Украины, осуждаем российскую оккупацию Крыма и нарушение международного права», – заявил Л. Линкявичюс.

Глава МИД Латвии также подтвердил, что Рига не признает местных выборов, которые проводятся в незаконно оккупированных и аннексированных Россией Крыму и Севастополе. «Я подтверждаю нашу постоянную поддержку суверенитета и территориальной целостности Украины», – написал Э. Ринкевич (URL: <https://www.5.ua/ru/polytyka/myd-lytvi-y-latvyu-ne-pryznaiut-provedenye-viborov-v-anneksirovannom-krimu-zaiavleniya-198868.html>).

Еще одним свидетельством внимания международного сообщества к проблеме Крыма наблюдатели назвали призывы Генерального секретаря ООН А. Гутерреша к России прекратить нарушение прав человека в Крыму, а к Украине – упростить процедуру посещения полуострова.

«Я настоятельно призываю правительство Российской Федерации соблюдать свои обязательства по международному праву относительно прав человека в Крыму и соблюдать обязательства, которые к нему применяются в соответствии с международным гуманитарным правом», – заявил он.

А. Гутерреш также призвал Украину и Россию предпринять все усилия для обеспечения беспрепятственного доступа УВКПЧ и других соответствующих учреждений ООН и других субъектов в Крым для выполнения резолюций Генеральной ассамблеи. «Конкретные рекомендации включают, но не ограничиваются ими, содействие свободе передвижения между Крымом и другими частями Украины и прекращение политики, ограничивающей доступ иностранных журналистов, правозащитников, международных миссий по мониторингу прав человека, неправительственных организаций по правам человека и других представителей гражданского общества в Крым», – подчеркивается в докладе Генерального секретаря ООН.

Кроме того, по его мнению, украинским властям следует рассмотреть возможность упрощения доступа нынешних и бывших жителей Крыма ко всем госуслугам, предоставляемым в других частях Украины, включая банковские, удостоверения личности, процедуры социального обеспечения и регистрации актов гражданского состояния, а также поддержку диалога

между омбудсменами Украины и России, содействовать добровольному переводу украинских задержанных из Крыма и РФ в места содержания под стражей на территории Украины за пределами полуострова (URL: <https://ukranews.com/news/652520-v-oon-prosyat-rossiyu-i-ukrainu-dogovoritsya-o-dostupe-v-krym-dlya-monitoringa-po-pravam-cheloveka>).

При этом, как подчеркивают наблюдатели, Генассамблея ООН приняла уже несколько резолюций о том, что Крым оккупирован Россией, а на самом полуострове систематически грубо нарушаются права человека. В то же время ПАСЕ восстановила полномочия российской делегации, которых ее лишили за аннексию Крыма. И это, констатируют эксперты, тревожный сигнал для Украины.

Большинство наблюдателей считает, что обмен пленными, который состоялся 7 сентября, – первый шаг к урегулированию, прежде всего, конфликта на Донбассе. А на встрече лидеров «нормандской четверки», которая планируется в конце сентября, вопросы Крыма, несмотря на проведение незаконных выборов на полуострове, актуализированы не будут. «На нормандской встрече вряд ли будут говорить о Крыме. Всех сейчас волнует Донбасс. Крым и Донбасс давно разделили. Запад будет делать классические заявления, что не признает местных выборов в Крыму, поскольку это территория Украины. Но к конкретным шагам это не приведет», – считает украинский эксперт Т. Семенюк (URL: https://24tv.ua/ru/okkupacionnye_vybory_v_krymu_kakovy_perspektivy_vozvrashhenija_poluostrova_n1204597).

Отметим также, что в ходе своего выступления на форуме «Ялтинская европейская стратегия» Президент Украины В. Зеленский заявил, что Украина будет бороться за возвращение Крыма «не только словами». «Я думаю, что самая сложная ситуация будет с возвращением Крыма. У меня пока не было встречи ни в «нормандском формате», ни с Путиным. Мы будем бороться, чтобы вернуть Крым. И не только словами», – заявил он. По словам В. Зеленского, «есть несколько форматов, несколько идей по решению вопроса». «Но я не могу вам об этом говорить, это слишком рано. Это будет, как с обменом. И пока я не хочу, чтобы кто-нибудь использовал наши идеи», – заключил президент.

Таким образом, итоги выборов в аннексированном Крыму и Севастополе показали, что: во-первых, население полуострова постепенно теряет доверие к партии власти и к институту выборов в имеющихся реалиях в целом, во-вторых, международное сообщество в очередной раз подтвердило неизменность своей позиции по отношению к аннексии и нарушениях прав человека на полуострове и, в-третьих, украинская власть подтвердила свою готовность бороться за возвращение Крыма.

О. Аулін, канд. філос. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Прагматика, взаємна вигода і взаємна повага: основні тренди українсько-казахстанських відносин

У Києві посол Республіки Казахстан в Україні С. Ордабай 6 вересня 2019 р. провів брифінг для представників експертного, наукового співтовариства і ЗМІ, присвячений Посланню президента К.-Ж. Токаєва «Конструктивний суспільний діалог – основа стабільності і процвітання Казахстану». Глава дипломатичної місії особливо підкреслив, що лейтмотивом Послання є продовження реалізації курсу Єлбаси – першого президента Республіки Казахстан щодо подальшого підвищення життєвого добробуту казахського народу, збереження єдності нації і стабільності в країні. У своєму виступі посол також неодноразово звертав увагу на схожість ситуації в нинішньому Казахстані й Україні.

Сучасні політичні процеси в Казахстані дуже нагадують українські. Це стосується не тільки електоральної сфери. На тлі зміни поколінь політичних еліт відбуваються позитивні зміни в правовій системі двох країн. В обох суспільствах існують запити на зміни. Зростає активність громадського сектора. Підвищується роль соціальних комунікацій, у рамках яких здійснюється зворотний зв'язок з народом. Посол акцентував увагу на концепції «держави, що чує» – створення ефективного механізму продуктивної взаємодії владних структур як з окремими громадянами, так і з інститутами громадянського суспільства загалом. При цьому він процитував Послання президента Казахстану: «Тільки шляхом постійного діалогу влади і суспільства можна побудувати гармонійну державу, вбудовану в контекст сучасної геополітики».

Сьогодні в Казахстані новий гарант конституції, нова команда, яку відрізняє нове бачення завдань, що стоять перед країною. У той же час серед підходів нового керівництва важливе місце займає спадкоємність. Політика трансформацій триватиме, але без ривків. Для цього суспільство повинно бути завчасно підготовлене до прийдешніх змін. Перший президент Казахстану залишається в активній політиці. Зокрема, Н. Назарбаєв зайняв пост секретаря Ради безпеки, до компетенції якого входить не тільки загальне керівництво роботою Секретаріату Радбезу республіки, а й відділу правоохоронної системи Адміністрації Президента.

Аналізуючи нинішні політичні зміни, голова диппредставництва зазначив, що раніше для Казахстану пріоритетом була сильна політична влада. Завдяки цьому в країні, де проживають представники 140 національностей і 34 конфесій, вдалося зберегти міжетнічну злагоду і сформувати потужну економічну базу. Тепер прийшов час вирівняти баланс між економічним, політичним та громадським сегментами. У цьому повинні допомогти формування громадянського суспільства, партійне будівництво і

конституційна реформа, яка, зокрема, передбачає перерозподіл повноважень за рахунок підвищення статусу парламенту. Однак основні принципи управління республікою будуть збережені. Насамперед ідеться про сильну президентську владу. У результаті країна повинна отримати «сильного президента, впливовий парламент і відповідальний уряд».

Сьогодні казахів також хвилює особиста безпека. Правляча еліта планує забезпечити її за рахунок збільшення чисельності силовиків з одночасним посиленням їх соціальної захищеності. Основним критерієм оцінки діяльності представників правоохоронних органів, як і раніше, залишається ефективність у справі захисту пересічних громадян. Подібна постановка питання передбачає й посилення заходів по боротьбі з корупцією.

У сфері економіки влада Казахстану не стала «винаходити колесо». Використовуються вже апробовані моделі з досвіду «молодих тигрів». На сьогоднішні республіка входить в «пя'тдесятку» найбільш економічно розвинених країн світу. У найближчій перспективі – увійти в «тридцятку». Природно, що реалізація подібних амбітних планів передбачає діяльність в умовах конкуренції. Водночас правлячим класом усвідомлюється необхідність захищати внутрішній ринок, підтримуючи вітчизняних виробників. Нині досить непогано йдуть справи із залученням зовнішніх фінансів – вже освоєно 300 млрд дол. Основні країни-інвестори: Голландія, Англія, Швейцарія, США і КНР. На країни Євросоюзу припадає 74 % обороту зовнішньої торгівлі Казахстану. До кризи 2008 р. середні темпи розвитку країни становили 8–10 %. На сьогодні цей показник дорівнює 4,7 %. Нова команда планує довести до 5 % і більше. Для цього передбачається сконцентрувати зусилля на сприянні середньому бізнесу, створенні нових робочих місць, виділенні пільгових кредитів для будівництва житла, інших формах стимулювання. Починаючи з 2017 р. передбачається поступово в 17 разів збільшити соціальний пакет. Формується Фонд майбутніх поколінь. Золотовалютний резерв Казахстану становить 100 млрд дол. Зміни не оминули стороною і сільське господарство. Інтенсивно проводиться меліорація. Для села видається пільгова іпотека в 2 %. Велика увага приділяється якісному медичному обслуговуванню.

Серйозні зміни не можливі без нових управлінців, знайомих з кращим світовим економічним досвідом. За останні кілька років Казахстан направив 13 тис. студентів для навчання в Гарвард, Оксфорд, Кембридж, Сорбонну та інші престижні університети. Основний акцент робився на технічні та ІТ-спеціальності, а також медицину. З «кадрів майбутнього» в країну повернулося 80 %, цьому сприяло усвідомлення факту, що завдяки відкритості соціальних ліфтів, саме в сучасному Казахстані талановита молодь може реалізувати свої амбіції. Кадровому питанню приділялася найсерйозніша увага й у самій республіці. Прикладом якісної освіти став Університет Назарбаєва, де західна професура проводить навчання англійською мовою, відповідаючи найвищим міжнародним стандартам.

Оцінюючи нинішній рівень українсько-казахстанських відносин, С. Ордабай підкреслив, що їх відрізняє позитивна динаміка. З моменту обрання Президентом України В. Зеленського глава казахстанського диппредставництва зустрівся з ним тричі. У ході бесід сформувалося певне уявлення про формат майбутніх відносин між країнами. Пріоритетною залишиться сфера економіки. Співпраця буде здійснюватися під гаслами: «Прагматика, взаємна вигода і взаємна повага». Послу дуже імponує позиція В. Зеленського з цього питання, виражена формулою: «Приїжджайте до нас. Запрошуйте нас». Нині готується зустріч президентів двох країн. Одним із важливих її елементів стане розширення договірної бази. Уже сьогодні в роботі 15 нових проектів, – зазначив Посол. У другому півріччі очікується проведення чергового засідання міжурядової комісії. Підприємці з обох країн до кінця року можуть поспілкуватися на бізнес-форумах.

Отже, у зв'язку зі змінами політичних еліт, перед нашими країнами відкриваються хороші перспективи взаємовигідної співпраці, обміну досвідом перетворень, що спроможне надати нове дихання партнерським відносинам.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Енергоефективні рішення в громадах

Децентралізація влади в Україні дала можливість громадам самостійно визначати пріоритети власного розвитку на своїй території відповідно до національних інтересів. Серед таких пріоритетів розвитку громади – реалізація заходів з енергоефективності. Навіть не очікуючи додаткового фінансування, громади почали проводити енергоефективні заходи. Це питання номер один щодо спроможності та ефективності громад загалом.

Як відомо, завдяки проведеній реформі децентралізації місцеві громади мають достатні фінансові ресурси, які варто раціонально інвестувати в корисні проекти, у тому числі у сфері енергоефективності.

Веселівська громада на місці закинутого сміттєзвалища побудувала сонячну електростанцію. «Солар парк Веселе», яка запрацювала в березні 2018 р. За словами голови громади П. Кіяшка, підготувати земельну ділянку для цього проекту було непросто. У межах населеного пункту обов'язково має бути генеральний план. На території сміттєзвалища було дуже багато сміття ще при Радянському Союзі. Цю територію громада власними силами не почистила.

Станція потужністю 16 МВт має 800 стаціонарних столів, на кожному – 72 панелі. Протягом року станція працює на повну потужність. Станція дає енергію для освітлення школи, дитячого садку та сільського клубу. «Усю енергію, яку генеруємо, ми відправляємо на енергоринок України. Там, на

підстанції, вона вже розподіляється. Наразі тут працює понад 20 осіб. Серед них спеціально навчені інженери-енергетики, що повинні мати досвід роботи на підстанції», – зазначив голова громади.

У Веселівській громаді розвинуто сільське господарство площею 3 тис. га. На 2,2 тис. га вирощують зернові культури, з яких залишаються стебла. Саме зі стеблин почали робити брикети, які є важливою біомасою. Також у котлах спалюють комиш і так звану мішанку (комиш, кукурудзу й сіно). За рахунок цієї місцевої біомаси громада стала енергонезалежною. Школа споживає соломи для опалення з площі приблизно до 1 тис. га. Решта – залишається невикористаною.

У рамках проекту «Польська допомога» громада придбала лінію, яка брикетує солому. З цих брикетів та завдяки технології утеплення вдалося на 82 % зменшити витрати на опалення школи. Повністю поміняли систему опалення, систему освітлення, замінили дах. Іншу біомасу, що збирається з 1,2 тис. га, продають селянам.

На Дніпропетровщині працює близько 40 електростанцій. Введення чергової електростанції очікують у Широківському районі. Сонячні панелі вже змонтували. Наразі проводять пусконаладжувальні роботи. Нові потужності запрацюють на повну силу вже найближчим часом. Електростанція займає 21 га землі. Чисту енергію сонця збирають та акумулюють 23 тис. панелей загальною потужністю 7 МВт. Вони здатні забезпечувати світлом увесь Широківський район. «Зелений проект» вартістю 8,5 млн євро втілюють спільно французький і чеський інвестори.

Для Широківської громади спорудження на їхній землі сонячних панелей є джерелом поповнення бюджету і створення нових робочих місць. «Це перший інвестпроект на землях громади, яка утворилася наприкінці 2017 р. За словами заступника сільського голови Широківської ОТГ П. Шапара, інвестори побачили перспективу, зайшли та збудували сонячну електростанцію. «Для нас це нові робочі місця, додаткові надходження до місцевого бюджету, а значить, розвиток території», – наголосив заступник голови.

Сонячну електростанцію площею 22 га збудують у Буцькій громаді Черкаської області. Селищний голова С. Залізняк пояснив, що після об'єднання громада подала оголошення. Запрошували всіх інвесторів до співпраці. Відгукнулися інвестори з Індії. Інвесторам сподобалося, що поруч проходить високовольтна лінія електропередач. Загалом буде дві ділянки по 11 га.

За словами селищного голови на новому підприємстві отримають роботу 13 місцевих жителів. Люди матимуть роботу й офіційну зарплату. Не їхатимуть на заробітки в Польщу, а матимуть роботу вдома. Кошти від оренди землі та сплати податку на доходи фізичних осіб спрямовуватимуться до бюджету громади.

У Хмельницькій області, на території Староушицької громади, розпочалося будівництво сонячної електростанції потужністю 10 МВт.

Проект реалізує компанія ТОВ «Еко-фотуре». У Староушицькій громаді зазначають, що сонячна електростанція займатиме близько 10 га землі, що на південному схилі селища та не призначена для сільськогосподарського виробництва.

Розвиток відновлювальної енергетики на території громади це насамперед поповнення місцевого бюджету й залучення потенційних інвесторів. Для розміщення технологічного обладнання електростанції використовуються системи кріплення та будівельні рішення, які було спеціально розроблено з урахуванням вимог території.

У перспективах розвивати відновлювальну енергетику має Буцька громада Черкаської області. На території Буків збудована перша в Україні гідроелектростанція. Її відновлення також у планах громади. Паралельно з цим у Буках зводять сонячну електростанцію, яка забезпечить населенню мінімум 15 робочих місць. Уже затверджено технічну документацію, відбувається розподіл земельних ділянок. Протягом цього року електростанція запрацює.

Проблема ощадного та ефективного використання енергоресурсів лишається однією з найактуальніших для України. За оцінками експертів, українці споживають у три-чотири рази більше енергії порівняно з європейськими країнами. Регіони України в рамках проведення реформи з децентралізації влади кілька років поспіль успішно реалізують енергоефективні заходи, залучаючи до їхнього арсеналу як європейський досвід, так і напрацьовуючи власні розробки. Успішно працюють обласні програми, а також міжнародні проекти.

Упровадження енергоменеджменту в громадах відкриває нові можливості економії коштів. Сільські громади розпочинали боротьбу із втратами тепла й електрики, сконцентрувавшись на впровадженні нових технологій та використанні альтернативних і ощадних джерел енергії завдяки участі в проекті «Енергоефективне село». Кабінет Міністрів визнав цей проект кращим у галузі енергоефективності та енергозбереження, що реалізовує орган місцевого самоврядування. Він посів перше місце в національному конкурсі «Кращі практики місцевого самоврядування», а також нагороджений відзнакою Ради Європи.

«Щоб прийти до сучасного успіху, проект “Енергоефективне село” супроводжувався активною кампанією фандрайзингу – пошуку ресурсів за кордоном. Було випробувано безліч моделей, але успішно опрацювали лише три: перша – отримання грантів шляхом написання важких та складних проектних заявок; друга – залучення компаній до надання соціальних інвестицій; третя – проведення міжнародних заходів із залученням іноземних інвесторів та великих компаній», – пояснює виконавчий директор Інституту сталого розвитку, засновник Харківського енергетичного кластера С. Ігнат'єв.

Використовуючи німецький досвід та опираючись на концепцію енергоефективного села, розроблену фахівцями Інституту сталого розвитку

за сприяння волонтерів Корпусу миру США Е. та К. Г'юз, громада Веселого Харківської області залучила зовнішнє фінансування, майже не витрачаючи власних коштів для переходу на використання поновних джерел енергії: від освітлення вулиць за допомогою сонячної енергії та опалювання школи біомасою до опалювання лікарні за допомогою геотермальної енергії й будівництва власної сонячної електростанції.

Як зазначають у Веселому, їхня система залучення коштів для досягнення енергоефективності нагадує такий собі пазл, складений з десятка міні-проектів, які реалізовували з використанням ресурсів міжнародної технічної допомоги.

Досвід упровадження проекту «Енергоефективне село» у Веселому переконує, що одним з визначальних факторів успіху громади є енергоаудит об'єктів соціальної сфери населеного пункту із застосуванням так званого сайт-калькулятора, що дає змогу розрахувати рівень рентабельності й окупність технологій відновлювальної енергетики та заходів з підвищення енергоефективності, які впроваджують у селі.

Загалом енергоменеджмент дає змогу моніторити, які саме енергоощадні заходи максимально економічно ефективні. Наприклад, у місті працюють шість дитячих садків, де утепили покрівлю та замінили вікна, що дало економію в 30 %. Проаналізувавши показники, є можливість поширювати такі заходи на інші заклади, схожі на ці об'єкти за інженерним рішенням.

Водночас у регіонах зазначають, що в цьому разі розвиток енергетичного менеджменту в громадах значно гальмує брак на місцях кваліфікованих фахівців. Розуміючи це, Харківська обласна рада уклала відповідну угоду з Харківським національним університетом міського господарства ім. О. М. Бекетова, який і готуватиме енергоменеджерів. Ці фахівці на своїх територіях зможуть проводити моніторинг енергозбереження та запроваджувати новітні технології в цій сфері.

Близько 100 тис. грн буде спрямовано на підготовку менеджерів громад. За кошти обласного бюджету власних енергоменеджерів можуть підготувати ті ОТГ, селища та міста, які є підписантами проекту «Угода мерів» – проекту, започаткованого Європейським Союзом.

На Харківщині до цієї ініціативи приєдналося 15 громад: Пісочинська, Лозівська, Малоданилівська і Чкаловська об'єднані територіальні громади, а також міста Чугуїв, Куп'янськ, Красноград, Первомайський, Балаклія, Мерефа, Богодухів, Дергачі, Ізюм, Харків і селище Новопокровка.

Голова Циркунівської громади Харківської області М. Сікаленко зазначив, що, не очікуючи зведеного фінансування, почали у своїх селах проводити енергоефективні заходи. Це питання номер один щодо спроможності та ефективності громади взагалі. Замінили на більш ефективний котел в амбулаторії, удосконалили там систему опалення, завдяки фонду «Здоров'я всіх» встановили сонячні панелі, що значно зменшило витрати електроенергії.

Водночас, за словами очільників громад, усе залежить від кількості бюджетних установ на території громади. Чим їх більше, тим гостріше постає питання енергозбереження або ж ефективного використання ресурсів, бо всі витрати оплачуються за рахунок громади. У Циркунівській громаді бюджетних установ шість, то проблеми з енергоефективності існують. Але впадати у відчай не варто. Наріжним каменем тут, як стверджує голова Циркунівської ОТГ, має бути розуміння окупності, яке може з'явитися лише після енергоаудиту, впровадження енергоменеджменту.

Не варто нехтувати такими, здавалося б, дрібними заходами, як ущільнення дверей, вікон, заміна лампочок. За підсумками року це дає значну економію. Як доводить практика, зберегти від 5 до 10 % можна лише організаційними заходами майже без додаткових вкладень.

У Веселівській громаді зробили освітлення 5 км вулиці світлодіодом. Це перша громада, яку видно з космосу. Цей проект профінансовано за рахунок гранту від ООН. Під кожним стовпом акумулятори, об'єму яких вистачає десь на 24–25 років – таку дають гарантію.

Освітлення є цілком регульованим. Сільський голова з телефону може підняти рівень освітлення, так само як і на телефоні. Рівень освітлення напряду залежить від погоди. Ще один крок до енергоощадності – це також повністю енергонезалежна будівля місцевої амбулаторії. У ній стоїть тепловий насос, який опалює повністю всю систему.

Очільники громад також наголошують, що в рамках впровадження заходів з енергоефективності, у тому числі пов'язаних з відновлювальною енергетикою, треба передусім прорахувати всі деталі щодо окупності та, безперечно, доцільності. Голова Циркунівської громади пояснює, що переконався в цьому під час стажування в США, де місяць із колегами вивчав досвід використання альтернативних джерел енергії. «Середня вартість 1 МВт вітрової електроенергії близько 1 млн дол. Окупність у США, де прерії, степи, 11–12 років. Вони вкладають кошти в обкатку технологій і сподіваються колись вийти на меншу окупність. Фірми, корпорації розуміють, що це інвестиції в майбутнє. Треба зважати на досвід експлуатації, надійність обладнання, ремонту, все в комплексі, бо заморозувати кошти ми сьогодні не маємо змоги», – пояснив він.

Експерти з питань енергоефективності наголошують, що кожна зекономлена копійка з бюджету громади на енергоносіях, може бути розподілена на більш важливі справи. Зокрема, виконавчий директор Української некомерційної енергетичної агенції О. Масняк пояснює, що енергоаудит можна робити будь-коли, а от тепловізійну зйомку краще підлаштувати під погодні умови. Найкраще, коли різниця температур внутрішньої і зовнішньої становить не менше 15 градусів за Цельсієм. Потрібно робити її вранці і в похмуру погоду, бо протягом дня може пригріти сонечко й стіни трохи нагріються. Це може істотно спотворити результати замірів. Але можна заміряти і з північної сторони, де найменше потрапляє сонячного проміння.

«Часом нові встановлені двері мають непогані енергоощадні властивості, але встановлені вони так, що пропускають тепло. Якщо над дверима є бетонні піддашки чи інші виступаючі форми, то вони суттєво спричиняють тепловіддачу. Рекомендується встановити приставні чи ковані піддашки. Це трохи здорожчує вартість робіт, але позитивно позначається на енергозатратах», – зазначив О. Масняк.

У рамках вжиття заходів з енергоефективності громади співпрацюють з профільними асоціаціями та установами, програмами й проектами. Так, з 2015 до 2019 р. у Жовкві реалізовували проект енергоефективності в межах програми Європейського Союзу «Угода мерів – Демонстраційні проекти». На модернізацію витратили 860 тис. євро. Завдяки проекту один район міста повністю перевели на альтернативне паливо. І, як наслідок, споживання природного газу тут скоротилося майже вдвічі. Навесні 2019 р. відкрили котельню, яка працює на відходах деревини.

До сучасних заходів з енергоефективності відносять систему енергоощадності в ДНЗ № 1 та модернізовану комунальну котельню в Жовкві. У садочку зробили теплоізоляцію огорожувальних конструкцій будівлі, встановили рекуператори повітря, теплову помпу, замінили систему опалення, облаштували сонячний колектор для гарячого водопостачання. Наслідком таких заходів, крім зниження споживання енергоресурсів, стало підвищення теплового комфорту та мікроклімату в приміщеннях, зниження рівня захворювання дітей і працівників, збільшення терміну експлуатації будівель.

На V Форумі енергоефективного партнерства голова Держенергоефективності С. Савчук підписав меморандуми про співпрацю з понад 30 ОТГ для спільного впровадження:

- програм співфінансування «теплих кредитів» для населення та ОСББ;
- енергосервісу для утеплення дитсадків, лікарень та інших бюджетних установ;
- енергоменеджменту в бюджетній сфері.

Готовність до реформ та активне бажання ставати менш енергозалежними проявили громади в таких 16 областях, як Тернопільська, Житомирська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Одеська, Херсонська, Черкаська, Івано-Франківська, Полтавська, Рівненська, Миколаївська, Сумська, Чернівецька, Луганська.

Так, наприклад, після запуску місцевої програми «теплих кредитів» у Лозівській ОТГ (Харківська область) попит ОСББ на енергоефективні заходи зріс у три рази, а обсяг залучених коштів у цьому напрямі – у сім разів: із 230 тис. грн у 2017 р. до 1,5 млн грн у 2018 р.

Громади також приєднуються до процесу впровадження енергосервісу. Перші шість ЕСКО-договорів укладено у трьох ОТГ Полтавської, Донецької та Київської областей. У результаті ці громади вже в цьому опалювальному сезоні зекономили від 15 до 30 % енергоресурсів.

Крім того, важливо запроваджувати енергоменеджмент. Так, системи розумного управління енергоресурсами вже діють у 16 ОТГ, а ще в 38 ОТГ розробляються. Наприклад, за перший рік впровадження енергомоніторингу Баранівська ОТГ заощадила 350 тис. грн.

Тридцять громад – учасниць ініціативи «Розумний енергетичний менеджмент в ОТГ» отримали комплекти обладнання енергоменеджерів. Кожний комплект складається з фахових інструментів для вимірювання технічних параметрів енергоефективності та є необхідним для роботи енергоменеджера.

Ініціатива «Розумний енергетичний менеджмент в ОТГ» впроваджується за дорученням Програми «U-LEAD з Європою» проектом GIZ «Енергоефективність у громадах II» з вересня 2018 р. та триватиме до кінця 2019 р.

Пілотні громади вже пройшли ряд тренінгів і практичних заходів з муніципального енергоменеджменту та розпочали його впровадження на місцях, що, як очікується, забезпечить економію енергоспоживання на рівні мінімум 5 % сукупних витрат на енергетичні ресурси. Враховуючи загальні витрати на енергоресурси у 2018 р., 30 пілотних ОТГ зможуть заощадити більше 15 млн грн на рік у майбутньому.

Експерти зауважують, що споживання теплової енергії це найбільша стаття видатків при оплаті комунальних послуг для будь-якої громади. Ринкова ціна на теплову енергію ніколи не буде низькою, тому енергоефективність завжди лишається на часі. Утім, системний погляд на модернізацію теплової інфраструктури в громадах усе ще мало поширений, тому експерти звертають увагу на досвід технологічних гравців у цій галузі.

А. Берестяний, генеральний директор українського офісу компанії Danfoss, найбільшої данської промислової компанії, наводить приклад Данії. У цій країні розроблено енергетичну політику, що мала на меті зняти залежність від імпорту енергоресурсів і побудувати стабільну національну енергетичну систему. Фактично, ця політика була націлена на декілька речей: перехід на відновлювані, доступні на місці джерела енергії, розроблення та інвестиції в енергоефективні технології, зменшення енергоспоживання, податкове й фінансове стимулювання. Данці стали дійсно слідкувати за ефективністю споживання енергії, що вивільнило великі кошти для розвитку, у тому числі для місцевих бюджетів.

Енергоефективність довго лишалася поза суспільною увагою в Україні. Експерти зазначають, що найбільші втрати теплової енергії в Україні відбуваються на рівні будівель. Особливо тих, що введено в експлуатацію до 1993 р. Це означає, що як би ми не модернізували джерела енергії, котельні, не переходили на альтернативну генерацію, якщо 70 % енергії просто «вилітає» через стіни і вікна будівель, споживання зменшити неможливо. Такий підхід до модернізації інфраструктури називається «від споживача»: тобто спочатку проводяться енергоефективні заходи в будівлях,

так знижується споживання і визначається, скільки насправді потрібно теплової енергії, а вже після цього можна переходити до модернізації джерел.

Оскільки кожна будівля унікальна, щоб зрозуміти, з яких заходів починати, потрібно провести енергоаудит. Енергетичний паспорт будівлі після енергоаудиту засвідчить, де й чому відбуваються найбільші втрати, якою має бути послідовність заходів з термомодернізації, скільки це коштує, яким є термін окупності заходів.

Коли є облік і проведено енергоаудит, стане зрозумілим, яким чином боротися з тими проблемами, які є в конкретній будівлі: холодом у приміщеннях, нерівномірним прогріванням приміщень, високими експлуатаційними витратами тощо.

Щоб досягти найбільшої економії та комфорту, доречною є порада щодо застосування комплексу заходів комплексної термомодернізації будівель.

Таким чином, передача владних повноважень та ресурсів громадам зумовила активізацію управлінських рішень щодо підвищення енергоефективності та використання альтернативних джерел енергії в малих населених пунктах. Громади використовують необхідний набір інструментів, спрямованих на економію енергетичних ресурсів: моніторинг енергоспоживання, розроблення енергетичних бюджетів, аналіз показників як основи складання нових бюджетів, розроблення енергетичної політики, планування нових енергоощадних заходів, тобто енергоменеджмент. Громади вже демонструють власний досвід енергоефективних рішень, що застосовуються в муніципальному секторі на рівні будівель і в системах централізованого теплопостачання *(Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua>); Програма «U-LEAD з Європою» (URL: <https://www.facebook.com/ULEADwithEurope>); Львівський центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/12>); Ukraïner (URL: <https://ukraïner.net/vesele>); Дніпропетровська ОДА (URL: <https://adm.dp.gov.ua/ua>); Вечірні Черкаси (<http://vechirka.net>); News.finance.ua (URL: <https://news.finance.ua>); Урядовий кур'єр (URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/gromadam-obridlo-obigrivati-vulici>).*

**Туристично-рекреаційна галузь в Україні:
стан, проблеми, оцінка перспектив**

(Закінчення, початок див. у № 17)

*Проблеми та оцінювання перспектив розвитку
туристично-рекреаційної галузі в Україні*

Проведений вище аналіз засвідчив, що протягом 2000-х років у туристично-рекреаційній галузі України відбулися радикальні зрушення, у результаті яких вітчизняний туристичний бізнес значною мірою змінив профіль своєї підприємницької діяльності. Зокрема, кардинально змінилося співвідношення внутрішнього та виїзного туризму в Україні, істотно помінялася структура в'їзного (іноземного) туризму залежно від країн, з яких в Україну прибували туристи.

Усе це призвело до формування ряду економічних, технологічних (у сфері туризму), соціально-політичних та інших проблем, від результатів розв'язання (чи нерозв'язання) яких залежатиме подальший розвиток туристично-рекреаційної галузі в Україні. При цьому треба враховувати, що туристично-рекреаційна галузь України об'єктивно функціонує в рамках міжнародного поділу праці. Причому не лише у сфері виїзного, а й у сфері внутрішнього туризму, де також, хоча і в неявній формі працюють закони міжнародної конкуренції. Це ж означає, що лише з урахуванням тенденцій розвитку світового туристичного бізнесу можна ефективно розв'язувати більшість проблем вітчизняної туристично-рекреаційної галузі та забезпечити її ефективний розвиток у майбутньому.

У концентрованій фінансово-економічній формі багато ключових проблем функціонування вітчизняної туристично-рекреаційної галузі відображено в платіжному балансі України за статтею «подорожі», яка вже розглядалася вище. Зокрема, величезне від'ємне сальдо реальної вітчизняної зовнішньої торгівлі послугами (в обсязі 6,5 млрд дол. США за 2018 р.) справляє вельми потужний негативний вплив на формування негативного сальдо рахунку поточних операцій усього платіжного балансу України з усіма негативними макроекономічними наслідками для нашої держави, що з цього випливають. Водночас є вагомими підстави вважати, що в поточному році величина цього сальдо буде доволі близькою до минулорічної, оскільки в січні – червні 2019 р. його абсолютне значення (модуль) було лише на 1,1 % більшим, ніж за аналогічний період минулого року.

Насамперед таке значне від'ємне сальдо за статтею «подорожі» справляє негативний вплив на обмінний курс гривні, таким чином являючи собою один з факторів макроекономічної дестабілізації в Україні. До того ж, як свідчить аналіз статистики НБУ, дія вітчизняного виїзного туризму (тобто

імпорту туристичних послуг) на формування негативного сальдо рахунку поточних операцій, а отже, і на стан усього платіжного балансу України є доволі усталеною. Цілком вірогідно, що така дія зберігатиметься найближчими роками.

Звичайно, саме по собі зростання обсягів виїзного туризму в Україна не може призвести до формування значного й до того ж усталеного негативного сальдо платіжного балансу України. Але потенційно зростання обсягів виїзного туризму може діяти негативно разом з рядом інших чинників на платіжний баланс України з усіма негативними економічними й соціальними наслідками, що з цього випливають, – аж до дестабілізації української економіки в цілому. Тому значне зменшення негативного сальдо експортно-імпортних операцій за статтею «подорожі» у платіжному балансі України є надзвичайно актуальною соціально-економічною проблемою, що потребує свого якнайшвидшого розв'язання. Навіть для зменшення (не те що для ліквідації) негативного сальдо експортно-імпортних операцій за статтею «подорожі» потрібно дуже сильно змінити співвідношення обсягів виїзного (вітчизняного) та в'їзного (іноземного) туризму в Україні.

Що стосується виїзного туризму, то проведений вище аналіз дає доволі вагомі підстави припускати, що в найближчому майбутньому темпи зростання виїзного туризму в Україні будуть значно меншими, ніж у 2016–2018 рр. Це обумовлюватиметься рядом таких причин. По-перше, цілком вірогідно, що контингент українських громадян, які прагнуть більш-менш регулярно виїздити в ті чи ті туристичні подорожі за кордон і, що найголовніше, їм це дають змогу робити їхні доходи, в основному вже сформувався. Це означає, що найближчими роками варто очікувати хіба що на невелике (порівняно з попереднім періодом) зростання кількості українських туристів, які щорічно виїжджатимуть за кордон.

Щоправда, навіть за таких обставин щорічна кількість виїзних туристів з України, а отже, й іноземна валюта, яка безпосередньо та опосередковано витрачатиметься українськими громадянами на ці цілі, залишатиметься великою, а головне, доволі чутливою для того, щоб негативно впливати на сальдо платіжного балансу України. Якщо, звичайно, не станеться якихось неординарних подій, що можуть радикально вплинути на перебіг подій у вітчизняній туристично-рекреаційній галузі.

З іншого боку, у найближчій перспективі можна очікувати також і на поступове зростання кількості як внутрішніх українських туристів, так і іноземних туристів, що їхатимуть в Україну. Однак, враховуючи досить незадовільний стан багатьох об'єктів в Україні, що є предметом інтересу вітчизняних та іноземних туристів, а також загальний стан інфраструктури внутрішнього туризму, насамперед транспортної, найближчими роками не варто розраховувати на карколомне зростання внутрішнього туризму в Україні. Тим більше на радикальну зміну співвідношення між виїзним туризмом українців, з одного боку, та прибуттям в Україну іноземних туристів і внутрішнім українським туризмом – з іншого.

Відповідно до такого сценарію розвитку ситуації у вітчизняному туристичному бізнесі найближчими роками не варто очікувати ні на значне зростання експорту туристичних послуг Україною (тобто залучення іноземних туристів), ні на перетворення внутрішнього українського туризму на потужну альтернативу виїзду українських туристів за кордон. Тобто позитивний вплив від функціонування внутрішньої мережі туристичного бізнесу нашої держави на динаміку сальдо платіжного балансу України за статтею «подорожі» буде мінімальним.

На підтвердження доволі високої ймовірності реалізації саме такого прогнозу розвитку туристичного бізнесу в Україні зазначимо таке. Ключовим товаром у туристичному бізнесі, по суті, є навіть не туристичні послуги, що надаються клієнтам, а враження (!), які кінцевий покупець отримує від наданих йому туристичних послуг. І саме на цих враженнях пропозиція туристичних послуг на внутрішньому ринку України програє аналогічній пропозиції іноземного туристичного бізнесу. У результаті українські туристичні оператори й туристичні агенти стають не просто партнерами, а де-факто – агентами зі збуту послуг іноземного туристичного бізнесу в Україні.

На підтвердження правильності цієї тези можна навести приклади лише кількох порівнянь (у тому числі й з особистого досвіду автора), які, на жаль, свідчать не на користь внутрішнього українського туризму.

Насамперед треба згадати про стан об'єктів, у першу чергу культурно-історичної спадщини, які, власне, і є метою подорожі багатьох туристів. На жаль, це порівняння не на користь України. Як приклад, можна згадати жахливий стан Підгорецького замку у Львівській області (тут проводилися зйомки радянського фільму «Д'Артаньян і три мушкетери»), який разом з Олеським та Золочівським замками є об'єктом екскурсій, у тому числі й під назвою «Золота підкова», що проводяться багатьма суб'єктами туристичного бізнесу у Львівській області. Загалом стан означених об'єктів не можна порівнювати, наприклад, зі станом замків у сусідній Польщі, які приваблюють значно більше туристів і до того ж більш заможних. Подібне порівняння з європейськими країнами буде не на користь і багатьох інших об'єктів культурно-історичної спадщини в Україні, особливо в невеликих населених пунктах, які є або потенційно можуть бути предметом туристичних екскурсій.

До того ж в Україні потребує значного вдосконалення й музейна справа. Зокрема, ідеться про необхідність впровадження у цій сфері новітніх технологій для створення відповідних сучасних експозицій. Із цією метою в Україні доцільно залучати досвід роботи ряду європейських музеїв.

Говорячи про об'єкти культурно-історичної спадщини в Україні, які є або потенційно можуть бути предметом туристичних екскурсій, не можна не згадати й про дуже часто незадовільний стан відповідної туристичної інфраструктури, починаючи від вбиралень і до місць та умов проживання туристів. Надзвичайно слабкою ланкою в системі внутрішнього туризму є

стан шляхів сполучення в Україні, насамперед автошляхів. Без належного їхнього розвитку, як щодо географії мережі, так і стану покриття автошляхів, годі сподіватися на ефективну конкуренцію за туристів з європейськими країнами.

Адже навіть українські туроператори, програючи в конкурентній боротьбі за позитивні враження багатьох українських громадян в Україні, прагнуть заробляти саме на виїзному туризмі українців за кордон.

Звичайно, в Україні взагалі неможливо знайти належну заміну багатом туристично-рекреаційним ресурсам, які є у світі. Але це аж ніяк не може бути достатнім виправданням нинішнього надзвичайно слабкого використання туристично-рекреаційного потенціалу України, що й проявляється у величині розглянутих вище потоків виїзного туризму українців, з одного боку, і в'їзного (іноземного) туризму та внутрішнього туризму українців – з іншого. Тому видається, що ефективне розв'язання проблем розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні можливе лише за умови скоординованого поєднання заходів соціально-психологічного, економічного та організаційно правового характеру. Причому для радикального виправлення нинішнього незадовільного стану внутрішнього туризму в Україні доцільно враховувати іноземний досвід, у тому числі й таких пострадянських держав, як Грузія.

Міжнародний досвід свідчить, що заходи центральної та місцевої влади, спрямовані на розвиток туризму, найбільш ефективні саме тоді, коли вони спираються на відповідну соціально-психологічну підтримку населення, нехай доволі часто й мовчазну. Наприклад, у Празі, історичному центрі столиці Чехії, заборонено покривати дахи будинків іншим матеріалом, ніж традиційною глиняною черепицею, що відповідає старим будівлям і сприяє формуванню неповторного туристичного образу старого міста. Хоча такі покрівельні роботи й потребують відносно більше коштів на їх виконання, можуть бути економічно не вигідні юридичним і фізичним особам, але реалізація цієї вимоги влади спирається на відповідний соціально-психологічний консенсус чеського суспільства. Так само населення європейських країн дотримується вельми жорстких вимог місцевої влади щодо збереження в початковому вигляді фасадів житлових будинків, чого на практиці дуже часто немає в Україні. І тому дизайн європейських міст також приваблює багатьох туристів.

Тут можна також згадати й про відновлення після закінчення Другої світової війни історичного центру Варшави Старого М'яста. На пострадянському просторі таким позитивним прикладом може бути реконструкція центральної (старої) частини Тбілісі, що була проведена порівняно нещодавно. У цій юридично визначеній частині столиці Грузії було реконструйовано, а в разі необхідності відновлено в первинному вигляді на підставі відповідних документів старі будівлі. Таким чином було відновлено зовнішній образ старого Тбілісі, що формувався протягом століть. І нині цей район Тбілісі приваблює багатьох іноземних туристів.

Утім, навіть за умов формування сприятливого соціально-психологічного клімату в Україні реконструкція об'єктів культурно-історичної спадщини та транспортної мережі, удосконалення, а іноді й формування інфраструктури туристичних об'єктів тощо потребуватиме відповідних коштів. У будь-якому суспільстві, що базується на ринковій економіці, тобто і в Україні, завжди існує явна чи прихована конкуренція за фінансові ресурси між різними соціальними групами відповідно до їхніх інтересів. Причому інтереси певних соціальних груп можуть так чи так суперечити загальнонаціональним інтересам.

Тому в справах, що стосуються розвитку внутрішнього та в'їзного туризму в Україні, цілком закономірно постає питання про формування механізму визначення пріоритетних об'єктів туристично-рекреаційної галузі України для здійснення відповідних інвестицій. Але оскільки проблеми розвитку внутрішнього та в'їзного туризму в Україні за своєю природою мають міжгалузевий характер, то й інвестиції для їх комплексного розв'язання мають так чи так залучатися з ресурсів, що належать приватним юридичним і фізичним особам, державі та місцевій владі. Наприклад, для успішного туристичного бізнесу вкрай важливі якісні автомобільні дороги, але ніде у світі туристичні фірми не інвестують кошти в будівництво й реконструкцію автошляхів. І таких прикладів міжгалузевої залежності чинників розвитку туристичної сфери дуже багато.

Отже, визначення пріоритетних об'єктів туристично-рекреаційної галузі України для здійснення відповідних інвестицій, враховуючи згадану вище перманентну обмеженість інвестиційних ресурсів, передбачає визначення регіонів, де такі інвестиції найшвидше можуть дати належну віддачу. Для цього варто розглянути деякі географічні аспекти внутрішнього туризму в Україні. Тим більше що в Україні історично сформувалися певні туристично-рекреаційні регіони різної величини та спеціалізації.

Найбільшими з таких туристично-рекреаційних регіонів на території України, контрольованій державною владою, є Чорноморсько-Азовське узбережжя, особливо в Одеській області, Карпатський регіон, де окремо треба виділяти Львів, і Київ з найближчими околицями – як окремий туристичний регіон. Звичайно, туристично-рекреаційні локації меншого масштабу є і в інших регіонах України. Але саме у великих туристично-рекреаційних регіонах завдяки агломераційному ефекту віддача від інвестицій у туристичну галузь і суміжні з нею сфери може виявитися найбільшою. Водночас, крім згаданих вище локацій, на Правобережній Україні хороший потенціал для подальшого розвитку внутрішнього та в'їзного туризму мають Чернівці, Кам'янець-Подільський, Умань і Луцьк.

Причому істотно підвищити ефективність інвестицій у туристичну галузь можна завдяки застосуванню мережевого підходу до їх здійснення. Яскравим прикладом реалізації такого підходу може служити досвід розвитку туризму в Грузії, щоправда, на прикладі в'їзного туризму. Суть такого підходу до функціонування туристично-рекреаційної галузі в цій

державі проявляється в такому. У Грузії сформувалися три найбільші транспортні вузли, що приймають іноземних туристів, – Тбілісі, Батумі та Кутаїсі, через які в цю країну прибуває основний потік іноземних туристів. Ці транспортні вузли, особливо Тбілісі, водночас є значними туристичними центрами, де прибулим туристам надаються різноманітні послуги. Водночас мережа вельми якісних шляхів, насамперед автомобільних, дає можливість доставляти туристів із трьох згаданих транспортних вузлів до інших туристичних локацій у різних регіонах Грузії.

Результатом успішного функціонування цієї туристично-рекреаційної мережі є значне зростання кількості іноземних туристів, які щорічно прибувають до Грузії. Так, якщо у 2015 р. було зафіксовано 5,90 млн відвідувань Грузії іноземними громадянами інших держав, то у 2018 р. – уже 8,68 млн відвідувань (тобто на 47 % більше), що більше ніж удвічі перевищує чисельність власного населення Грузії. Навіть якщо відкинути лише деяку кількість громадян сусідніх Азербайджану та Вірменії, що прибували до Грузії для відвідувань своїх родичів, знайомих або з іншою (нетуристичною) метою, то й тоді темпи зростання кількості іноземних туристів, що відвідували Грузію, є вражаючими.

З іншого боку, в Україні, через значно більшу ніж у Грузії територію держави, для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму доцільно створювати умови, щоб повноцінно функції великих транспортно-туристичних вузлів виконували й деякі інші (крім згаданих вище) міста, як, наприклад, Харків, можливо, Запоріжжя чи Дніпро. Саме зв'язаність якісними автомобільними шляхами таких туристично-транспортних вузлів в Україні з меншими туристичними центрами та об'єктами може сприяти ефективному розвитку внутрішнього і в'їзного туризму в нашій державі.

До того ж нагальна потреба в прискореному зростанні внутрішнього та в'їзного туризму в Україні вже явно назріла. Тим більше що, наприклад, у деяких традиційних центрах європейського туризму сформувалася доволі парадоксальна ситуація. Такі туристичні центри, як Амстердам, Венеція, Дубровник, Париж, Рим та деякі інші, навіть страждають від величезних натовпів туристів, особливо у періоди пікового навантаження. Тому, наприклад, у Нідерландах влада має намір припинити підтримувати зростання туризму й зосередитися на розподілі туристичних потоків у межах цієї країни. За інформацією ЗМІ, «головні визначні пам'ятки, заради яких люди з усього світу їдуть у Нідерланди, – канали, тюльпани, вітряні млини – уже не витримують напливу відвідувачів. Найбільше страждає Амстердам, у зв'язку із чим пропонується перерозподілити туристичні потоки в менш завантажені частини країни. Очікується, що туристичний потік у країну до 2030 р. зросте як мінімум до 29 млн осіб. У 2018 р. у країну приїхало 19 млн мандрівників» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/u-niderlandah-vlada-planuye-privipiniti-prosuvannya-turizmu-50021247.html>).

З іншого боку, подібний розвиток ситуації на туристичному ринку Європи сприяє потенційному зростанню привабливості інших туристичних

регіонів. Це надає певні додаткові шанси для розвитку й туристично-рекреаційної галузі України. За таких обставин вельми нагальною є потреба у формуванні та реалізації загальнонаціональної програми розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. Ця проблема сама по собі потребує окремого дослідження. Тому тут висловимо лише деякі зауваження із цього питання, які обговорюються експертами.

Серед комплексу цілей, на реалізацію яких повинна спрямовуватися така програма, мають бути якісний розвиток і значне зростання внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму в Україні. При цьому однією з найважливіших цілей цієї програми треба вважати відновлення та збереження туристично-рекреаційних об'єктів незалежно від їхньої форми: об'єкти культурно-історичної спадщини, природні об'єкти тощо. Такі об'єкти є матеріальною основою розвитку внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму в Україні, оскільки з їх використанням пов'язана та чи та форма споживання туристичних послуг. Тобто туристично-рекреаційні об'єкти в цій програмі одночасно виступатимуть і як одна з ключових цілей програми, і як засіб її реалізації. Однак можливість ефективного функціонування тих чи тих об'єктів, як туристичних, значною мірою залежить від їх транспортної доступності для потенційних відвідувачів. Це доведено світовим досвідом розвитку туризму.

Як зазначав наприкінці серпня нинішнього року заступник міністра економічного розвитку й торгівлі України М. Тітарчук, для розвитку туризму в Україні «також необхідні і законодавчі зміни. Зараз на розгляді Верховної Ради України законопроект зі змінами до Закону України “Про курорти”. Чинний Закон без змін ускладнює процедуру оголошення природних територій курортами державного та місцевого значення і вимагає значних витрат часу, а також додаткових матеріальних і людських ресурсів. А неоголошення територій курортом загрожує забрудненню території природних лікувальних ресурсів та їх нераціонального використання» ([URL: https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html](https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html)).

Навіть із цих коротких зауважень видно, що розвиток внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму за своєю природою є міжгалузевою проблемою, яка може бути ефективно розв'язана лише на основі скоординованої взаємодії органів державної та місцевої влади й зацікавлених суб'єктів різних форм власності. Причому механізми координації діяльності суб'єктів вітчизняної туристично-рекреаційної галузі можуть бути як адміністративні, так і ринкові. В останньому випадку йдеться про співвідношення попиту та пропозиції туристичних послуг в Україні, динаміки надання відповідних послуг для внутрішнього і в'їзного (іноземного) туризму, ціни на такі послуги тощо. Утім, через низьку за міжнародними мірками конкурентоспроможність туристично-рекреаційної галузі України застосування тільки ринкових механізмів координації її функціонування більшою мірою сприятиме розвитку переважно в'їзного

туризму українських громадян, що, як було показано вище, спостерігається протягом 2000-х років.

Тому для значного підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг на внутрішньому ринку України потрібно вдаватися не лише до ринкових, а й до адміністративно-правових механізмів координації цього процесу. Адже, наприклад, фінансуванням відновлення та збереження об'єктів культурно-історичної спадщини й природи, які водночас є і туристично-рекреаційними об'єктами, повинні займатися органи державної та місцевої влади за рахунок державного й місцевих бюджетів. Хоча це не виключає можливості залучення для таких цілей і коштів приватних юридичних та фізичних осіб. Така ж ситуація і з ремонтом шляхів сполучення, інших об'єктів інфраструктури. Однак фінансування означених робіт за рахунок державного й місцевих бюджетів може дати значно більший економічний та соціальний ефект, якщо воно буде скоординовано з відповідними інвестиціями приватних юридичних і фізичних осіб у розвиток внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму в різних регіонах України. Саме для цього й потрібна відповідна програма, яка б функціонувала на засадах державно-приватного партнерства.

Із зазначеного вище закономірно випливає питання про організаційну структуру реалізації такої програми, розподіл функцій та повноважень між її учасниками. На середину вересня на державному рівні відповідальним за розвиток туристично-рекреаційної сфери є департамент туризму й курортів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e42d3b8-108a-4c21-a413-8d80aa724e5c&title=ViddilRozvitkuTurizmu>).

Треба зауважити, що питання перед відповідними структурами постають непрості. Зокрема, це стосується виконання програми розвитку туризму. Адже, наприклад, лише через ліцензування туроператорської діяльності неможливо змусити вітчизняних туристичних операторів навіть частково відмовитися від вигідної їм організації мандрівок українських туристів за кордон на користь значно менш вигідних маршрутів внутрішнього туризму. Звідси закономірно постає питання: які саме дієві (!) важелі є в зазначеного департаменту для виконання такого його завдання, як «сприяння розвитку внутрішнього та в'їзного туризму»?

Проблеми підпорядкування й повноважень підрозділі органів державного управління, що опікуватимуться розвитком туризму, судячи з повідомлень ЗМІ, ще належить розв'язувати нинішньому Кабінету Міністрів. Хоча в основному доцільно погодитися з позицією заступника міністра тоді ще Міністерства економічного розвитку й торгівлі України М. Тітарчука, що стратегія, принципи та механізми розв'язання проблем у туристично-рекреаційній сфері пов'язані безпосередньо з економічною, а не гуманітарною системою. «І будь-які кардинальні кроки, які вимагають довгих бюрократичних процесів, можуть звести ці зусилля нанівець. Більш за те, розв'язання гострих питань теж відкладатиметься. А гуманітарний підхід до

економічних процесів поставить під загрозу регулювання галузі, якого найбільше нині потребує туристична сфера для ефективної конкуренції. Сьогодні туризм в Україні як ніколи потребує чіткої державної регуляції, інвестування і нових підходів. Наприклад, створення окремої агенції з відповідними структурними підрозділами, які б опікувалися пріоритетними напрямками» ([URL: https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html](https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html)).

Із цього приводу варто зазначити таке. Існують різні форми організації державного управління туристичною галуззю в різних країнах світу. Причому сам по собі статус спеціалізованого державного органу або його підрозділу, що опікується розвитком туризму в тій чи тій країні, ще не є запорукою більш ефективного державного управління цією сферою економіки. Наприклад, у Венесуелі є окреме Міністерство по туризму, а у Нідерландах – департамент по туризму у складі Міністерства економіки. Хоча де-факто туризм у Нідерландах, у тому числі в'їзний (іноземний), значно більш розвинутий, ніж у Венесуелі. У тій же Грузії, де, наприклад, в'їзний (іноземний) туризм останніми роками розвивається доволі успішно, принаймні порівняно з Україною, Національна туристична адміністрація Грузії функціонує в складі Міністерства економіки та сталого розвитку Грузії. Загалом, як видно з огляду світового туризму, окреме міністерство туризму частіше існує в тих країнах, де саме в'їзний (іноземний) туризм робить значний внесок у відповідну національну економіку, – у Болгарії, Греції, Єгипті, Ізраїлі, Мексиці тощо (Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / за заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ : ФОРМ-Гуляєва В. М., 2019. С. 296–314).

Утім, питання інституційного статусу органу державного управління розвитком туристично-рекреаційної галузі в нашій державі потребує окремого дослідження. Тим більше в ЗМІ можна знайти діаметрально протилежні оцінки якості роботи органів державної влади у цій сфері в Україні ([URL: https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html](https://ukr.lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html); [URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/jak-bilorusi-ta-zhinki-vrjatuvali-vitchiznjani-j-turizm-2457308.html](https://biz.nv.ua/ukr/experts/jak-bilorusi-ta-zhinki-vrjatuvali-vitchiznjani-j-turizm-2457308.html); [URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/skilki-v-ukrajini-turistiv-50013215.html](https://biz.nv.ua/ukr/experts/skilki-v-ukrajini-turistiv-50013215.html)).

Водночас стосовно програми розвитку внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму в Україні треба окремо наголосити, що її ефективна реалізація можлива лише на міжвідомчій основі в рамках державно-приватного партнерства з укладанням відповідних взаємо зобов'язуючих угод щодо інвестування у відповідні туристично-рекреаційні об'єкти й функціонально пов'язану з ними інфраструктуру.

Причому, виходячи із загальнонаціональних позицій, для ефективного розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні потрібно радикально поліпшити інформаційно-аналітичне забезпечення цього процесу. Як зазначалося вище, державна статистика щодо туризму в Україні побудована

на узагальненні звітів туристичних операторів і туристичних агентів. Тому її некритичне використання може доволі часто призводити не лише до некоректних, а й загалом до неправильних висновків. Вище згадувалося про подвійний облік обслуговуваних туристів турагентами й туроператорами. До цього можна додати і викривлення інформації про обслуговування туристів по регіонах України.

Так, за даними Держстату України, кількість усіх туристів, яких обслужили туроператори й турагенти (юридичні особи) в Україні у 2018 р. становила 3957,6 тис. осіб, з яких на м. Київ припадало 3497,2 тис. осіб, або 88,4 % від загальної кількості всіх туристів (громадян України та іноземців). По суті, представлений розподіл туристів, яких обслужили туроператори й турагенти, по регіонах України відображає не фізичне надання послуг туристам за місцем фактичного здійснення ними подорожі, а місце оформлення продажу клієнтам прав на отримання відповідних туристичних послуг. Про це свідчить кореляція згаданих даних з розподілом суб'єктів підприємництва у сфері туризму по регіонах, де на Київ припадає 46,7 % їхньої загальної кількості в Україні. При цьому в Києві зосереджено 2/3 від усіх туроператорів України.

Зазначена недосконалість даних державної статистики з питань розвитку туристично-рекреаційної галузі в Україні призводить до необхідності використання відповідної інформації з інших джерел, включаючи ЗМІ. Однак при цьому треба критично підходити до інформації з метою уникнення помилок і некоректних тлумачень. Наприклад, український мандрівник А. Сурін стверджує, що «бюджет на Міністерство туризму становить близько 10 млн дол. на рік, а заробляє на цьому держава 362 млрд дол. щороку!» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/chas-zmin-z-nv/navkolo-svitu-za-80-dniv-a-skorishe-za-280-novini-ukrajini-50041897.html>). Однак, за даними Національного статистичного управління Грузії, весь валовий внутрішній дохід Грузії у 2018 р. становив 16,2 млрд дол. (URL: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/23/gross-domestic-product-gdp>). До того ж туризмом опікується Національна туристична агенція Грузії, що функціонує в складі Міністерства економіки та сталого розвитку. У ЗМІ можна знайти й інші приклади некоректного тлумачення статистичних даних, що характеризують розвиток туризму.

Треба також зазначити, що останнім часом у ЗМІ епізодично з'являються висловлювання щодо перспектив розвитку в Україні вже згаданого вище медичного туризму. Зокрема, заступник голови парламентського Комітету з питань охорони здоров'я в липні нинішнього року висловила в ЗМІ деякі пропозиції щодо розвитку в Україні медичного туризму. На початку серпня ЗМІ повідомляли, що Президент України В. Зеленський під час перебування в Трускавці висловився за скасування Україною візового режиму для деяких країн з метою розвитку вітчизняного медичного туризму.

Утім, оцінюючи перспективи розвитку медичного туризму в нашій державі, треба розуміти, за рахунок чого Україна може конкурувати з іншими країнами в цій сфері. Як було показано вище, це насамперед відносно нижчі ціни за медичні послуги порівняно з багатьма іншими державами за виключенням хіба що пострадянських. На пострадянському просторі поряд із ціновим фактором починають діяти інші чинники конкуренції в медичному туризмі. Наприклад, у Грузії, за інформацією ЗМІ, наприкінці травня було анонсовано створення Ради медичного туризму (Новое время страны. 2019. № 28. С. 37).

До того ж більш імовірно, що багаті туристи з країн Близького та Середнього Сходу віддаватимуть перевагу грузинським, а не українським медичним закладам, навіть якщо українська влада полегшить для них умови в'їзду в Україну. Адже до Грузії нині прибуває набагато більше туристів з означеного регіону, ніж до України. І в цьому випадку на користь вибору грузинських клінік, а не аналогічних українських може працювати так зване сарафанне радіо, тобто інформація, отримана від знайомих, співвітчизників, які вже відвідували Грузію, особливо якщо вони там успішно отримали аналогічні медичні послуги.

Що ж стосується сегмента медичного туризму, який базується на більш складних (і відповідно дорожчих) лікувальних технологіях, то навряд чи Україна зможе найближчим часом у великих масштабах конкурувати з Німеччиною, Ізраїлем та іншими розвинутими країнами, де поширений медичний туризм. Таким чином, у найближчій перспективі в Україні, мабуть, не варто очікувати «буму» в'їзного медичного туризму. Вірогідніше кількість в'їзних туристів в Україну зростатиме раніше усталеними темпами. При цьому не виключено, що водночас доволі швидко може зрости виїзний медичний туризм українців, особливо в разі помітного зростання доходів населення. Тим більше що згадувана вище Українська асоціація медичного туризму працює не лише на прийом іноземних громадян, а й на організацію лікування українців за кордоном.

Поряд із цим, як зазначалося вище, останнім часом в Україні намітилося значне зростання «чорнобильського» туризму. У зв'язку із цим перед підприємцями, державною та місцевою владою України постає ряд проблем. Перша група проблем пов'язана з інвестиціями в інфраструктуру цього виду туризму. Враховуючи територіальну близькість Чорнобильської зони до Києва, більшість цих проблем може бути розв'язана з відносно меншими витратами, ніж у деяких інших, більш віддалених від Києва туристичних регіонах.

Друга група проблем пов'язана з безпекою туристів, особливо радіаційною, у Чорнобильській зоні. При цьому особливу увагу варто звернути на складання відповідних страхових полісів для туристів у цій зоні, щоб у подальшому держава України не повинна була виплачувати великі відшкодування, що зведуть нанівець її доходи від «чорнобильського» туризму.

І третя група – проблеми екологічні. Загалом перелічені проблеми заслуговують окремого дослідження.

Таким чином, проведений вище аналіз засвідчив, що протягом 2000-х років у туристично-рекреаційній галузі України відбулися радикальні зміни та постали нові проблеми. Зокрема, нині гостро стоять проблеми розвитку внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму в Україні. Тим більше що на нинішньому етапі зростання туристичної активності українців сприяє формуванню від'ємного сальдо поточних операцій у платіжному балансі України. Для радикальної зміни цієї ситуації доцільно розробити й реалізувати на міжвідомчій основі відповідну програму, деякі базові аспекти якої було запропоновано в цій роботі (*При підготовці цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (<http://me.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Державне підприємство «Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління Зонаю Відчуження» (URL: https://www.facebook.com/cotiz.org.ua/?__tn__=kC-R&eid=ARBBHFM-ihwxPcqDwQpKWUiMIJpHyEznUCYQT-fnlNZY8kvVeEBQDvn3F5e2aldgnetODCcmBFUItw4x&hc_ref=ARRJBgsAd0N_GQoPTz40JzPJZIX7y1joJqJXxyooKphOBXbw8mu97hCEHFMN-K8TDLQ&fref=nf); Асоціація чорнобильського туризму (URL: <https://www.facebook.com/ChornobylTourismAssociation>); Українська асоціація медичного туризму (URL: <https://uamt.com.ua/UA/deyatelnost-uk/novini/342-mizhnarodni-investory-vkladaiut-koshty-u-rozvytok-innovatsiinoi-medychnoi-tekhnologii-profesora-koziavkina.html>); Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2019. – 6.09; 3.08; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2019. – 10.07; 27.08; Liga.net (<http://news.liga.net>). – 2019. – 5.08; Новое время (<http://nv.ua>). – 2015. – 15.04; 2016. – 26.04; 2017. – 6.01; 6.12; 2018. – 13.03; 6.08; 2019. – 28.03; 9, 13.05; 19, 11.07; 1.08; 11, 12.09; Новое время страны. – 2019. – № 28; Радио «Эхо Кавказа» (URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/30093059.html>); Туризм в Грузии (URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC_%D0%B2_%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%B8); Deutsche Welle (<http://dw.com>) – 2019. – 6, 15.06; 1, 5, 6, 9, 12.08; National statistics office of Georgia (URL: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/23/gross-domestic-product-gdp>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 11 вересня 2019 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку зібрання академік Б. Патон вручив державні нагороди вченим НАН України, нещодавно відзначених указами Президента України та розпорядженнями Голови Верховної Ради України. Зокрема, указами Президента України за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, культурно-освітній розвиток України, вагомі трудові здобутки та високий професіоналізм було нагороджено:

– орденом «За заслуги» I ступеня – директора Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України академіка Б. Буркинського та директора Інституту проблем штучного інтелекту МОН України і НАН України члена-кореспондента НАН України А. Шевченка;

– орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня – завідувача відділу Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України академіка НАН України А. Білоуса.

Розпорядженням Голови Верховної Ради України за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки в галузі астрономії і фізики космосу, плідну науково-організаційну діяльність, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм Почесною грамотою Верховної Ради України нагороджено завідувача відділу Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидата фізико-математичних наук М. Медведського.

У засіданні взяв участь перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, народний депутат України, доктор юридичних наук, професор О. Лукашев. Перед засіданням відбулася його зустріч із президентом НАН України академіком Б. Патonom.

Звертаючись до присутніх, О. Лукашев передусім подякував за можливість взяти участь у роботі Президії НАН України й розповісти про діяльність комітету. Він поінформував, що наразі до складу Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій входять 13 народних депутатів (восьмеро з них представляють політичну партію «Слуга народу», двоє – політичну партію «Голос», по одному – політичні партії «Опозиційна платформа – За життя», «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» та «Європейська солідарність»; очолює комітет народний депутат України С. Бабак). У структурі комітету створено шість підкомітетів: з питань раннього розвитку та дошкільної освіти; з питань загальної, середньої, інклюзивної освіти та освіти на тимчасово окупованих територіях; з питань професійно-технічної та фахової передвищої освіти; з питань вищої освіти; з питань освіти впродовж життя та позашкільної освіти; з питань

науки та інновацій. Відповідно до розподілу обов'язків у комітеті, за сфери науки й інноваційної діяльності відтепер відповідає народний депутат України О. Лукашев.

«Уже перші засідання комітету засвідчили майже однаковість щодо цілей його роботи, – зауважив він. – За визначенням Прем'єр-міністра України О. Гончарука, освіта, наука, інновації, технології – це пріоритети, на яких Україна як держава має зосередитися і в які необхідно інвестувати». Сьогодні на розгляді комітету перебуває 30 законопроектів, зокрема проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»», який у першому читанні схвалила Верховна Рада України восьмого скликання: «Ми вже розпочали роботу над цим законопроектом і тому розраховуємо на рекомендації та поради для його підготовки до другого читання. Від часу ухвалення нової редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» минуло вже майже чотири роки, але, на жаль, він не працює повноцінно, оскільки головною проблемою залишається неналежне фінансування науки: реальні нинішні показники – 0,16 % ВВП (причому прогнозний показник фінансування Національної академії наук і національних галузевих академій наук України, які Міністерство фінансів України довело до відома парламенту, є навіть на 5,1 % меншим), натомість законодавець зобов'язує надавати фінансування на рівні 1,7 % ВВП».

Було також заслухано й обговорено доповідь президента Національного центру «Мала академія наук України» (МАН України) академіка С. Довгого «Щодо стану та перспектив розвитку наукової освіти в Україні».

В обговоренні доповіді академіка С. Довгого виступили директор Київського академічного університету член-кореспондент НАН України О. Кордюк, директор Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук (НАПН) України кандидат філософських наук М. Гальченко, президент НАПН України академік НАПН України та НАН України В. Кремень, перший віце-президент НАН України академік В. Горбулін, академік-секретар Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академік С. Комісаренко.

Далі троє молодих учених академії виступили з науковими повідомленнями. Про «Моделювання гравітаційних течій в океанах та внутрішніх водоймах» доповіла старший науковий співробітник відділу математичного моделювання морських і річкових систем Інституту проблем математичних машин і систем НАН України доктор фізико-математичних наук К. Терлецька.

З теми «Плазмонні моно- та біметалічні наночастинки золота та срібла як перспективні засоби комплексної терапії онкозахворювань» виступила старший науковий співробітник лабораторії фотоніки Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України кандидат хімічних наук Ю. Муха.

Науковий співробітник відділу соціально-політичної історії Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України кандидат політичних наук А. Ясінська розповіла про «Питання електоральної невизначеності громадян України в контексті досвіду європейських країн».

Насамкінець учасники засідання розглянули ряд кадрових і поточних питань *(Національна академія наук України* <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5445>). – 2019. – 12.09).

Діяльність науково-дослідних установ

8–21 серпня 2019 р. Науковий гідрофізичний центр НАН України, Філія державної установи «Держгідрографія» «Дніпровський район Держгідрографії» (далі – ДУ «Держгідрографія») та Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник провели спільну річкову комплексну науково-дослідну експедицію «Прип'ять-2019» в акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять. Експедицію було організовано відповідно до положень Угоди про науково-технічне співробітництво між Науковим гідрофізичним центром НАН України, ДУ «Держгідрографія» та Заповідником від 19 липня 2019 р. № 122/2019.

Комплексні експедиційні дослідження виконувались у рамках реалізації пункту 1 (підпункт «в») Плану організації виконання Указу Президента України від 10 липня 2019 р. № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», схваленого на засіданні Кабінету Міністрів України 24 липня 2019 р. (протокол № 29), і включали екологічний моніторинг, гідрографічні, гідроакустичні й гідрологічні дослідження.

Планом-програмою експедиційних робіт передбачалось отримати нові детальні дані про екологічний, гідрографічний, геологічний та гідрологічний стан головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять від 30 до 62 км, гідроакустичні й геоморфологічні дані про рельєф дна в акваторіях, виявити навігаційні небезпеки, а також затонулі об'єкти, у тому числі замулені та малорозмірні.

Експедиційні роботи виконувались у кількох акваторіях:

- акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять від 30 до 40 км та р. Уж (у межах заповідника);
- акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять від 40 до 50 км (у межах заповідника);
- акваторіях головного навігаційного фарватеру р. Прип'ять від 50 км до державного кордону з Республікою Білорусь (у межах заповідника).

Дослідження виконувалися з використанням спеціалізованого судна «Дельфін», маломірного судна Aqua Spirit (судновласник – ДУ

«Держгідрографія»), маломірних суден Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, а також спеціального наукового обладнання і технічних засобів Наукового гідрофізичного центру НАН України», ДУ «Держгідрографія» та заповідника.

Гідрографічні дослідження здійснювалися на навігаційному фарватері й окремих небезпечних для навігації об'єктах шляхом прокладання дослідних галсів.

Основними завданнями гідрографічних досліджень були:

- визначення основного та додаткових суднових шляхів у межах заповідника на річках Прип'ять і Уж та можливості використання його акваторій для безпечного судноплавства;

- вивчення загального рельєфу дна;

- встановлення характеру й розташування навігаційних небезпек;

- виявлення додаткових суднових ходів і місць якірних стоянок;

- визначення характеру й інтенсивності переформувань рельєфу дна та корінних берегів.

Гідрологічні дослідження проводилися в акваторіях під час робіт на станціях і передбачали вивчення характеру та сили течій, вимірювання швидкості течій на різних водних горизонтах, прозорості й температури води, а також дослідження фізичних і динамічних характеристик річкового русла.

Інструментальні вимірювання під час гідрологічних досліджень виконувалися з використанням стандартних гідрометеорологічних приладів – глибоководних термометрів, вимірювача течій, диска Секкі.

Здійснення гідроакустичних досліджень мало на меті вивчення геоморфологічних і літологічних особливостей дна й дослідження затоплених об'єктів природного та штучного походження дистанційними методами.

Гідроакустичні дослідження виконувалися на відповідних галсах під час маневрування спеціалізованого судна «Дельфін» і маломірного судна Aqua Spirit.

Одним із основних завдань гідроакустичних досліджень була площинна гідроакустична зйомка акваторій для виявлення на їхньому дні й у водній товщі об'єктів природного та штучного походження, в тому числі потенційно небезпечних підводних об'єктів. Для знайдених об'єктів визначалися географічні координати і розміри та було побудовано 3D-схеми інтенсивності відбитого сигналу.

До інших завдань експедиційної гідроакустичної групи належали:

- апробація оптимальних методик проведення гідроакустичних спостережень і науково-технічного оновлення методів та програмно-технологічних засобів збору, аналізу, зберігання, передачі гідрофізичних даних;

- побудова геоморфологічних інформаційних моделей для різних ділянок дна з урахуванням структурних і літологічних характеристик і

встановлення механізмів накопичення певних літологічних типів сучасних руслових донних відкладів річок Прип'ять та Уж.

Екологічний моніторинг під час експедиційних досліджень проводився з метою виявлення на р. Прип'ять і її берегах потенційно небезпечних предметів, покинутих плавзасобів та інших об'єктів, які залишилися після ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Для вивчення радіаційного й екологічного стану р. Прип'ять співробітники Заповідника на додачу до річкових досліджень здійснили радіаційно-екологічний моніторинг:

- за допомогою дозиметра TERRA-P на березі на поверхні ґрунту;
- з повітря з використанням безпілотного літального апарата.

Виконання спільних комплексних робіт експедиції спрямовувалося на:

– створення безпечних навігаційних умов судноплавства на внутрішніх водних шляхах України, отримання сучасних гідрографічних і гідроакустичних даних, виявлення змін загального рельєфу дна річкового русла, встановлення характеру й розташування навігаційних небезпек;

– удосконалення методології організації та проведення спільних досліджень на спеціалізованих суднах із комплексним використанням технічних засобів дослідження річкового середовища.

Результати, одержані під час комплексних експедиційних досліджень, використовуватимуться для сприяння створенню нових маршрутів відвідування Заповідника, зокрема маршруту з використанням водних шляхів, із облаштуванням відповідних контрольно-пропускних пунктів і візит-майданчиків.

Крім того, отримані емпіричні дані можуть використовуватись у процесі прогнозування екологічного стану річкового русла, змін донного рельєфу, для коректури річкових карт і посібників для плавання (з урахуванням фактичного гідрографічного, гідроакустичного й гідрологічного стану аномальних ділянок досліджуваних акваторій), а також при уточненні рекомендацій для безпечного судноводіння, плануванні днопоглиблювальних робіт, розробленні туристичних маршрутів заповідника, формуванні та поповненні бази океанографічних даних (*Національна академія наук України*

(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5429>). – 2019. – 29.08).

Рішенням вченої ради від 29. 3. 2019 р. № 21 Київського національного університету будівництва і архітектури було нагороджено президента НАН України академіка Б. Патона почесною відзнакою «Почесний доктор» (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5446>). – 2019. – 12.09).

4 жовтня 2019 р. в м. Хорошів (Житомирська область) відбудеться VIII Науково-практична конференція «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання». Термін реєстрації і прийому матеріалів продовжено до 15 вересня 2019 р. (Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5443). – 2019. – 12.09).

З 16 по 20 вересня 2019 р. у м. Луцьк на базі Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки відбудеться Ювілейна XXV Українська конференція з органічної та біоорганічної хімії, присвячена 80-річчю Інституту органічної хімії НАН України та 30-річчю Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України (Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5442). – 2019. – 12.09).

30 вересня – 2 жовтня 2019 р. в Києві відбудеться VII Національний конгрес з біоетики, співорганізаторами якого виступають ДУ «Науковий центр з медико-біотехнічних проблем НАН України», ДУ «Інститут медицини праці імені Ю. І. Кундієва НАМН України» та ДП «Державний експертний центр МОЗ України».

Тематичні секції Конгресу:

- Філософсько-методологічні аспекти біоетики.
- Біоетика і мораль в суспільстві.
- Етична експертиза біомедичних досліджень, організація та проведення клінічних випробувань лікарських засобів в Україні.
- Етичні проблеми сучасної біомедицини.
- Соціально-економічні та етичні аспекти NESTs (new and emerging sciences and technologies).
- Етичні аспекти медичної практики.
- Екологія і біоетика, захист тварин у природному середовищі та альтернативні методи їх використання в науковому експерименті.
- Біоетика в системі освіти та виховання.
- Круглий стіл на тему: «Нюрнберзький кодекс (1947 р.) – від історії створення до сучасного значення».

Передбачається участь у конгресі провідних вітчизняних і закордонних учених (Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5440). – 2019. – 10.09).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

З 30 вересня по 2 жовтня 2019 р. триватиме цикл відкритих лекцій організаторки та директорки Грецького Інституту єгиптології професора А. Маравелії (Афіни). Заходи проводитимуться у рамках діючого Меморандуму про співробітництво між Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України і Грецьким Інститутом єгиптології та в межах роботи над плановою темою Відділу Близького та Середнього Сходу «Східні рукописи та артефакти в архівних та музейних фондах Східної Європи».

Візит іноземної гості є візитом-відповіддю на лекцію, прочитану старшим науковим співробітником відділу Близького та Середнього Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України доктором історичних наук М. Тарасенком в Афінах минулого року (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5439>)). – 2019. – 10.09).

Наукові публікації

Стаття президента Національної академії наук України академіка Б. Патона до 185-річчя Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Джерело: газета Верховної Ради України «Голос України», № 163 (7169), 29 серпня 2019 р.

У 2018 р. свій знаменний 100-літній ювілей відзначила Національна академія наук України, і відтоді розпочалося друге сторіччя плідної співпраці двох організацій загальнонаціонального значення – Національної академії наук України та Київського національного університету ім. Т. Шевченка. За аналогією з людськими взаєминами, сьогодні це, образно висловлюючись, дві особистості, які вже пройшли довгий, насичений різними історичними подіями, зверненнями й досягненнями, життєвий шлях. Але життя триває, а отже, віримо та сподіваємося, що розквіт академічно-університетської дружби та співпраці ще попереду.

Продовжуючи аналогію, дозволю собі з упевненістю стверджувати, що академія та університет становлять єдину славетну наукову династію і є близькими єдинокровними родичами, котрі, попри різницю у віці, добре розуміються, шанують і допомагають одне одному, адже роблять спільну важливу справу – готують інтелектуальне майбутнє України, забезпечують розвиток вітчизняної науки.

Учені академії та науково-педагогічні працівники університету разом проводять наукові заходи (конференції, презентації наукових видань, публічні лекції). Співробітники академічних установ беруть участь у роботі спеціалізованих вчених рад, що діють на базі університету, здійснюють керівництво кваліфікаційними роботами студентів тощо. Водночас студенти

мають змогу проходити курсову й дипломну практику в установах НАН України та долучатися до актуальних наукових досліджень.

Хотів би підкреслити, що вся ця плідна співпраця вже тривалий час була й нині є можливою завдяки активній участі та підтримці ректора Київського національного університету ім. Тараса Шевченка академіка НАН України Л. Губерського – глибокого мислителя, вченого-філософа, талановитого організатора. Під його досвідченим керівництвом Київський національний університет ім. Тараса Шевченка залишається передовим осередком підготовки і виховання викладачів і вчених – інтелектуального ресурсу України – й однозначно вважається лідером вітчизняної освіти та науки, взірцем для модернізації інших закладів вищої освіти. Крім того, Л. Губерський надав істотну підтримку багатьом академічним починанням науковців НАН України. Зокрема, він особисто брав активну участь у налагодженні діяльності Київського академічного університету НАН України та МОН України, завдяки чому академія сподівається збільшити поповнення своїх лав талановитою науковою молоддю.

Тож багаторічна плідна співпраця Національної академії наук України та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка базується, з одного боку, на підготовці висококваліфікованих фахівців для академічних наукових установ академії в університеті, а з другого, на залученні провідних учених НАН України до викладання студентам, а також на спільній науково-дослідницькій і методичній роботі для розвитку вітчизняних науки й освіти. Забезпечити подальше розширення та поглиблення нашої двосторонньої взаємодії покликаний офіційний документ, який її закріплює, – Договір про співробітництво між академією та університетом, укладений нами в 2010-му.

У рік великого ювілею хочеться побажати Київському національному університету ім. Т. Шевченка, Університету з великої літери, його професорсько-викладацькому складу та керівництву нових вагомих звершень на науково-освітній ниві, а також талановитих і сумлінних студентів, які, полишивши стіни цього храму науки, понесуть добру славу про нього по всіх усядах. Многая літа університету!

Б. Патон, президент Національної академії наук України, академік.

Адреса публікації на сайті газети «Голос України»: <http://www.golos.com.ua/article/320989> (*Національна академія наук України* (http://www.nas.gov.ua-UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5433). – 2019. – 3.09).

Нещодавно в газеті «Голос України» вийшла стаття ректора Київського національного університету (КНУ) ім. Т. Шевченка академіка Національної академії наук України Л. Губерського, присвячена закладу вищої освіти України загальнонаціонального значення, центру розвитку

вітчизняної освіти й науки, який має довготривалу та славу історію – КНУ ім. Т. Шевченка.

Університет завжди був і залишається надійним стратегічним партнером Національної академії наук України.

Сьогодні Київський національний університет ім. Т. Шевченка є багатогалузевим класичним закладом вищої освіти, національним надбанням освіти, науки й культури, який за результатами своєї діяльності здобув загальнодержавне та міжнародне визнання як провідний освітній, науковий та експертний центр України.

Підтвердженням високих здобутків університетської спільноти є:

- високі місця в загальному і предметному World University Rankings компанії QS (Велика Британія); перше місце серед українських університетів у регіональному рейтингу та входження до ТОП-500 рейтингу працевлаштування від цієї самої компанії;

- присутність у Шанхайському рейтингу університетів світу (Китай) та в загальному і предметному рейтингах Times Higher Education (Велика Британія);

- єдиний з українських вишів наш університет рейтингується у впливовому освітньому ресурсі США U. S. News and World Report Global Education;

- один із двох українських університетів, які рейтинуються у впливовому близькосхідному рейтингу Центру світових університетських рейтингів (CWUR 2019–2020);

- найкращі серед українських університетів показники публікаційної активності (16 711 публікацій у науково-метричній базі Scopus; індекс Гірша рівний 90);

- потужний викладацький склад – в освітньому процесі беруть участь (зокрема за сумісництвом і через Відділення цільової підготовки НАН України) 2842 викладачі, серед яких 99 – академіків і членів-кореспондентів НАН України та галузевих академій наук, понад 650 докторів наук і 1760 кандидатів наук;

- широкий спектр освітніх послуг (за 59 спеціальностями 25 галузей знань навчається понад 27,8 тис. осіб);

- найбільші серед українських університетів обсяги наукових досліджень.

На сьогодні освітній процес і науково-дослідницьку діяльність в університеті забезпечують:

- 14 факультетів: географічний; економічний; інформаційних технологій; історичний; комп'ютерних наук і кібернетики; механіко-математичний; психології; радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем; соціології; фізичний; філософський; хімічний; юридичний; факультет військової підготовки Військового інституту;

- сім навчальних інститутів: високих технологій; журналістики; міжнародних відносин; філології; військовий; управління державної охорони України; післядипломної освіти;
- Навчально-науковий центр «Інститут біології та медицини»;
- Навчально-науковий інститут «Інститут геології»;
- Коледж геологорозвідувальних технологій, оптико-механічний коледж;
- підготовче відділення;
- Український фізико-математичний лицей;
- астрономічна обсерваторія, ботанічний сад, Канівський природний заповідник.

Інноваційну складову діяльності факультетам та інститутам допомагає реалізувати Науковий парк.

Сьогодні за всіма освітньо-кваліфікаційними, освітніми, освітньо-науковими та науковими рівнями вищої освіти (6–10 рівні Національної рамки кваліфікацій України) в університеті навчається більш як 27,8 тис. осіб:

- понад 900 – за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста;
- майже 17 900 – за освітнім рівнем (ступенем) бакалавра;
- понад 400 – за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста (друга вища освіта);
- понад 7500 – за освітнім рівнем (ступенем) магістра;
- 1139 – за освітньо-науковим рівнем (ступенем) доктора філософії, в аспірантурі та ад'юнктурі;
- 74 – у докторантурі.

Освітні, освітньо-професійні, освітньо-наукові та наукові програми підготовки факультетів та інститутів університету спрямовано на:

а) здобуття особами, що навчаються, ступеня вищої освіти на 7–10 рівнях Національної рамки кваліфікацій:

- бакалавр – за 48 спеціальностями 22 галузей знань;
- спеціаліст – за 30 спеціальностями 14 галузей знань;
- магістр – за 46 спеціальностями 21 галузі знань;
- доктор філософії і доктор наук – за 40 спеціальностями 15 галузей знань;

б) підвищення слухачами кваліфікації (освітньої і/або професійної) у межах того самого рівня Національної рамки кваліфікацій. Освітньо-професійні програми коледжів університету спрямовані на здобуття особами, що навчаються, кваліфікації молодшого спеціаліста (за 14 спеціальностями 11 галузей знань), а освітні програми підготовчого відділення – на підготовку слухачів (громадян України та громадян інших держав) до навчання за відповідним рівнем вищої освіти. Учні Українського фізико-математичного лицю здобувають повну середню освіту за профілями: фізика, математика, хімія. Загалом (за всіма рівнями) в університеті ліцензовано 59 спеціальностей із 25 галузей знань. Це найкраще підтвердження того, що

Київський національний університет ім. Т. Шевченка надає найширші в Україні можливості здобуття вищої освіти та має змогу проводити наукові дослідження з майже всіх напрямків.

Враховуючи світові тенденції, пріоритетними напрямами діяльності університету на середньо- та довготривалу перспективу є розвиток природничих, фізико-математичних досліджень, досліджень про Землю, гуманітарних, соціальних, поведінкових, економічних, юридичних, технологічних, мистецьких, медичних наук, формування широкого світогляду здобувачів освіти відповідно до сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та утвердження національних, культурних і загальнолюдських цінностей як важливої передумови розвитку держави.

Докладніше читайте у повній версії статті за посиланням: <http://www.golos.com.ua/article/321126>.

(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5435). – 2019. – 5.09).

Нещодавно інтернет-газета «Збруч» опублікувала статтю директора Інституту Івана Франка НАН України члена-кореспондента НАН України Є. Нахліка, присвячену 200-річчю від дня народження письменника, мислителя, науковця і громадсько-політичного діяча П. Куліша (1819–1897).

На початку статті її автор зазначає, що П. Куліш стоїть у ряду трьох найвпливовіших і найвидатніших українських постатей XIX ст. – Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко. В українському національно-культурному і визвольному русі середини XIX ст. вирізняється Шевченко, другої половини століття – Куліш, а останньої чверті XIX ст. – першого десятиріччя XX ст. – Франко. Звичайно, до цього чільного ряду близькі в XIX ст. – М. Костомаров, котрий, як історик і публіцист, справив величезний вплив на формування історичної та національної свідомості українців, М. Драгоманов, який активно вводив українство в соціогуманітарний дискурс позитивізму, наприкінці XIX – на початку XX ст. – Леся Українка і М. Грушевський. З цієї поважної когорти лише Куліш і Франко виявили себе як рясногранні і при тому першорядні літературні та наукові таланти, письменники і мислителі, а ще й громадсько-політичні діячі-подвижники, які цілеспрямовано й до останку самовіддано творили життєздатну українську націю, – пише Є. Нахлік.

На думку вченого, національно акцентована спадщина Куліша актуалізувалася щоразу, як тільки в Україні наставало чергове національне пробудження, а то й відродження. Так було у 1920-х роках за доби Розстріляного відродження, за часів перебудови, а то більше – виборення незалежності України.

При цьому дослідник творчості видатного українця переконаний, що повноправного повернення Куліша в нашу культуру за незалежної України, на жаль, так і не відбулось. Історичний досвід показує, що в національному та державницькому утвердженні українського народу, яке залишається актуальним, бо раз у раз стає загрозеним, потрібно спиратися на тривку націєтворчу і державотворчу спадщину минулого.

Є. Нахлік акцентує, що з українських письменників і мислителів ХІХ ст. двоє найглибше відчували і розуміли добу козацької України – її устремління, героїку, драму й трагедію. Це Т. Шевченко і П. Куліш. Обидва були родовиті українці, генетичне коріння обох сягало часів козаччини, яку вони увібрали в себе з дитинства, з родини, з найближчого оточення, з усної народної словесності, а відтак – її публікацій та козацької історіографії. По суті, вся діяльність Куліша – літературна, літературознавча, фольклористична, етнографічна, історико-дослідницька, журналістська і видавнича, громадсько-культурна й політична – від самого початку й до кінця була спрямована на те, щоб виправити історичну поразку повсталого козацької України, яка замість того, щоб здобути державну незалежність на всіх етнічних землях, потрапила в колоніальне рабство до сусідів.

Далі автор статті пише: «Куліш невтомно й до останку працював для повноправного й повноцінного відродження українського народу, передусім його національної культури – мови, літератури, преси, гуманітарних наук, Церкви, і на цій основі – відродження української державности. При цьому Кулішева діяльність була україноцентричною і загальнолюдською – тою мірою, якою загальнолюдські цінності передбачають право нації на створення національної держави, захист національної мови та культури. Україна стала альфою і омегою Кулішевих помислів, діянь і борінь, його заповітної мети, любови, віри й надії. Ключовими питаннями для нього були не лише визвольна боротьба з агресивними сусідами, а й поглиблення самовизначення українців, виховання нації, самодостатньої і стійкої до асиміляції, з почуттям власної гідності, етнічної та національно-культурної окремішності й усвідомленням конечности власної держави. Дискурс націєтворення – центральний у Кулішевій діяльності. З націєтворчої мети, поетапної, поступової і водночас далекосяжної впливало питання методів і засобів боротьби за національне та соціальне визволення українського народу, яке гостро ставало на порядок денний з огляду на попередній український досвід, козацький і гайдамацький, на польський, натоді невдалий, збройний приклад виборення незалежності (поразки повстань – Косцюшка 1794 р., Листопадового 1830–1831 і Січневого 1863–1864 рр.), на сучасні Кулішеві історичні умови, в яких перебувала Україна, і стан свідомости українського народу та його готовність або не готовність до того чи того різновиду визвольних змагань. Куліш поставив перед собою та українською інтелігенцією завдання сформулювати в українців такий рівень національної свідомости й політичної культури, який уможливив би їм, на

його погляд, найефективніше, найпевніше і з найменшими людськими втратами виборення омріяної незалежності».

З повною версією статті можна ознайомитися за посиланням: <https://zbruc.eu/node/91265> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5436>)). – 2019. – 5.09).

Інтерв'ю вчених НАН України

Навіщо потрібно регулярно проводити загальнонаціональний перепис населення і коли в Україні може відбутися найближчий перепис? Чому важливо оновлювати й інтегрувати демографічні реєстри? Чи реально спинити потік міграції з нашої держави? На ці й інші запитання в ефірі телеканалів «5 канал», «Прямий» та «112» відповіла директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, член Президії НАН України, академік-секретар Відділення економіки НАН України академік Е. Лібанова.

«Не можна керувати країною, не розуміючи, скільки і яких людей у ній живе та як вони розміщені по її території. Це – альфа і омега будь-якого управління. До того ж, це безумовний обов'язок держави, – наголошує Е. Лібанова. – В Україні останній і поки що єдиний перепис проводився в 2001 р. У раунді 2010-х років перепис не провели лише дві великі країни світу – Україна і... Судан. Формальною причиною в нас називали брак коштів. За лаштунками процесу могло бути бажання і маніпулювати кількістю виборців, і так чи інакше розподіляти субсидії деяким населеним пунктам, і відкривати чи не відкривати школи з певною мовною спеціалізацією.

Не проводячи регулярних переписів населення та не формуючи демографічних реєстрів, ми не знатимемо скільки реально людей потребують медичної допомоги, освітніх послуг, житла, транспорту тощо. Саме тому ООН рекомендує проводити переписи принаймні раз на 10 років – бажано в рік, який закінчується на 0 ± 1 , аби дані з різних країн можна було порівняти. У США переписи відбуваються кожні п'ять років, причому ця практика не припинялася навіть під час Другої світової війни – чергові американські переписи пройшли в 1940 і 1945 рр.

Звичайно, чимало важливої інформації про громадян можна отримати і з реєстрів (або ж реєстрів). До речі, 29 липня цього року Президент України В. Зеленський підписав указ «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг», який зобов'язує уряд активізувати наповнення Єдиного державного демографічного реєстру, а також упорядкувати інші національні електронні реєстри. Це надзвичайно важливий документ. Демографічний реєстр населення існує в більшості країн світу та фіксує всі демографічні події в житті громадян – від

народження до смерті. Однак демографічний реєстр не єдиний – існують також реєстр ринку праці, що містить інформацію про зайнятість населення, реєстр отримувачів соціальних трансфертів (включно з пенсіонерами) тощо. В Україні наразі ведуться лише реєстр пенсіонерів і реєстр Державної фіскальної служби, яким також користується Пенсійний фонд.

Головна проблема всіх українських реєстрів – відсутність унікального коду, за яким зберігається інформація про будь-якого громадянина/громадянку. Здавалося б, у нас діє персональний ідентифікаційний номер, який і мав би використовуватись у кожному з реєстрів. Проте більшість українських реєстрів присвоюють різні коди одній і тій же людині. Саме тому зараз так важко інтегрувати розрізнені дані про громадян. Це не означає, що повинен існувати лиш один реєстр. Однак усі відомчі реєстри треба формувати так, аби за необхідності їхні дані можна було об'єднати й дізнатися, скажімо, скільки людей і якого віку, статі, рівня освіти та статусу зайнятості живуть на певній території. Сьогодні це зробити неможливо, а отже, проведення перепису є нагальною необхідністю.

Та навіть якщо реєстри буде належним чином сформовано й уніфіковано, що забезпечить якісний поточний облік населення, перепис усе одно потрібен. Адже частину важливої інформації про громадян можна отримати виключно з нього. Крім того, реєстри наповнюються лише на основі офіційних документів про особу, тоді як при проведенні перепису жодних документів надавати не потрібно – переписувач заповнює анкету тільки на підставі інформації, усно наданої йому респондентом. Якою є етнічна та мовна самоідентифікація громадян, скільки з них живе у місці свого народження і скільки та куди переїхало, скільки дітей жінка народила впродовж життя та скільки з них вижило і т. ін. – отримати відповіді на всі ці запитання можливо виключно завдяки перепису. Водночас адресна частина даних перепису (прізвище, ім'я та по батькові) вилучається, тож ніхто не зможе отримати інформацію про конкретного громадянина/громадянку.

Водночас переписувач не запитуватиме про рівень доходів. Але приблизно його визначити можна й опосередковано – через рівень освіти, статус зайнятості та джерело доходів (респондентам пропонуватимуть вказати 5–10 джерел і виокремити з них головне). Важливо, що паралельно з переписом населення здійснюватиметься також перепис житлових приміщень і осіб, які постійно в них проживають.

Очікується, що пробний перепис буде проведено вже в грудні поточного року в Києві та Київській області – для того, щоб відпрацювати переписний лист, який цілком відповідає рекомендаціям європейської статистики, і проаналізувати реакцію громадян на фіксування отриманої від них інформації за допомогою планшета. Тобто це буде перший перепис, який відбуватиметься з використанням не паперу, а електронних засобів. Це дасть змогу заощадити час і бюджетні кошти (оскільки значно спростить процес передачі й обробки даних), а також проконтролювати якість роботи самих переписувачів, зокрема відстежувати за якими адресами та в який час вони

опитували респондентів. Повноцінний перепис планується провести в 2020 р., не пізніше 20 листопада. Поки що підготовка до нього триває за графіком».

«Найочевидніша користь від перепису полягає в тому, що він дає змогу точно планувати державний бюджет, уникати зловживань із виплатами соціальних трансфертів, зокрема суттєво їх мінімізувати, – говорить учена. – Загальну чисельність населення Державна служба статистики, гадаю, оцінює більш-менш точно – 42 млн осіб (разом із Донбасом; без Донбасу – 40 млн осіб). На мою думку, ця цифра коливається в межах 38–40 млн осіб. Але не відомо, як населення розміщується по території держави. А це найцікавіше. І, між іншим, від цієї інформації залежить також успішне продовження реформи з децентралізації. Інші ж реформи від даних перепису залежать менше – скоріш за все, знадобиться лише дещо підкоригувати їхні масштаби, а також змінити бюджетні розрахунки».

За словами Е. Лібанової, дані, отримані за підсумками проведення всеукраїнського перепису населення, покладуть край маніпуляціям на національну й мовну тематику, і не тільки: «Я очікую, що порівняно з даними попереднього перепису зросте кількість громадян, які ідентифікують себе як українці і вважають українську мову своєю рідною. Ми також дізнаємося, на яких українських теренах і наскільки поширені мови національних меншин і, відповідно, де потрібні навчальні заклади з цими мовами викладання. І дізнаємося ми про це не від політиків, журналістів чи сусідніх держав, а з об'єктивного джерела.

Має побільшати людей із вищою освітою. Можливі несподівані результати щодо внутрішньої міграції та територіального розподілу населення. Наприклад, надмірна концентрація населення в метрополісах, до яких в Україні зараховують Київ, Харків, Дніпро, Одесу та Львів (хоча останній не є містом-мільйонником) і які «висмоктують» із сільської місцевості та передмість більше людського ресурсу, ніж ми зараз вважаємо. Через це наше село вимирає. Вихід із ситуації один – розвивати інфраструктуру, будувати якісні дороги. Тоді люди зможуть жити в сільській місцевості чи невеликих містах, а до великих міст їздити на навчання й роботу, а також проводити там дозвілля, не витрачаючи на це 3–4 і більше годин щодня. Забезпечити роботою всіх мешканців сільської місцевості за місцем їхнього проживання неможливо і не потрібно, це дурниці. Але можливо утримати там бодай частину молоді, створивши комфортні умови пересування країною. До того ж, дороги уможливають оптимізацію мережі освітніх і медичних закладів, адже зараз, на жаль, пацієнт дуже часто не встигає доїхати до лікаря (або лікар – до пацієнта), а викладати фізику учням сільських шкіл нерідко змушені вчителі з інших дисциплін, скажімо, праці.

Дороги – це також передумова активізації внутрішньої міграції: існує висока ймовірність того, що наші співгромадяни надаватимуть перевагу переїзду до інших українських міст, а не за кордон. Українці ж виїжджають за кордон не лише за більшими зарплатами (до слова, в західних регіонах

нашої держави подекуди вже пропонують заробітну плату, яка цілком конкурує з польською), а й за вищою якістю життя – медицини, освіти, харчування, особистої безпеки, чистоти довкілля. Українська молодь охочіше вступає до зарубіжних аналогів вітчизняних закладів професійної середньої освіти, оскільки диплом європейського зразка слугує своєрідною перепусткою на європейський ринок праці. Наші громадяни виїжджатимуть і надалі, і ми не маємо права зупиняти їх – ми можемо тільки за допомогою економічних та інших стимулів заохочувати їх залишатися.

Якщо у нас розвиватиметься внутрішня міграція, це принаймні на якийсь час сповільнить міграцію зовнішню, проте не зупинить її зовсім. Більше того, з часом масштаби міграції лише зростатимуть. Так відбувається в усьому світі, не тільки в Україні: наприклад, за кордоном працюють 25 % литовців. У цьому, власне, і проявляється глобалізація, пожвавлення міграційних процесів – це її перша і головна ознака. Поляки їдуть до Західної Європи, українці їдуть до Польщі. Поки що між Україною і великим азійським світом лежить Росія. Але, цілком можливо, вже невдовзі до нас почнуть прямувати з менш розвинених країн – Ірану, Сирії, Лівії, Індії, Пакистану. І сьогодні ми психологічно, радше, не готові жити поряд із людьми іншої культури, мови, віросповідання. Міграційні процеси зі складнощами відбуваються в Європі – то що вже говорити про нас? Україна – нехай і не моноетнічна, але точно практично монослов'янська (за винятком хіба що 2–3 областей) країна. Та оскільки потоку мігрантів уникнути не вдасться – найкращим, на мою думку, варіантом був би приїзд китайців: вони надзвичайно працьовиті люди і майже не створюють проблем у країнах свого перебування. Але в кожному разі, якщо еміграція є викликом для бізнесу – імміграція стане великим викликом для уряду».

Чи справді українці настільки зубожілі, якими часто себе називають, і які групи нашого суспільства нині найбільш соціально незахищені? Чим прикметні останні президентські й парламентські вибори в Україні? Чому важливо вивчати їхній феномен засобами різних суспільних наук (і яких саме)? Яку роль у цих процесах відіграє поколіннєвий злам і що характерно для такого періоду? Чи властиве українцям критичне мислення та відповідальність за своє життя? Відповіді на ці й інші запитання дізнавайтеся з відеозаписів телепрограм за посиланнями: <https://prm.ua/direktor-institutu-demografiyi-anonsuvala-provedennya-vseukrayinskogo-perepisu-naselennya>; <https://video-ua.112.ua/provedennia-perepysu-naselennia-tse-nahalna-neobkhidnist-libanova-301243.html> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5441). – 2019. – 11.09).*

Нещодавно на сайті інформаційного агентства «Укрінформ» було опубліковано інтерв'ю директора Інституту проблем математичних машин та систем НАН України академіка А. Морозова, у якому вчений

розповів про особливості роботи електронної системи «Рада-3», яка сьогодні використовується для голосування в українському парламенті, а також про готовність до її оновлення.

Актуальність теми зумовлена подіями 27 серпня 2019 р. у Верховній Раді України, пов'язаними зі спробами запровадити голосування із застосуванням сенсорної кнопки в системі «Рада-3», що забезпечує персональне голосування кожного депутата.

Колектив Інституту проблем математичних машин та систем НАН України й безпосередньо сам академік А. Морозов є авторами та розробниками усіх систем «Рада». Про це науковець детально розповів у розмові з журналістами:

«Усі ми автори всіх систем. Нагадаємо читачам: перша «Рада» була запроваджена в 1990 р., друга – в 1993 р., «Рада-3» була здана в 2002 р., і на ній також є сенсорна кнопка, просто її не запускали. Вона в 2008 р. пройшла оновлення, вона сертифікована, бо у Верховній Раді неможливо поставити не сертифіковане обладнання. Не запровадження (ну давайте будемо відвертими) кнопки пояснюється тим, що завжди керівництво українського парламенту хотіло мати можливість «кнопкодавства». Вчений зазначив, що така ж система «Рада-3» стоїть у Київграді: «Три роки там працює сенсорна кнопка, жодного збою чи подвійного голосування. А раніше теж один депутат встигав обігати по вісім пультав і «кнопкодавти». І все, що зробила для цього Київграда, це внесла зміну в Регламент, дописавши один рядок – проводити всі голосування із сенсорною кнопкою. Так само успішно працює система в міській раді Кривого Рогу. Ідея полягає в тому, що ви тиснете одночасно дві кнопки «сенсор» та одну із вибраних кнопок голосування («за», «проти», «утримався»), і ви не можете відпустити руки до кінця голосування. Персональність та результативність забезпечується не за рахунок відбитка пальця, а за рахунок того, що обидві ваші руки задіяні при голосуванні і ви не можете відірвати руки протягом часу голосування ані з кнопки голосування («за», «проти», «утримався»), ані з сенсору».

Академік А. Морозов поділився деталями роботи науковців під час розроблення електронної системи для голосування: «Коли ми починали розробку, то ми думали про відбиток пальця. Але це маячня. По-перше. Всі депутати повинні здати відбиток свого пальця. Для цього має бути відповідне парламентське рішення, бо це не прийнято законом. Що таке відбиток пальця? За п'ять хвилин вам зроблять повний банк всіх відбитків. І давайте поміркуємо з вами. Ось бачите цей апарат (показує предмет для розпізнавання відбитка пальця). Цей апарат ми поставили в Київграді для попередньої реєстрації. Він стоїть у холі будівлі столичної міськради. Він може реєструватися і картою, і відбитком пальця. Якщо ви поставите його в зал для голосувань, можуть виникнути проблеми. Відбиток пальця дає ймовірність розпізнавання 0,9–0,92. Ви проходили розпізнавання відбитка пальця на кордоні? Якщо пам'ятаєте, то деколи палець треба ставити під різним кутом кілька разів. Тобто, тут ви не можете голосувати, якщо, умовно

кажучи, потрібне співвідношення не встановиться і його не прийме система. Отже, треба голосувати допоки, доки кожен правильно не встановить пальця. А це займатиме від кількох секунд до кількох хвилин. Крім того, можете уявити, що ви косо поставили пальця і ваш голос не прийнято. Тут скандал. А голосування по відбитках тягне ще купу змін до чинних законів. Ми обрали найбільш просту та зручну технологію для забезпечення персонального голосування. Проблема, яка поставила на вуха всю країну, абсолютно надумана. Це взагалі не проблема. Технічно кнопка вже підключена до пульта депутата, всі голосування віддзеркалюються на екранах комп'ютера апаратної кімнати, дуже давно софт під неї готовий.

Ставите галочку у вікні запуску голосування: буде голосування з фіксацією (тобто з застосуванням сенсора) – як у Київграді.

Залишаєте голосування без фіксації (галочка у вікні запуску голосування – знята), голосуєте, як сьогодні голосують у парламенті. Для того, щоб перейти на сенсорну кнопку знадобиться кілька секунд. І, звичайно, це треба закріпити в Регламенті. Більше того, два тижні тому команда Верховної Ради “прогнала” весь зал та перевірила роботу сенсорної кнопки. Всі 450 кнопок працювали відмінно. Це кажуть наші безпосередні розробники».

Незважаючи на ряд переваг, система «Рада-3», як визнає академік А. Морозов, вичерпала свій термін експлуатації: «Дійсно, “Рада-3” працює вже сімнадцять років, її розрахунковий термін роботи десять років, тож елементна база вже може почати “розсипатися”. Коли вона почне “розсипатися” – сьогодні, через тиждень або через три роки, – ніхто не знає. Вона дійсно вичерпала свій ресурс і пора переходити на нову систему».

Учений запевняє, що система нового покоління «Рада-4» вже давно готова до впровадження: «Система “Рада-3” – одна з кращих систем, а “Рада-4” не має аналогів у світі. Це новий клас систем, це ж можливість мати Інтернет за робочим місцем, не потрібно друкувати стоси паперів, розносити документи. На екран планшета (Wi-Fi) виводиться все: Регламент, Конституція, тексти законопроектів, зауваження, поправки. А якщо ви хочете “погуглити”, то можете це зробити також за допомогою планшета, який розміщений у спеціальній кишені за пультом депутата. Причому ми зробили так, щоб депутат не зміг забрати додому цей планшет (наш досвід показує, що він має бути тут). Є ще момент. Вони повинні бути наднадійними. Уявіть, якщо в п'ятьох нардепів не спрацює пульт під час стратегічного голосування! У цій системі багато секретів, пов'язаних із надійністю. Наприклад, кожен елемент системи опитується “у якому він стані” сім-десять разів в секунду. І якщо щось пішло не так, то це бачить оператор і миттєво відбувається заміна. Причому інститут за цю роботу не взяв жодної копійки».

Щодо перспектив запуску «Ради-4» академік А. Морозов зазначив: «Ця система була готова в 2016 р. Ми писали листи, сотні листів, щоб запровадити нову систему. Верховна Рада вперто ігнорувала. Після 2015 р., коли нас, розробників, відсунули від системи “Рада”, то ми не мали змоги спостерігати за тим, як її обслуговують. Тож для початку ми мали б

перевірити, як вона працює. Але орієнтовно, за оптимістичного сценарію, якщо нам дозволять як виняток швидко закупити комплектуючі, то нам буде достатньо півроку. Зимові канікули короткі, два тижні, а за літо ми б змонтували».

З повною версією інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2768187-anatolij-morozov-golovnij-konstruktor-elektronnoi-sistemi-rada.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5432>)). – 2019. – 3.09).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Публічні бібліотеки громад у розвитку стратегічних комунікацій на регіональному рівні

У статті розглянуто роль і місце бібліотек як соціокомунікаційних, соціокультурних центрів, що стають системоутворюючим компонентом інформаційно-комунікаційного простору громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадської думки, інформації про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади. Дослідницьке питання стосується визначення особливостей функціонування інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад, нових підходів до кумуляції, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, до обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад, між громадами.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні простори, публічні бібліотеки, громади, місцеві центри обміну громадською думкою, багатофункціональна модель бібліотечного обслуговування.

В умовах реалізації реформи з децентралізації влади в Україні питання наповнення національного інформаційного простору вітчизняним контентом, обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад (далі – громади), між громадами в регіонах стало необхідною передумовою розвитку стратегічних комунікацій у загальнодержавному контексті. За своєю природою реформа з децентралізації влади охоплює багато сфер життєдіяльності суспільства (охорона здоров'я, освіта, культура, спортивне виховання, адміністрування, фінансова децентралізація, електронне урядування, енергозбереження, комунальне господарство, дорожньо-транспортна галузь тощо), тому потребує багатоаспектних напрямів інформаційної діяльності для розвитку стратегічних комунікацій як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному. Цим зумовлюється складність інформаційних завдань і відносин у сфері розвитку місцевого самоврядування в процесі реалізації цієї реформи.

Наукове осмислення сучасних тенденцій розвитку системи стратегічних комунікацій, визначення її поняття й сутності в сучасному українському державотворенні, основних характеристик, організаційно-правових проблем упровадження в Україні висвітлено в працях таких дослідників, як С. Гуцал, Д. Дубов, О. Кушнір, Г. Почепцов, С. Соловійов. Сучасні підходи до визначення стратегічних комунікацій і місця аналітичних підрозділів бібліотек у них, дослідження механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів між суб'єктами суспільної діяльності, забезпечення умов для наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції, її аналітичне оброблення, вивчення кількісних та якісних характеристик стали результатами досліджень таких науковців, як В. Бондаренко, В. Горовий, Т. Гранчак, В. Пальчук, Ю. Половинчак, О. Симоненко, Л. Чуприна та ін.

На законодавчому рівні система стратегічних комунікацій розглядається як скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних і психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [6].

Однак щодо цього визначення наковці мають ряд доповнень і зауважень. Зокрема, Л. Чуприна справедливо звертає увагу, що проголошення метою стратегічних комунікацій «просування цілей держави», а не суспільства чи української нації, за певних обставин, може суперечити демократичному напрямку розвитку країни. Також у визначенні йдеться про скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави, тобто держава не ставить за мету та не бере на себе зобов'язання координувати комунікативні можливості корпорацій чи інститутів громадянського суспільства. Логічно, як видається, було б вести мову про скоординоване державою належне використання комунікативних можливостей українського суспільства в цілому та можливостей бібліотек зокрема. Їхнє місце в системі визначається, виходячи з основних функцій бібліотеки як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій [11].

Колектив науковців під керівництвом В. Горового визначив сучасні підходи до вирішення завдань наповнення стратегічних комунікацій інформацією, яка точно, без надлишкового перевантаження забезпечує розв'язання конкретних проблем суспільного та державного розвитку, конкретних проблем інформаційної безпеки, у тому числі й тих, що пов'язані із застосуванням у протистояннях між державами в інформаційному просторі. У цьому протиборстві звертається увага на інформаційні технології, пов'язані з організацією використання стратегічного нарративу. Інформаційно-аналітичні продукти, окреслені цим поняттям, мають відповідати найвищим вимогам щодо якості вихідних для їх виготовлення матеріалів, відображати відповідний стратегічним викликам рівень узагальнення реальності та бути максимально ефективно організованими для розв'язання стратегічних проблем розвитку [10, с. 14].

У зв'язку із цим, роль бібліотек як універсальних соціокомунікаційних центрів в умовах кардинальних реформ, таких як децентралізація влади, активізує реалізацію ряду наукових досліджень щодо розвитку стратегічних комунікацій на регіональному рівні в цей період. Із цими питаннями тісно пов'язана наукова проблематика визначення ролі та місця бібліотек як соціокомунікаційних, соціокультурних центрів, що стають системоутворювальним компонентом інформаційно-комунікаційних просторів громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадською думкою, інформацією про реформу місцевого самоврядування й децентралізації влади.

У зв'язку із цим, метою праці є узагальнення досвіду створення інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад, упровадження нових підходів до кумуляції, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, обміну інформацією в межах об'єднаних територіальних громад, між громадами.

Практика функціонування громад доводить факт, що якщо вони не беруть участі в наповненні інформаційного простору на регіональному рівні, то закономірно перетворюються із суб'єкта на об'єкт інформаційної політики. У зв'язку із цим у громадах активізується інформаційна діяльність, пов'язана з висвітленням реформи місцевого самоврядування, децентралізації влади та кращих практик територіальних громад, посилення інформаційних обмінів у системі стратегічних комунікацій на регіональному рівні. Для цього громади створюють офіційні сайти органів місцевого самоврядування, сторінки в соціальних мережах, а також реалізують ряд інформаційно-комунікаційних проектів щодо поширення інформації через регіональні – обласні та районні ЗМІ, власні видання тощо. Водночас можна вирізнити такі напрями інформаційної діяльності, за якими вона здійснюється, для розвитку стратегічних комунікацій у процесі реалізації реформи з децентралізації влади:

- розвиток місцевого самоврядування та територіальна організація влади;
- об'єднання територіальних громад (реалізація Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»);
- співпраця територіальних громад (реалізація Закону України «Про співробітництво територіальних громад»);
- здійснення фінансової та податкової децентралізації (здобутки громад від реалізації положень оновлених Бюджетного й Податкового кодексів України, нової регіональної політики включно з функціонуванням Державного фонду регіонального розвитку);
- поширення кращих практик громад та органів місцевого самоврядування (досвід органів місцевого самоврядування з питань соціально-економічного розвитку територій, їх відповідність європейським стандартам і світовим тенденціям);

– втілення принципу субсидіарності та розмежування повноважень (ресурсна підтримка місцевого й регіонального розвитку, забезпечення балансу загальнодержавних інтересів з інтересами регіонів і територіальних громад).

Реформа з децентралізації влади в Україні, передача владних повноважень і ресурсів на місця кардинально зумовили зміни в інформаційній діяльності публічних бібліотек у регіонах. Публічні бібліотеки поступово стають системоутворювальним компонентом інформаційно-комунікаційного простору громад, трансформуються в місцеві центри обміну громадською думкою, інформацією про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади шляхом підвищення обізнаності громадян з перевагами й здобутками громад, а також кращими практиками, ініціативами й позитивними зрушеннями в розвитку місцевого самоврядування тощо.

Особливу роль публічні бібліотеки відіграють в умовах економічних, соціальних, політичних і психологічних трансформацій у суспільстві, адже залишаються доступним та безкоштовним джерелом отримання достовірної інформації, інформаційно-комунікаційним простором, місцем доступу до відкритих інформаційних джерел, сервісів електронного урядування тощо. У зв'язку із цим, органи місцевого самоврядування громад перебирають на себе функції надання інформаційно-освітніх, інформаційно-культурних, інформаційно-комунікаційних послуг.

Для громад стає важливим організація оптимального механізму бібліотечного обслуговування жителів, особливо віддалених населених пунктів, визначення ролі бібліотеки в розвитку освітнього, культурного, інформаційно-комунікаційного потенціалу. Органи місцевого самоврядування зосереджують увагу на розширенні бібліотечних послуг з метою формування такого інформаційно-комунікаційного простору, у якому люди отримують можливість комунікувати, здійснювати обмін інформацією, можуть мати доступ до відкритих інформаційних ресурсів, сервісів електронного урядування тощо. Тобто ідея розвитку публічних бібліотек полягає у створенні багатофункціональної моделі бібліотечного сервісу в громадах [8].

У цьому контексті фахівці публічних бібліотек слушно зауважують, що громади рахують кожна копійку – утримувати бібліотечну мережу в незмінному стані на місцях не мають можливості. Тому постала закономірна необхідність розвивати бібліотечний сервіс у регіонах, інформаційну діяльність публічних бібліотек: від видачі книг та активної взаємодії із читачем до впровадження креативних форм інформаційної роботи [8].

Аналіз реформування закладів культури, зокрема публічних бібліотек, у громадах у процесі реформи з децентралізації влади дав підстави стверджувати, що розвиток бібліотечної галузі, впровадження нових форм бібліотечно-інформаційної діяльності на місцях розпочинається з прагнення безпосередньо інформаційних установ бути затребуваними та потрібними для життєдіяльності людей. Так, публічні бібліотеки громад практикують

різні заходи та форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення. Зокрема, до таких заходів належить відвідування й постачання літератури хворим у лікарнях, нетривалий догляд і залучення до читання дітей дошкільного віку в рамках організації сервісу бібліоняні, поки їхні батьки вирішують свої нагальні справи.

Сучасні форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення втілено у вигляді читальних залів під відкритим небом, там, де гуртуються дорослі, та у вигляді килимового покриття в бібліотеці, на якому діти люблять читати, лежачи на ньому [1]. Також у громадах поширюється європейський досвід мобільного обслуговування населення громад бібліобусами з прикладами маршрутів пересування та розрахунків для кількох громад [7]. На сьогодні є регіони, де активно організують мультифункціональний простір у формі медіатек для дітей та юнацтва, де вони не лише отримують нові знання, а і відпочивають. Зокрема, за два роки в Житомирській області відкрито 27 медіатек, 20 з яких в об'єднаних громадах. Кожна медіатека обладнана сучасною технікою: стаціонарними комп'ютерами, ноутбуками, smart-дошкою, мультимедійним проектором, планшетами, багатофункціональним пристроєм і телевізором. Також у медіатеках є комфортабельні легкі меблі. Таке сучасне обладнання дає можливість надавати значно ширший спектр послуг порівняно зі звичайною бібліотекою [4].

Усі ці та подібні до них практиковані публічними бібліотеками заходи та форми популяризації бібліотечних сервісів, послуг серед населення в поєднанні з організацією масових заходів, зустрічей з відомими особистостями тощо, які можуть зацікавити численну аудиторію, сприяють створенню інформаційно-комунікаційного простору громади. Практика розвитку інформаційної діяльності публічних бібліотек громад показує, що такі простори стають не тільки місцем доступу до відкритих інформаційних джерел, сервісів електронного урядування, а й інформаційно-комунікаційним простором для обміну ідеями, громадської думки, інформацією про реформу місцевого самоврядування та децентралізації влади шляхом підвищення обізнаності громадян з перевагами й здобутками громад, а також кращими практиками, ініціативами та позитивними зрушеннями в розвитку місцевого самоврядування, реформами загальнодержавного значення, досвідом вирішення різних питань місцевого значення тощо.

Цю тезу підтверджено практикою створення інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад. Зокрема, у Семенівській громаді Житомирської області в приміщенні бібліотеки реалізовано проект «Створення арт-простору в с. Іванківці». У рамках реалізації проекту передбачається здійснювати інформаційні обміни ідеями розвитку громади, досвідом написання відповідних проектів. «Арт-простір» охопив своєю діяльністю 12 сіл Семенівської громади [9].

Особливістю таких інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад є використання таких напрямів інформаційної

діяльності, як кумуляція, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформації про історичні, культурні особливості громад, з використанням фактів і цифр, намагаючись акцентувати увагу на інформаційних ресурсах, які могли б зацікавити широку аудиторію та зробити громаду впізнаваною. При цьому в інформаційному процесі беруть участь не лише публічні бібліотеки громад, а й інші суб'єкти інформаційно-комунікаційних просторів, такі як органи місцевого самоврядування, громадськість тощо. Такі підходи організації інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад значною мірою мають потенціал збагачувати стратегічні комунікації на регіональному рівні інформацією про успішний досвід функціонування громад, історію їх створення, унікальні пам'ятки історії, культури, краєзнавчі музеї, мультикультурні традиції, інноваційні методи роботи тощо.

Інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад привертають увагу місцевих органів державної влади як майданчики для залучення громади до прийняття рішень, активізації громадськості та співпраці з органами місцевого самоврядування, організації інформаційних кампаній для вирішення питань, які не одразу знаходять підтримку серед населення. Така зацікавленість із боку місцевих органів державної влади пов'язана з недостатньо розвинутою мережею стратегічних комунікацій на місцевому рівні між ними та громадськістю. Зокрема, під час «Школи комунікації в ОТГ», яка відбулася при Запорізькій ОДА, чітко підкреслено, що найбільші проблеми у вирішенні таких питань виникають тоді, коли місцеві органи влади й місцевого самоврядування не мають достатньо можливостей і розуміння того, як комунікувати чи налагоджувати комунікацію з громадськістю з метою донесення обґрунтування, чому необхідно зробити непопулярний крок. «Прозорість у прийнятті рішень і постійна комунікація з громадою – без цього позитивного результату не буде. При цьому варто чітко розуміти, як правильно доносити інформацію до різних аудиторій. З кожною стороною є сенс працювати окремо. При цьому не збираючи велику групу, бо важливо надати можливість усім учасникам висловитися та бути почутим», – зазначила експерт з комунікації Н. Селюкова, тренер-модератор «Школи комунікації». Ця теза ув'язується з питаннями розроблення комунікаційних стратегій громад [5].

У зв'язку із цим інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад також можуть розглядатися як багатофункціональні платформи для здійснення інформаційної взаємодії місцевої влади та громади, налагодження комунікацій як усередині громади, так і з інвесторами, іншими громадами, донорськими організаціями тощо. Так, у рамках інформаційної взаємодії громади з потенційними інвесторами та донорськими організаціями важливо враховувати той факт, що оптимальний обсяг введення у внутрішні (у межах громади) та зовнішні (регіональний і національний рівні) комунікації інформації про напрями інвестицій, пільгову політику громади, рівень надання адміністративних послуг, швидких

довідок, наявність офісів з обслуговування інвесторів тощо свідчить про відкритість громади перед потенційними економічними партнерами.

Представники громад і регіональних центрів розвитку місцевого самоврядування (далі – ЦРМС) зазначають, що Сумська область з точки зору розвитку стратегічних комунікацій має найкращі практики в Україні в цій сфері. За словами О. Хоруженка, директора Сумського ЦРМС, для 24 ЦРМС, серед яких є Сумський ЦРМС, передбачено розвиток горизонтальних інформаційних обмінів досвідом і проведення спільних інформаційних заходів [3].

Цей факт переконливо доводить, що функціонування громад потребує розроблення й реалізації комунікаційних стратегій і відповідних засобів та інфраструктури, у тому числі таких як інформаційно-комунікаційні простори публічних бібліотек громад. Ця теза більшою мірою підсилюється заявами очільників громад про необхідність впроваджувати кращі практики розвитку комунікацій з метою посилення інформаційних обмінів, введення в стратегічні комунікації інформації про готовність громади професійно працювати з потенційними економічними партнерами [3].

Перспективно для розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек громад може бути їхня участь у таких проектах, як єдина електронна платформа «Dosvit: сучасний веб-сайт твоєї громади» (dosvit.org.ua). Цю платформу розроблено в рамках виконання програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). На базі платформи можуть функціонувати сайти громад; управлінці та мешканці отримують доступ до інвестиційних інструментів розвитку й механізмів громадської участі. Платформа має можливість значно розширити функціональність і зменшити вартість запуску подібних сервісів для громад на місцях. Її реалізовано як комплексну ІТ-систему для розробників, видимою частиною якої є веб-сайт громади з набором інтегрованих додатків і набору інструментів розроблення. За їхньою допомогою можна впроваджувати й легко інтегрувати додаткові сервіси як за власною ініціативою, так і на замовлення громад.

Додатки й сервіси цієї системи мають програмні інструменти, що дають можливість якісно та ефективно здійснювати кумуляцію, поширення, введення в систему стратегічних комунікацій інформацію про історичні, культурні особливості громад – з використанням фактів і цифр, намагаючись акцентувати увагу на інформаційних ресурсах, які могли б зацікавити широку аудиторію й зробити громаду впізнаваною. Додатки платформи – це програми, якими користуються ОТГ і її мешканці. Сервіси – технічні можливості для розробників, ІТ-фахівців з громад. На думку розробників, такі додатки допоможуть громадам насамперед досягати кращих результатів роботи в підвищенні інвестиційної привабливості громад, більш ефективній комунікації з мешканцями та їх залученні до прийняття рішень на місцях, запускати сервіси електронної демократії, а органам місцевої влади це

надасть можливість легко й прозоро звітувати про свою діяльність громадянам [2].

Додаткові сервіси платформи створюють умови для заощадження ресурсів громади щодо розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек. Програмні можливості сервісів дають змогу створювати сховища нормативних документів громади з їх публікацією на сайті та можливістю пошуку за різними критеріями, а також сховища новин і оголошень з можливістю їх розсилання через месенджери, проводити онлайн-опитування з метою здійснення інформаційної взаємодії для залучення громадськості до прийняття рішень, її активізації та співпраці з органами місцевого самоврядування. За словами виконавчого директора SocialBoost В. Гурського, організації-розробника платформи Dosvit, система має можливості підвищити ефективність інформаційної взаємодії з мешканцями та прозоро звітувати, презентувати свої досягнення, залучати нові інвестиції за допомогою ІТ-інструментів, а також ефективно співпрацювати з ІТ-спільнотою задля розвитку системи.

Функціонування платформи громади дає змогу досягати прозорості в прийнятті рішень органом самоврядування, перманентної комунікації з громадою, оскільки профіль системи можна переглянути в структурованому форматі з елементами інфографіки. Громади отримали можливість створювати власні сайти з багатим функціоналом і єдину панель керування всіма додатками. За словами розробників, не потрібно більше завантажувати десятки сайтів, аби отримати мапи з корисною інформацією, інформацію про громаду для потенційного інвестора чи для пересічного мешканця, звітну документацію про місцевий бюджет, сервіси опитування громадської думки чи для впровадження бюджету участі, каталоги інвестиційних проєктів, реєстри нерухомого майна, туристичні сервіси тощо. Відтепер увесь цей функціонал можна буде отримати на одній платформі. Щоб скористатися будь-яким з додатків, користувачеві достатньо буде увійти в особистий кабінет мешканця ОТГ або просто завантажити сторінку з потрібною інформацією. Громада може самостійно запускати свої унікальні додатки на базі такої платформи. «Створюючи електронні системи для громад, ми зважаємо на думку майбутніх користувачів і на зручність використання сервісу. Не завжди необхідно читати 52 сторінки бюджету, аби дізнатися, скільки надійшло ресурсів, як і на що їх витратили. Можна переглянути інфографіку щодо бюджету, де інформацію подано в простій формі і її можна відстежувати в режимі реального часу», – пояснила фахівець з організаційного розвитку програми DOBRE Н. Захарченко.

ІТ-фахівці з громад отримують набір інструментів, при використанні яких зможуть створювати готові до використання додатки. Вони отримують інструменти доступу до картографічних сервісів, даних, доступних у машинозчитуваному вигляді, звітів, інструментів ідентифікації громадян та інших інструментів для розробників. Такий функціонал дасть їм можливість легко інтегрувати нові функції та сервіси до платформи. Dosvit базується на

принципах мікросервісів, обміну й доступності інформації. Кожний окремий додаток можна за потреби налаштувати та організувати обмін інформацією з іншими такими додатками, таким чином розширюючи функціональність.

Таким чином, для розвитку інформаційно-комунікаційних просторів публічних бібліотек громад створюються умови для швидкого та зручного введення в стратегічні комунікації на регіональному рівні необхідної інформації завдяки одній платформі. Саме такий підхід поширюється на всі громади-партнери програми DOBRE. Перші пілотні запуски дадуть можливість отримати зворотний зв'язок від користувачів з громад і внести необхідні корективи до системи. Після закінчення пілотного тестування розробники планують надати доступ до платформи для всіх бажаючих громад і міст [2].

Водночас варто зауважити, що аналіз документів стратегічного планування регіонального та локального рівнів на сьогодні дає підстави стверджувати, що інформаційна діяльність публічних бібліотек у системі стратегічних комунікацій розвиватиметься нерівномірно. У висновках дослідження «Реформування системи публічних бібліотек України» зазначається, що на регіональному та локальному рівнях, крім поодиноких винятків, у документах стратегічного планування публічні бібліотеки згадуються лише в контексті ремонту приміщень, заміни вікон, купівлі книг і зрідка комп'ютерів [7].

Щоб уникнути нерівномірного розвитку публічних бібліотек у різних регіонах України, при розробленні документів стратегічного планування важливо враховувати як вітчизняні, так і зарубіжні дані соціологічних досліджень щодо ролі публічних бібліотек у життєдіяльності суспільства. Зокрема, у Великій Британії проводилися подібні соціологічні дослідження. У 2012 р. проведено опитування про ступінь важливості тих чи інших послуг, які надають публічні бібліотеки для населення. Відповідно до даних соціологічного дослідження, 9 % опитаних важливість бібліотек уже не пов'язують з наявністю там книг; близько 80 % опитаних вважають важливою наявністю у публічних бібліотеках Інтернету та комп'ютерів; для 74 % респондентів важливо отримувати послуги із ксерокопіювання та роздрукування; для близько 70 % важливі сервіси пошуку роботи; стільки ж опитаних цінують бібліотеки за можливість отримання навичок роботи з комп'ютером та Інтернетом. Для 66 % респондентів важливо, що в бібліотеках можна скористатися сервісом електронного урядування (е-урядування); для 48 % – те, що в бібліотеці можна взяти на прокат CD- або DVD-диски.

Підкреслює важливість публічних бібліотек як соціальних інформаційних інституцій, що залишаються доступним та безкоштовним джерелом для людей різних соціальних категорій, результати цього соціологічного дослідження за таким питанням «У чому головна причина того, що ви вирішили скористатися комп'ютером у публічній бібліотеці впродовж останніх 12 місяців?». Так, 34 % респондентів відповіли, що для

них важливо мати в бібліотеці вільний доступ до Інтернету; 25 % зазначили, що в них немає іншої можливості скористатися комп'ютером; 16 % не мають іншої можливості скористатися Інтернетом; для 9 % важливо працювати та спілкуватися з іншими людьми; для 7 % у бібліотеках більш швидкий Інтернет, ніж вдома чи на роботі; наявність кращого комп'ютера у бібліотеці, ніж вдома чи на роботі, виявилось головним для 4 % опитаних; отримати допомогу від працівників бібліотеки мають на меті 3 % респондентів [2].

Таким чином, у системі стратегічних комунікацій на регіональному рівні на основі публічних бібліотек існують усі можливості створювати інформаційно-комунікаційні простори громад. Тобто ідея розвитку публічних бібліотек полягає у створенні багатофункціональної моделі бібліотечного сервісу в громадах. Особливістю таких інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад є участь в інформаційному процесі не лише публічних бібліотек громад, а й інших суб'єктів інформаційно-комунікаційних просторів, такі як органи місцевого самоврядування, громадськість тощо. Такі підходи організації інформаційно-комунікаційних просторів у публічних бібліотеках громад значною мірою мають потенціал збагачувати стратегічні комунікації на регіональному рівні інформацією про успішний досвід функціонування громад, історію їх створення, унікальні пам'ятки історії, культури, краєзнавчі музеї, мультикультурні традиції, інноваційні методи роботи тощо.

Список використаних джерел

1. Бібліомайстерня: на Львівщині обговорили «родзинки» для бібліотек [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2019. – 9 лип. – Режим доступу: URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2479773-bibliomajsterna-na-lvivsini-obgovorili-rodzinki-dla-bibliotek.html>. – Назва з екрана.

2. Громади зможуть самостійно створювати сучасні сайти та додатки на єдиній електронній платформі Dosvit [Електронний ресурс] // Укр. кризовий медіа-центр. – 2018. – 28 берез. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/65667-e-servisi-dlya-gromad>. – Назва з екрана.

3. Делегація Донеччини переймала досвід Сумщини у сфері комунікацій [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2018. – 2.02. – Режим доступу: URL: <https://donors.decentralization.gov.ua/advice/8172>. – Назва з екрана.

4. З 27 медіатек Житомирщини 20 відкрили в ОТГ [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2019. – 9.01. – Режим доступу: URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10453?page=5>. – Назва з екрана.

5. Представники ОТГ Запорізької області вчаться ефективній комунікації [Електронний ресурс] // Запоріз. облдержадміністрація : веб-сайт. – 2018. – 23 берез. – Режим доступу:

<http://www.zoda.gov.ua/news/40023/predstavniki-otg-zaporizkoji-oblasti-vchatsya-efektivniy-komunikatsiji.html>. – Назва з екрана.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України № 555/2015 [Електронний ресурс] // Офіц. представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. – Назва з екрана.

7. Реформування системи публічних бібліотек України: досвід Великої Британії та пілотні проекти об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – 2017. – груд. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1JPqkkazo3GbyiEEU5cFOx0FNv-LVYT3t/view>. – Назва з екрана.

8. Сільські клуби та бібліотеки Словечанської ОТГ реформують [Електронний ресурс] // Децентралізація. Міжнар. співпраця. – 2018. – 14.12. – Режим доступу: URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10312?page=10>. – Назва з екрана.

9. Носова Т. Створення арт-простору в с. Іванківці [Електронний ресурс] / Т. Носова // Na-starte. – Режим доступу: URL: https://na-starte.com/project/stvorennya-art-prostoru-v-seli-ivankivtsi?fbclid=IwAR3QhvXqQJ-wc8A6-9VUN_cek6cYFxcOLQGowuMuKGmJsUABqqMquN-Fc54#. – Назва з екрана.

10. Формування стратегічного наративу інформаційного забезпечення реінтеграції тимчасово окупованих територій у загальноукраїнський контекст : [монографія] / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, Ю. Половинчак та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2017. – 212 с.

11. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб наук. пр. – 2017. – Вип. 48. – С. 274–284.